

ספר

נתן פריו

על עניני חנוכה

קונטרס

ימי שמונה

בו שלשים ותשע תירוצים

על קושיית הבית יוסף

(או"ח סי' עת"ר)

לרמז מה שכתוב "כי טל אורות מליך" (ישעיה כ"ו י"ט), ופירש"י שם "כי נאה לך לעשות כן שיהא טל תורתך ומצותיך להם טל של אור". ובגמרא כתובות (קיא:) אמרו, כי טל אורות מליך, כל המשתמש באור תורה אור תורה מחייהו. ונרות חנוכה הם אור תורה, וכרש"י שבת (כג:) "דכתיב (משלי ו') כי נר מצוה ותורה אור, על ידי נר מצוה דשבת וחנוכה בא אור דתורה".

מפתח לקונטרס "ימי שמונה" (ל"ט תירוצים על קושיית הבית יוסף או"ח סימן עת"ר)

- תירוצ' א גירסת השאלות דלא היה להדליק אפילו יום אחד.
- תירוצ' ב לא היה בו להדליק אלא לילה אחד ודלק ח' ימים.
- תירוצ' ג בכללות היה הנס שדלק ח' ימים.
- תירוצ' ד יום אחד מדליקין לזכר חנוכת המזבח.
- תירוצ' ה היה בו להדליק רק כשיעור הדלקה משעת מציאה עד סוף היום ונתרבה עד חצי לוג.
- תירוצ' ו יום אחד מדליקין לזכר קיום מצות מילה שגזרו עליה.
- תירוצ' ז יום אחד מדליקין לזכר נצחון המלחמה.
- תירוצ' ח נתנו שמן במנורה רק חלק שמיני ונתרבה עד חצי לוג.
- תירוצ' ט בפך היה להדליק יום אחד באש מן השמים ודלק יום אחד באש של הדיוט.
- תירוצ' י נעשה נס שירדה אש מן השמים.
- תירוצ' יא בפך היה חצי לוג שמן שאינו מזוכך ונעשה נס שהיה בו שיעור אחר הזיכוכ.
- תירוצ' יב מצאו פחות מחצי לוג שיש בו להדליק בשמן מועט שאורו אינו יפה ונעשה נס שנתוסף שמן שידלק באור יפה.
- תירוצ' יג יום אחד מדליקין לנס מציאת פך שמן שנגזו בימי שמואל הנביא.
- תירוצ' יד יום אחד מדליקין לזכר נס שהמנורה האיר לכל חצרות שבירושלים.
- תירוצ' טו יום אחד מדליקין שנתחדש הנס של מסתכל בטפוח ורואה מה בתוכו.
- תירוצ' טז חלקו השמן לח' חלקים והיכא דלא אפשר מותר להדליק גם בפחות מחצי לוג.
- תירוצ' יז חלקו השמן לח' חלקים ורצו להוסיף שמן טמא ע"י ביטול ונעשה נס שנתוסף מאליו.
- תירוצ' יח כשנתנו חצי לוג למנורה נעשה נס ונתמלא כל הנר ונתקדש השמן בכלי שרת מלא.
- תירוצ' יט אף שמצאו חצי לוג שמן בפך אבל צריך להטיף את הטיפין הדבוקים בכלי וזה הוא מנהג עניות ונעשה נס ולא הוצרכו לכך.
- תירוצ' כ בשעת נס חנוכה עשו מנורה חדשה ובלע מן השמן ונחסר מן השיעור ואעפ"כ דלק כשיעור.
- תירוצ' כא נתחדש נס נר מערבי שדלק לאחר שכבו כל הנרות.
- תירוצ' כב מצאו שמן זית שאינו זך וזיככהו ונעשה נס שדלק כשיעור ואף שחסר מה שנזדכך.

נתן

מפתח לקונטרס "ימי שמונה"

פריו

תקבנ

- תירוץ כג נעשה נס שנזדכך השמן ואף שעושה מצוה אף בלא זיכוך.
תירוץ כד בשעת נס חנוכה בא אהרן הכהן בעצמו להדליק הנרות.
תירוץ כה בשעת נס חנוכה עשו עשר מנורות כבימי שלמה ונעשה נס והיה בפך להדליק בכולם.
תירוץ כו נעשה נס דששת הנרות האירו מול פני המנורה ואף שהמנורה לא היתה מתוקנת לכך.
תירוץ כז נעשה נס שנעשה המנורה מאליה ממקשה אחת.
תירוץ כח נעשה נס שיצאה אש ממזבח העולה וממנה הדליקו המנורה.
תירוץ כט עשו פתילה דקה ונעשה נס שהנרות האירו באור גדול כבפתילה בינונית.
תירוץ ל מצאו שמן שהיה די להדליק בלילות שאינם ארוכים, ונעשה נס שהיה בו שמן חצי לוג כשיעור לילות ארוכים.
תירוץ לא בשעת נס חנוכה הדליקו המנורה בחצר המקדש. וכשכבו מחמת רוחות וגשמים נתוסף להם חצי לוג חדש.
תירוץ לב בשעת הנס חזר אור השכינה במקדש ונתחדשה העדות שהשכינה שורה בישראל.
תירוץ לג נעשה נס דאע"ג שהפך היה דבר מדוד חצי לוג שאין הברכה מצויה בו אעפ"כ נתוסף שמן לז' ימים.
תירוץ לד בפך היה די שמן אם היו נותנין טיפין טיפין דאז אורה מועט, ונעשה נס שנתנו הכל במנורה ואעפ"כ דלק כשיעור.
תירוץ לה הפך שמצאו היה שמן המשחה שקיים לעד ולא נחסר ממנו כלום כל ח' ימים.
תירוץ לו מצאו שמן קרוש שהצטמק לשליש ואעפ"כ דלק כל הלילה.
תירוץ לז יום ראשון תקנו להדליק לזכר נס נצחון תורה שבעל פה נגד חכמת יונית.
תירוץ לח החשמונאים עשו מנורה של שפודי ברזל ונעשה נס שנעשה למנורה דמות זהב עם גביעיה כפתוריה ופרחיה.
תירוץ לט הדליקו את המנורה בחצר המקדש והכניסוהו להיכל ואף שהטלטול גורם להגדלת השלהבת דלקה כשיעור ע"י נס.

קונטרס ימי שמונה

כי אם השמינית. אי נמי, לאחר שהדליקו השמן מן הפך בלילה ראשונה נשאר הכלי מלא וניכר הנס אף בלילה ראשונה [והוא כתירוף השני שבב"י] עכ"ל.

וכן הקשה כקושיית הב"י ז"ל בספר האשכול (ח"ב ה' חנוכה סי' ו'), ובס' ארחות חיים (ה' חנוכה סי' ב'), ובחידושי הרב המאירי שבת (כא:).

ואעלה מה שחנני השי"ת לתרץ בזה, ומהם כמה תירוצים שכתבו הראשונים ז"ל בתוספת נופך בעזה"י.

תירוצי א'

בס' האשכול (ה' חנוכה סי' ו') תירץ, לגירסת שאילתות דרב אחאי (פ' וישלח) שגרים בגמרא שבת (כא:) "בדקו ולא מצאו שמן אלא פך אחד שהיה מונח בחותמו של כהן גדול ולא היה בו להדליק אפילו יום אחד ונעשה להם נס והדליקו ממנו שמונה ימים". נמצא דביום ראשון נמי הוי נס.

וכן התכוין לזה מדעת עצמו הגאון רבי ישעיה ברלין זצ"ל בספרו שאילת שלום על השאילתות שם, וז"ל, והנה כפי הנוסחא דאיתא לפנינו ולא היה בו אלא להדליק יום אחד וכו', ודאי ששאלו

בבית יוסף (או"ח סי' עת"ר) כתב, וזה לשונו "ואיכא למידק למה קבעו ה' ימים, דכיון דשמן שבפך היה בו כדי להדליק לילה אחד, נמצא שלא נעשה הנס אלא בשבעה הלילות. ויש לומר שחילקו שמן שבפך לח' חלקים ובכל לילה היו נותנים במנורה חלק אחד, והיה דולק עד הבוקר, ונמצא שבכל הלילות נעשה נס. ועוד יש לומר, שלאחר שנתנו שמן בנרות המנורה כשיעור, נשאר הפך מלא כבתחלה, וניכר הנס אף בלילה הראשון. אי נמי, שבליל ראשון נתנו כל השמן בנרות ודלקו כל הלילה, ובבוקר מצאו הנרות מלאים שמן, וכן בכל לילה ולילה" עכ"ל ק.

וכקושיית הב"י ז"ל כתב בתוספות הרא"ש הנדפס מחדש (שבת כא:) וז"ל, ואם תאמר ולמה קבעו שמונה ימים, והלא הנס לא היה כי אם שבעה ימים כי בו היה שיעור ללילה אחד, ויש לומר שחלקו את הפך לשמונה והדליקו בכל לילה עד השמינית [והוא כתירוף הראשון שבב"י], ואע"ג דאמרינן התם (מנחות פט.) תן לה מדתה כדי שתהא דוקא מערב עד בוקר [והוא קושיית הפרי חדש על הב"י], היינו היכא דאפשר. אי נמי, נתנוהו בלילה הראשונה כולו בתוך המנורה ולא דלק ממנו בכל לילה

ימים". ומשמע דאף ליום אחד לא היה בו כדי להדליק. והוא כדעת השאילתות.

תירוץ ב'

כתב הכלבו (ה' חנוכה ס' מ"ד) "ולא מצאו שמן אלא פך אחד קטן וכו' ולא היה בו שמן להדליק רק לילה אחת ונעשה להם נס והדליקו ממנו ח' ימים". הנה לענין המציאה כתב שלא היה בו אלא כדי הדלקת לילה אחת, ונעשה נס והדליקו ממנו שמונה ימים ולא כתב שמונה לילות. וכלשון זה כתב בשלטי הגבורים שעל הגהות מרדכי שבת (פ"ב אות ג'), שהועתק מס' ארחות חיים להרא"ה מלוניל ז"ל (ה' חנוכה אות א').

ומעתה י"ל דשפיר היה נס גם ביום הראשון, שהרי שיטת הרמב"ם (פ"ג מתמידין ומוספין ה") דמצות הדלקת המנורה היא בבוקר ובין הערבים עיי"ש. ואלו באותו פך לא היה שמן אלא כדי הדלקת לילה אחת בלבד, ונעשה נס ודלק גם כל היום כמצוותה, נמצא דגם ביום הראשון נעשה נס. ואף למאי שכתב הכס"מ שם דהרשב"א חולק על הרמב"ם וס"ל דאין מצות הדלקה אלא בין הערביים בלבד, ג"כ י"ל דשפיר היה נס ביום הראשון, דהרי מבואר בתשובת הרשב"א (ח"א ס' ש"ט) דבגנר מערבי הקפידה התורה להיות הולך ודולק תמיד דכתיב לפני ה' תמיד אותנו שלפני ה' יהא תמיד, כדנתיא בספרי לפני ה' תמיד שיהא נר מערבי

כהוגן שהרי ביום הראשון לא נעשה נס, אמנם על פי נוסחת גאון יתכן היטיב. ואל תתמה על החפץ להשיג, שלכאורה יהיה סתירה במה שכתב גאון בעצמו לעיל בד"ה ברם צריך, דההוא לוגא כלומר פך קטן דאשתכח בהיכלא והוה ביה שיעורא יומא חד וכו'. אך דע כי כל דבריו חיים וקיימים, דודאי הפך ההוא היה מחזיק שיעורא של יומא חד, אכן מפני שאי אפשר שלא יבלע הכלי מעט מן השמן, כדקיי"ל בבא מציעא (מ.) דלמאה לוג שמן מנכה לו ג' למאה מה שבלעו הכלים, וא"כ כשנשפך השמן מן הפך אל המנורה נחסר שיעור הבלע. וזה שדקדק גאון וכתב ולא היה בו להדליק אפילו יום אחד וכו'. ועל פי דברים הללו יש לומר ג"כ דגם נוסחת גאון דברייטא דשבת היתה כדאיתא לפנינו, אתי לאסבורי מלתא בטעמא דקבעו שמונה ולא די בשבעה ימים כקושיית המפרשים לפנינו, כתב גאון להסביר ולא היה בו להדליק אפילו יום אחד כלומר מחמת חסרון הבלע כדאמרו, ולכך קבעו שמונה משום דאף ביום ראשון נעשה נס, עכ"ל שאילת שלום.

גם רבינו ירוחם (נתיב ט' ח"א) כתב "ולא מצאו שמן טהור להדליק המנורה, זולתי פך אחד שהיה חתום בחותמו של כהן גדול, ולא היה בו כדי להדליק יום א' ונעשה להם נס והדליקו בו שמונה

תדיר שממנו מדליק את המנורה בין הערביים, ואעפ"כ לא היו נותנין בה שמן יתר על חברותיה מפני שזהו עדותה ששכינה בישראל, ומ"מ אם מצאו שכבה מדליקו דבעינן לפני ה' תמיד עיי"ש. ועיין תוס' מנחות (פ.) דקודם שמת שמעון הצדיק היה נר מערבי דולק כל היום, וכדאמר ביומא (לט.) כל ארבעים שנה ששימש שמעון הצדיק היה נר מערבי דולק, מכאן ואילך פעמים דולק פעמים כבה והיה צריך ליתן בה שמן בשחרית שתהא דולקת עד הערב עיי"ש. והשתא י"ל דגם ביום ראשון היה נס, שלא היה בפך אלא כדי להדליק לילה אחד בלבד, ונעשה נס שהנר המערבי דלקה כל היום כמצוותה ואף שלא נתנו בה שמן אלא כמדת חברותיה, ואלו היה כבה לא היה להם שמן למלאותה בשחרית. ומעשה דחנוכה היה זמן רב אחר שמת שמעון הצדיק, שהרי שמעון הצדיק היה משירי כנסת הגדולה והיה כהן גדול אחר עזרא וכמבואר בהרע"ב למס' אבות (פ"א מ"ב). ובימי נס חנוכה נתחדש הנס של נר מערבי שלא כבה, ועי"ז ראו ישראל שהקב"ה מראה להם חביבותם, וזה היה נס דיום ראשון שלא כבה נר מערבי כל היום.

שוב ראיתי בזית רענן להמג"א ז"ל בפירושו על הילקוט (פ' בעלותך) שכתב לפרש דברי הספרי המובא בילקוט שם אשר זה לשונו "יאירו שבעת הנרות שומע אני שיהיו דולקים לעולם, ת"ל

מערב עד בוקר, אי מערב עד בוקר יכול יכבם [כן הוא הגירסא בתשו' הרשב"א ח"א סי' ש"ט וכן היה הגירסא בילקוט שלפני הזית רענן, וכן הביאו הרב מלבי"ם שם בשם הילקוט. וכנראה שבילקוט שלפנינו הגיהו שלא כדת עפ"י הגירסא שלפנינו שבספרי דאיתא התם "יכול כולם"], ת"ל יאירו שבעת הנרות, הא כיצד יאירו שבעת הנרות מערב עד בוקר לפני ה' תמיד, שיהא נר מערבי תדיר שממנו מדליק את המנורה בין הערבים [כן הגירסא בתשו' הרשב"א שם]. וכתב הזית רענן, דמכאן משמע שאסור לכבות את הנרות בבוקר. [וכן מפורש בתשו' הרשב"א שם דשבעת הנרות חובה היא כל הלילה ואם כבה מהן נר חוזר ומדליק, אבל ביום אם כבו אין זקוק להן אלא לנר מערבי בלבד, אבל אסור לכבותם כל היום אם הם דולקין עד בין הערבים. וכ"כ שם בתשו' סי' ע"ט דאסור לכבות ביום]. ועפ"ז כתב הזית רענן וז"ל "ובזה מיושב מה שהקשה הרב"י שהרי הנס של חנוכה לא היה אלא ז' ימים שהרי היה בו להדליק יום א' ולמה קבעו ח' ימי חנוכה. ולפי מ"ש אתי שפיר, שהיה בו חצי לוג שמן לכל נר דהיינו להדליק לילה א', ולמחרת דלקו עוד, והיה אסורין לכבות אותם והיו דולקין ח' ימים וח' לילות, נמצא שהיה הנס ח' ימים עכ"ל. והנה על פי זה מדויק מאוד לשונם של הכלבו והאורחות חיים שבפך היה בו להדליק לילה אחד בלבד והדליקו ממנו ח' ימים רצופים יום ולילה.

אלא דאכתי דברי הזית רענן צריך ביאור, דבשביל איזה צורך נעשה נס ביום הראשון שלא כבה הנר כיון דאין שום מצוה שידלוק אז. ואנחנו כתבנו לפרש עפ"י דעת הרמב"ם דאיכא מצות הדלקה אף ביום או בנר מערבי, אבל הזית רענן לא הזכיר מזה. ונראה דס"ל דכיון דהקפידה תורה שלא לכבות את הנרות בבוקר שמע מינה דמצוה איכא בדליקתן ביום, אלא שאם כבו אין זקוק להדליקן. אבל בתשו' הרשב"א שם (סי' ש"ט) כתב, דעל כרחק אם מצאן שכבו ביום אין זקוק להדליקן עד הערב, שאילו כן היה נותן בהם שמן כדי מדת יום ומדת לילה שהתורה לא תסמוך על הנס עיי"ש. ומשמע דליכא מצוה שידלוק ביום, והא דאסור לכבות ביום דהוי כולזול במצוה.

והנה מה שכתבנו בשם תשו' הרשב"א דשבעת הנרות אם כבו בלילה צריך להדליקן מחדש, הנה ראיתי במנחת חינוך (מצוה צ"ח) שכתב איפכא, דדעת הרשב"א שאם כבה בלילה אין צריך להדליקן. וכן ראיתי בס' נטע שורק (פ' תצוה בסוגיא דכבתה) שכתב שדעת הרשב"א בתשובה דבמנורה שבמקדש הדין דכבתה אין זקוק לה, ועפ"ז האריך עיי"ש. והוא פלא, כי המעיין בתשובת הרשב"א (סי' ש"ט וסי' ע"ט) יראה בהדיא, דודאי דאם כבתה באמצע הלילה דזקוק להדליק מחדש, אלא שאין צריך אז לדשן את השמן והפתילה, אלא שמדליק כמו שהוא

את השמן והפתילה הישנה, ורק כשראה שכבו בבוקר אז אין זקוק להדליקם מחדש אלא בנר מערבי בלבד דמדליקם בבוקר אם כבה. וזו לשונו בתשובה (סי' ש"ט) בד"ה תשובה מה שפירשת וכו' "מה שפרשת [הא דמנחות פ"ח ע"א] נר שכבתה [נידשן השמן נידשנה הפתילה], בלילה, אפשר לפרש כן, אלא שאני דחיתיו מפני שלא מצאתי הטבה בלילה, ואם כבתה בלילה סבור אני שאינו מדשן לא שמן ולא פתילה אלא מדליקה ודיו". וכן כתב בתשובה (סי' ע"ט עמוד ל"ה טור ב' בדפוס בני ברק תשי"ח) וז"ל "ומה שאמרו במנחות בפרק שתי מדות (פח:) נר שכבתה נדשן שמן ונדשנה הפתילה כיצד עושה מטיבה ונותן בה שמן ומדליקה, ופרשת אתה בנרות של לילה, כבר ראית בתשובתי הראשונה שאני דחיתי אותו פירוש, מפני שאין נראה שיהא צריך להיטיב ולדשן בלילה נר שכבה ולמה, אלא חוזר ומדליקו באותו שמן ובאותה פתילה כשאר הנרות, וכי מפני שכבתה תוך זמנה מחליף שמן ופתילה יתר על חברותיה".

ומקור דין זה שצריך לחזור ולהדליקה אם כבתה באמצע הלילה, הביא הרשב"א שם לעיל מדברי הספרי וז"ל "שכך אמרו [ספרי פ' בהעלותך] יאירו שבעת הנרות יכול יהיו דולקין לעולם, כלומר שצריך שיהיו דולקין ואפילו כבו חוזר ומדליקן, תלמוד לומר מערב עד בוקר. יכול יכבם, כלומר אם רצה לכבות

יכבם, תלמוד לומר יאירו שבעת הנרות, כלומר שיהיו מאירין והולכין עד שיכבו מעצמן, הא כיצד יאירו שבעת הנרות בחיוב מערב עד בוקר, ואפילו כבו מדליקן עד הבוקר, מכאן ואילך אם יאירו יאירו ואם כבו כבו ומדשנן, שלא חייב הכתוב להיות דולק והולך תמיד אלא אותה אשר לפני ה'"עכ"ל הרשב"א. הרי מבואר ברור בדעת הרשב"א דאם כבתה באמצע הלילה זקוק לה להדליקה, דזהו החיוב שיאירו שבעת הנרות מערב עד בוקר, אלא דאינו מדשנן. [כעת ראיתי בס' כלי חמדה תצוה אות ב' שהעיר כן על הרשב"א].

ומה שהביא את הגאונים המנחת חינוך ונטע שורק הנ"ל לחשוב בדעת הרשב"א דס"ל דכבתה אין זקוק לה במנורה שבמקדש, הוא משום שהרשב"א (בתשו' סי' ש"ט) כתב בהתחלת דבריו וז"ל "וכך הוא סדרן של הדברים, בערב מעלין שבעה הנרות וכו', ונותנין בהן שמן בכל אחד ואחד חצי לוג כשיעורו לדלוק מערב עד בוקר בלילה הגדול שבטבת, וכדתנן בפרק שתי מדות (פח:) ומחצה למנורה חצי לוג לכל נר ונר, ואמרינן עלה בגמרא מנא הני מילי דת"ר מערב עד בוקר תן לה מדתה שתהא דולקת מערב עד בוקר. ומכאן אנו למידין גם כן, שאם מצאן שכבו אין זקוק להן להדליקן עד הערב, שאילו כן היה נותן בהם שמן כדי מדת יום ומדת לילה שהתורה לא תסמוך על הנס, ובנר מערבי

בלבד הוא שהקפידה תורה להיות דולק והולך תמיד" עיין שם באריכות. הרי שכתב שאם מצאן שכבו אין זקוק להן להדליקן זולת בנר המערבי. אולם באמת פשוט דכוונת הרשב"א הוא כשמצאן שכבו בבוקר אז אין זקוק להדליקן עד הערב, אבל כשמצאן שכבו בלילה פשיטא דחייב להדליקן וכמו שכתב בהמשך דבריו וכו"ל. וכן מוכח בהדיא גם מהראיה שהביא הרשב"א כאן לדבריו "שאילו כן [שהיה זקוק להן להדליקן] היה נותן בהם שמן כדי מדת יום ומדת לילה שהתורה לא תסמוך על הנס", הרי בהדיא דרך אם כבה ביום אין זקוק להדליקן מולא צייתה התורה ליתן בו שמן ללילה וליום, אבל אם כבה בלילה ודאי שזקוק להדליקן, שהרי אדרבה בהדיא צייתה התורה ליתן בו שמן כמדתה שתהא דולקת מערב עד בוקר וכמבואר במנחות שם. וזה ברור. ופלא על הגאונים ז"ל הנ"ל שלא עמדו בזה. ועיין לעיל (עמוד מ"ח).

עוד יש להתפלא על המנחת חנוך שם (מצוה צ"ח) שכתב בשם הרשב"א שבבוקר אם מצא את הנרות דולקים מכבם עיי"ש, וזה פלא דבהדיא כתב הרשב"א שם בשם הספרי דאסור לכבם אלא שאם כבו מאליהן בבוקר אין זקוק להדליקן, וכמו שהבאנו לעיל. ואולי ט"ס נפל בדברי המנ"ח וכך צ"ל: "ובבוקר אם מצאם דולקים אינו מכבם".

תירוץ ג'

בס' ארחות חיים (ה' חנוכה ס' ב') כתב וז"ל, ואם תאמר והלא הנס לא היה אלא ז' ימים בלבד. נ"ל כיון שלא היה כלה השמן עד לאחר שמונה ימים אותו היום היה בו נס שביום ראשון היה לו לכלות ולא כלה עכ"ל. וכוונתו ז"ל צריכה ביאור. ונראה הכונה, דאע"ג דאמת היא שהיה בו כדי להדליק יום אחד וא"כ יום אחד לא היה נס, מ"מ כל זה אם נבוא לדון את חשבון שמונת הימים בכללות דאז בהכרח איכא יום אחד שאין בו נס, אבל בכל זאת אין לומר שביום השמיני לא היה בו נס, ובודאי ששמן של נס דלק ביום השמיני, שהרי עפ"י הטבע כבר היה השמן צריך לכלות ביום הראשון. ומה תאמר שביום ראשון לא היה נס, זה ג"כ אינו, שהרי מכיון שלא כלה השמן ביום הראשון ונשאר כמו שהיה אין לך נס גדול מזה. נמצא שהנס הוכר במשך שמונה ימים, כי אין לנו שום יום משמונה ימים אלו שנוכל לומר עליו שאז דלק השמן הטבעי בלי נס.

שוב ראיתי בשלטי הגבורים שעל הגהות מרדכי (שבת כא:) שהעתיק מס' ארחות חיים את התירוץ הנ"ל בנוסחא אחרת וז"ל: "נוכל לתרץ כיון שלא היה השמן כלה ביום ראשון אותו היום היה בו נס שביום ראשון היה לו לכלות ולא כלה". ולפ"ז כונת תירוץ זה הוא כתירוץ השני והשלישי של הבית יוסף, שכתב, שאחרי שנתנו שמן בנרות המנורה כשיעור

נשאר הפך מלא כבתחלה וניכר הנס אף בלילה א', או שבליל ראשון נתנו כל השמן בנרות ודלקו כל הלילה ובבוקר מצאו הנרות מלאים שמן.

תירוץ ד'

עוד כתב בארחות חיים שם וז"ל: "ואית דאמרי טעם אחר לפי שאז חנכו הבית מעבודה שבטלו היונים". ולכאורה נראה הכוונה, שביום אחד מדליקין לזכר חנוכת הבית וז' ימים לזכר נס הנרות. ומקור הדבר הוא בפסיקתא רבתי (פרק ו') דאמרו "את מוצא זאת החנוכה שאנו עושים זכר לחנוכת בית חשמונאי על שעשו מלחמה ונצחו לבני יון ואנו עכשיו מדליקין".

ובאור זרוע הגדול (ה' חנוכה ס' שכ"א) כתב וז"ל: "והא דנעשה נס שהיה דולק שמונה ימים, פירש מורי רבינו יהודה בר' יצחק, משום שהיו טרודים כל ז' ימים בבנין המזבח ובכלי שרת, דאמרינן במגילת תענית ולדורות חנוכת בית חשמונאי, ולמה היא נוהגת לדורות אלא שעשאוהו בצער ואמרו בו הלל והודאה והדליקו בו נרות בטהרה, לפי שנכנסו יונים בהיכל וטמאו כל הכלים ולא היה להם במה להדליק שמן, וכשגברה יד בית חשמונאי הביאו שבעה שפודי ברזל וחיפום בעץ, והתחילו להדליק. ולמה היא נוהגת להדליק שמונה, אלא שסרתו המזבח ובנאוהו וכל שבעה הימים

תירוץ ה'

כתב המאירי שבת (כא:) כי תגבורת בני חשמונאי על היונים היה ביום כ"ד כסלו ומצאו פך שמן טהור והדליקו בה ליל כ"ה כסלו שהיו יום ראשון לנס. אולם הרמב"ם (ה' חנוכה פ"ג ה"ב) כתב "וכשגברו ישראל על אויביהם ואבדום ב כ"ה בחדש כסלו היה". והקשה הפרי חדש (סי' תר"ע סק"א) דא"כ איך אנו מדליקים בליל כ"ה והוא לן להדליק בליל כ"ו. אולם נראה דהרמב"ם לשיטתו א"ש, דפסק (פ"ג מתמידין ומוספין) דמצוות הדלקת המנורה היא בין ביום ובין בערב עיי"ש, וא"כ כשנכנסו בכ"ה בכסלו להיכל ומצאו את הפך הטהור, מיד הדליקו את הנרות כדי לקיים כבר מצות ההדלקה של יום כ"ה. ועוד דאפשר שנכנסו בכ"ה בלילה והדליקו מיד את הנרות כדי לקיים מצוות הדלקת הלילה של כ"ה דהרי מצות ההדלקה היא כל הלילה, ואם כבה באמצע הלילה צריך להדליקו וכמש"כ בתשו' הרשב"א (סי' ש"ט), וכן נראה מדברי הרמב"ם (פ"ג מתמידין ומוספין ה"ב) כל נר שכבה מסיר הפתילה וכו' ומדליק נר שכבה עיי"ש, ומשמע דחייב הדלקתו הוא בכל שעה. וא"כ נראה, דאף אם לא הדליקו בין הערבים מחמת אונס מחוייב להדליקו בלילה, וכמו שאמרו במנחות (פ"ט.) אין לך עבודה שכשירה מערב עד בוקר אלא זו בלבד. וע"כ שפיר תקנו חז"ל להתחיל ימי חנוכה מיום כ"ה כסלו שהרי כבר בכ"ה כסלו התחילו להדליק מהפך שנמצא.

היו מתקנים בכלי שרת, ופירש דמיד היו מתקנין שמן אחר אלא שהיו טרודין להכין ולטהר כלי שרת ולעשות המזבח ולא יכלו ליקח שמן אחר, ולכך נעשה נס בפך שמן ונתקיים שמונה ימים, ולפיכך נקרא חנוכה על שם חנוכת המזבח שנסתר ובנאוהו. והיינו נמי דאמרינן במדרש, למה נסמכה פרשת בהעלותך לפרשת נשיאים, לפי שהיו לוי מתרעם על שלא זכה להקריב, ואמר לו הקב"ה שלהם לא היה אלא יום אחד לנשיא ולפי שעה, וחנוכה שלך תהיה ח' ימים ולדורות. משמע שגם הוא היה נקרא על שם חנוכת המזבח כמו אותן של נשיאים, עכ"ל. הנה מבואר מדבריו ז"ל, שעל כן הוצרכו לנס דשמן משום שלא יכלו ליקח שמן אחר טהור היות שהיו טרודין להכין ולטהר את המזבח וכלי שרת, ולפיכך נקרא חנוכה על שם חנוכת המזבח. אלא דעדיין צריך ביאור, דכיון דז' ימים היו טרודים בטיהור המזבח וכלי שרת, א"כ מה היה צורך בהנס שידלק השמן לשמונה ימים הלא לז' ימים סגי, שהרי ביום השמיני כבר יכלו לקחת שמן אחר טהור. וצריך לומר דהכנת ולקחת שמן אחר טהור ג"כ ארכה עכ"פ יום אחד, וע"כ הוצרכו לנס לשמונה ימים. אלא דעדיין קשה קושיית הראשונים הנ"ל דהא ליום אחד היה שמן בפך וא"כ לא היה נס אלא לז' ימים. וצריך לומר כנ"ל דיום אחד הוסיפו לזכר חנוכת המזבח.

והשתא י"ל דמה שאמרו חז"ל שמצאו פך שמן שהיה בו להדליק ליום אחד, אין הכונה שהיה בו כשיעור חצי לוג לכל נר ונר אשר הוא שיעור השמן שצריך ליתן להמנורה וכמבואר ברמב"ם (פ"ג מתמידין ומוספין הי"א), אלא שהיה בו שמן כשיעור שיכלו להדליק משעת מציאת אותו הפך, דהיינו מיום כ"ה בבוקר או מליל כ"ה, ועד ערב של תחלת יום כ"ו.

והנה נראה לומר, דמה שאמרו תן לה כדי מדתה מערב ועד בוקר שמוזה למדו שצריך ליתן שיעור חצי לוג לכל נר, זה שייך אף אם לא התחיל להדליק בין הערביים אלא שהתאחר בהדלקתו עד הלילה דאז סגי אף בפחות משיעור הנ"ל, מ"מ צריך שיתן בו כשיעור הנ"ל, דזהו דין במצות הדלקה שצריך ליתן בו שמן כשיעור שיכול להדליק מערב ועד בוקר, ואף שעכשיו דיו אף בפחות כיון שכבר עבר מקצת לילה. וי"ל דמשו"ה שיערו תמיד בלילי טבת הארוכים, ואף שבילילי תמוז הוא מדליק במאוחר, מ"מ כך הוא הדין ששיעור השמן הוא כמערב ועד בוקר ושיעור זה שיערו לפי מערב ועד בוקר הארוך ביותר, וע"כ אף בלילי תמוז הקצרים נתנו כשיעור זה. ולפ"ז שפיר הוצרך הנס גם ביום ראשון, דאף שמצאו שמן בפך שהיה בו כדי להדליק משעת מציאתו ועד ערב של יום כ"ה, ברם לא יכלו לקיים בזה הדין של תן לה כדי מדתה שיהא דולק מערב ועד

בוקר, שלא היה בו כשיעור חצי לוג לכל נר ונר, ונעשה נס ונתרבה במנורה או בפך כשיעור חצי לוג לכל נר ונר, נמצא דגם ביום הראשון היה נס.

שוב ראיתי בתשו' דו"ז ערוגת הבושם (או"ח סי' ר"ד אות א') שכתב ליישב קושיית הב"י דיום אחד לא היה נס, עפ"י שיטת הרמב"ם הנ"ל דצריכה הדלקה אף ביום, והנה כתב הפרי חדש (סי' עת"ר) שהכהנים נכנסו לביהמ"ק כבר ביום כ"ד, וא"כ להרמב"ם היו צריכים להדליק מיד גם ביום ומסתמא כן עשו, ונמצא שהיה חסר מהפך שמן כשיעור הדלקה דיום כ"ד משעה שחנו עד הלילה, וע"כ הוצרכו לנס גם ביום הראשון דהיינו ביום כ"ה עיי"ש. אולם באמת לשיטת הרמב"ם בעצמו אין לתרץ כן, שהרי בהדיא כתב הרמב"ם שהכהנים נכנסו לביהמ"ק רק ביום כ"ה וכאשר הביא הפר"ח שם, ומהאי טעמא הוכרח הפר"ח לומר דיום כ"ה מדליקין לזכר הנצחון עיי"ש. ודברי הערוה"ב ז"ל אתיין שפיר אם ננקוט לענין יום הנצחון כשיטת המאירי הנ"ל שנכנסו ביום כ"ד, ולענין חובת ההדלקה ננקוט כשיטת הרמב"ם שחייב להדליק גם ביום.

גם יתכן שנכנסו למקדש ביום כ"ה אחרי התחלת בין הערביים והדליקו מיד, ומאותה שעה לא היו צריכים חצי לוג לכל נר ונר, דשיעור זה נצרך רק אם מדליקין בתחלת בין הערביים כמצוותה, ובפך היה שמן רק כשיעור הדלקה מאחר

תירוץ ו'

עוד כתב בארחות חיים שם וז"ל: "והבעל העתים ז"ל כתב טעם אחר למה שמונה ימים, לפי שבטלו מהם מצות מילה שהיא לשמונה לפיכך קבעו שמונה ימים". ונראה דודאי דעיקר מצות הדלקת הנרות היא לזכר נס השמן, דאי משום זכר לביטול גזירת המילה היה סגי בהלל והודאה, אלא דמה שתקנו להדליק שמונה ימים דוקא ואף שהנס היה רק ז' ימים, הוא דאגב זכר לנס השמן רצו לעשות זכר גם למצות מילה שרצו לבטלה, וע"כ הוסיפו יום אחד שיהיו שמונה.

ולכאורה לא מצינו בדברי חז"ל שהיונים רצו לבטל מצות מילה, ומצינו בש"ס ראש השנה (יט.) שגזרה המלכות גזירה שלא יעסקו בתורה ושלא ימולו את בניהם ושיחללו את השבתות עיי"ש, ברם זה היה אחר חורבן בית המקדש ומלכות של רומי גזרה כן וכמבואר בגמרא שם, ולא בזמן היונים. וכן הא דאמרו במעילה (יז.) פעם אחת גזרה המלכות גזירה שלא ישמרו את השבת ושלא ימולו את בניהם, אמרו מי ילך ויבטל את הגזירות ילך רבי שמעון בן יוחאי שהוא מלומד בנסים עיי"ש, וזה ג"כ לא בזמן היונים היה דרשב"י אחר החורבן היה. ולענין גזירות של היונים מצינו בש"ס ר"ה (חז.) שגזרה מלכות יון גזרה שלא להזכיר שם שמים על פיהם. ובמדרש רבה (פ' בראשית ד') וחושך על פני תהום זה גלות יון שהחשיכה עיניהם

בין הערביים ועד הבוקר, ונעשה נס שהיה בו חצי לוג לכל נר, וא"כ יכלו ליתן למנורה חצי לוג כמצותה לכתחלה, דהא אף כשכבתה הנר באמצע הלילה צריך ליתן דוקא חצי לוג וכרמב"ם (פ"ג מתמידין ומוספין הי"ב).

גם י"ל על פי המבואר בבכורות (יז:) דבידי אדם אי אפשר לצמצם, ועל כן נתנו בכל לילה במנורה חצי לוג שמן במדה של שוחקות, ובפך שמצאו לא היו אלא חצי לוג שמן עוצבות, ונעשה נס ונתוסף עד שיעור חצי לוג שוחקות והדליקו כדין. ואפשר דבשנים כתקונם שהיתה להם מדה של חצי לוג שבה מודדין את השמן למנורה וכמנחות (פח:), הנה מדה זו היתה מדויקת ויכלו לצמצם אף שהוא עוצבות, ואע"ג דבידי אדם אי אפשר לצמצם, מ"מ עשיית הכלים במקדש היו ע"י הכל בכתב מיד ה' עלי השכיל - עיין בכורות (יז:) - ועל כן יכלו לצמצם לעשותו חצי לוג עוצבות. אבל בימי חשמונאים לא היה להם כלי למדוד חצי לוג, וכמש"כ רש"י עבודה זרה (מג.) שהיונים נטלו את כל הכלים שבמקדש עיי"ש, וא"כ הוצרכו ליתן בנר חצי לוג שוחקות, ולא מצאו בפך אלא חצי לוג עוצבות, ונעשה להם נס דשיעור העוצבות נעשה שוחקות, ויכלו להדליק כהלכה בחצי לוג שוחקות. וגם עפ"ז יש ליישב סתירת הגירסאות בשאילתות הנ"ל.

של ישראל בגזירותיהן שהיתה אומרת להם כתבו על קרן השור שאין לכם חלק באלקי ישראל. והרמב"ם (פ"ג מחנוכה ה"א) כתב "בבית שני כשמלכו יון גזרו גזרות על ישראל ובטלו דתם ולא הניחו אותם לעסוק בתורה ובמצוות", אבל לא נזכר שגזרו על המילה דוקא.

אולם מקור הדבר הוא במגילת אנטיוכוס (הנדפס גם בסידור הגדול אוצר התפלות) דשם כתוב "ויען אנטיוכוס ויאמר לבגרים, הלא ידעת אם לא שמעת אשר עשו לי בני ישראל, הרגו חילי ויבזו מחנותי ושרי וכו', בואו ונעלה עליהם ונבטל מהם הברית אשר כרת להם אלקיהם שבת ראש חודש ומילה. אז בגרים הרשע וכל מחנותיו באו לירושלים ויהרוג בהם הרג רב ויגזור בה גזירה גמורה על שבת ראש חודש ומילה". ושם מסופר עוד על כמה ישראל שמסרו נפשם על המילה. ויתכן שעל זה התכוונו חז"ל באמרם בשבת (קל.) תניא ר"ש בן אלעזר אומר כל מצוה שמסרו ישראל עצמן עליהם למיתה בשעת גזרת מלכות כגון עכו"ם ומילה עדיין היא מוחזקת בידם. והיינו כדמצינו בזמן היונים כנ"ל. וכעת ראיתי במדרש אגדה לחנוכה (הנדפס בס' נר מצוה) שאנטיוכוס גזר לבטל שבת חודש ומילה. וכן הוא ביוצר לשבת א' דחנוכה המתחיל אודך כי אנפת "גזירות שתים בניהם מלו, גלל כן בשדיהן נתלו". וכ"כ באגרת תימן להרמב"ם ז"ל, דמלכות יון הרשעה גזרו עליהם חילול שבת

ולחפר ברית מילה, ושיכתוב כל אחד מישראל בלבשו שאין להם חלק בה' אלוקי ישראל, ושיחוק בקרן שורו כענין הזה ואח"כ יחרוש בו.

תירוצי ז'

כתב הרב המאירי בחידושיו לשבת (כא:) וז"ל "ולילה הראשון שלא היה שם נס השמן, מברכין על הגאולה ועל הודאת מציאת הפך, ושאר הלילות על נס השמן". וכן כתב הפרי חדש (סי' עת"ר סק"א) דבלילה הראשון מדליקין משום נס הנצחון והשבעה לילות האחרות הוא משום הנס. ועל פי זה כתב ליישב דברי הרמב"ם שכתב שנצחו היונים ביום כ"ה, דא"כ קשה דאיך אנו מדליקין בליל כ"ה, והו"ל להדליק בליל כ"ו, ולהנ"ל אתי שפיר דביום כ"ה מדליקין משום הנצחון. [ועיין מה שכתבנו ביישוב דברי הרמב"ם בתירוץ ה']. וכתב עוד להסביר, שאין סברא שיקבעו ז' ימים מיום כ"ו ואילך, ואלו עיקר יום הנצחון שנחו מאויביהם שהוא כ"ה לכסלו שלא יקבעוהו לדורות, ואילו לא נס של שמן היו קובעים לדורות יום אחד יו"ט בהלל ובהודאה, אלא בשביל נס פך של שמן קבעו ח' ימים לדורות עכ"ד.

ונראה דזה תליא בפלוגתת הראשונים אם הדלקת הנרות היא גם בשביל הנצחון או רק בשביל הנרות בלבד. דהנה בשבת (כג.) אמר רבי יהושע

בן לוי נשים חייבות בנר חנוכה שאף
הן היו באותו הנס. ופירש רש"י ורשב"ם
פסחים (קח:) שע"י אשה נעשה הנס.
ותוס' שם הקשו דלשון אף משמע
שאינו עיקר, ועוד דבירושלמי גרים שאף
הן היו באותו ספק משמע באותה סכנה
עיי"ש. ולדרכנו י"ל דס"ל לרשב"ם ורש"י,
דחז"ל תקנו חנוכה רק לזכר נס הנרות
וכדמשמע פשוט הברייטא דשבת (כא:)
גבי מאי חנוכה, וע"כ אי אפשר לפרש
דאף הן היו באותו הנס שהיו בסכנה
- וכתוס' מגילה (ד.) שבחנוכה היתה
הגזירה מאוד עליהם, וכן פירש"י שבת
(כג.) שגזרו יוונים על בתולות הנשואות
להבעל לטפסר תחלה, וכ"כ הרמב"ם
(פ"ג מחנוכה ה"א) שפשוטו ידם בממונם
ובבנותיהם - דהרי כל עיקר מצות
ההדלקה הוא רק לזכר הנס בלבד, ואין
לזה ענין למה שאף הן היו באותה
סכנה. וע"כ הוכרחו לפרש שעל ידי
אשה נעשה הנס, דהיינו דאף נס השמן
נתגלגל ע"י אשה, שע"י שיהודית הרגה
את ראש האויבים עי"ז נצחו אותם
החשמונאים, ויכלו להכנס לבית המקדש
ולמצוא את פך השמן ולהעשות הנס
שדלק ח' ימים, וכמסופר במגילת
אנטיוכוס. וא"כ לא קשיא מהירושלמי
שאמרו שאף הן היו באותה ספק של
סכנה, די"ל דהירושלמי ס"ל באמת
דמצות ההדלקה תקנו גם לזכר הנצחון,
וע"כ שפיר אמרו שגם נשים חייבות
בנר משום שנצלו מאותה סכנה, שהרי
הדלקת הנר הוא לזכר ההצלה והנצחון.

ועיי' רש"י שבת (כג.) נשים חייבות בנר
חנוכה שאף הן היו באותו הנס
"שגזרו על כל בתולות הנשואות להיבעל
לטפסר תחלה, ועל ידי אשה נעשה
הנס". הנה נקט שני הפירושים. וי"ל
משום דטעם הראשון לא סגי לחייבם
בהדלקה אלא אם נימא דההדלקה היא
לזכר הנצחון, וזה שייך רק על הדלקת
הלילה הראשון וכמש"כ המאירי והפר"ח
הנ"ל. אבל להטעם השני שייך לחייבם
בהדלקה בכל הלילות, כיון דגם נס השמן
נתאפשר רק ע"י אשה וכנ"ל.

שוב עיינתי בתשו' דודי זקני ערוגת
הבושם (או"ח סי' ר' אות ג'), שכתב
להביא ראיה להפר"ח דביום הראשון
מדליקין לזכר הנצחון, ממה שמפרש
רש"י דאף הן היו באותו הנס שהנס
נעשה ע"י אשה היא יהודית, ולכאורה
תמוה וכי מה ענין זה למצות נר חנוכה
שקבעוהו בשביל נס המנורה, ולא בשביל
הנצחון, אלא ודאי כמש"כ הפרי חדש
דביומא קמא מצות נר חנוכה היא לזכר
נס הנצחון, וא"כ ביום הראשון ודאי
חייבת משום דאף הן היו בנס, וכיון
דאתחייבו ביום ראשון חייבת בכולא יומא
עכ"ד. ולענ"ד לא זכיתי להבין, דאדרבה
איפכא נראה, דודאי דנס דמנורה נגרם
ע"י אשה, דאי לאו הנצחון שבא ע"י
יהודית לא היו יכולים הכהנים ליכנס
לביהמ"ק ולהדליק את המנורה ולזכות
לנס שהשמן שבפך ידליק ח' ימים, ואם
יש ראיה מדברי רש"י להפרי חדש, הרי

זה מהפירוש הראשון של רש"י שאף הן היו באותו הנס שגזרו היוונים על הבתולות, ולזה ודאי שאין שום ענין עם הדלקת הנרות, וע"כ מוכח דהדלקת נר חנוכה היא גם לזכר הנצחון ועי"ז נגאלו בנות ישראל מהגזירה וע"כ אף הן חייבות בהדלקה. וכמו שכתבנו לעיל. ודברי הערוה"ב ז"ל צ"ע.

תירוץ ח'

הבית יוסף (סי' עת"ר) תירץ "שחילקו שמן שבפך לח' חלקים ובכל לילה היו נותנים במנורה חלק א' והיה דולק עד הבוקר ונמצא שבכל הלילות נעשה נס". וכן כתב המאירי בשבת (כא:) וז"ל "ויש מי שפירש שאף הם הרגישו במיעוט השמן וחלקוהו לשמונה לילות כשיעור ההליכה והחזרה". אלא שהמאירי הקשה על תירוץ זה וכתב "ואין נראה לי שאם כן היו סומכים על הנס בליל ראשונה".

ולכאורה יש לומר, שמתחלה נתנו בתוך המנורה רק חלק שמיני מהשמן וציפו לראות אם יעשה נס, שאם יעשה נס אז לא יצטרכו להוסיף יותר, ואם יראו שלא נעשה נס וקרוב הנר ליכבות אז יוסיפו עוד שמן שידלוק כל הלילה, נמצא שלא סמכו על הנס. אולם הפרי חדש (סי' עת"ר סק"א) הקשה על תירוץ זה בביאור יותר וז"ל "ואינו מחזור, דהא אמרינן בפרק ב' מדות

(מנחות פט.) ובפ"ק דיומא (טו.) מערב עד בוקר תן לה מדתה שתהא דולקת והולכת כל הלילה מערב ועד בוקר, ואם כן מה ראו לחלקו לח' חלקים". ונראה כוונת קושייתו, דאף אם נימא שכוונתם היתה מתחלה שאם לא יעשה להם נס יוסיפו עוד שמן שיהא בו לדלוק עד בוקר, מ"מ איך ביטלו לכתחלה את המצוה של תן לה כדי מדתה, שהרי המצוה היא שבשעת הדלקה יהא בה שמן המספיק לדלוק מערב ועד בוקר, ואם יתן בו מתחלה רק שמן מועט ויוסיף שמן בכל פעם כשעומד ליכבות, לא קיים המצוה.

וראיתי בתשו' דו"ז הגאון ערוגת הבושם (או"ח סי' ר' אות א') שכתב לתרץ, עפ"י המבואר במגן אברהם (סי' תער"ב סק"ג) דשיעור השמן הנשרף בשעת הדלקה תלוי לפי עובי הפתילה עיי"ש, א"כ יש לומר שחילקו את השמן לח' חלקים וגם את עובי הפתילות חילקו לח' חלקים, באופן שאינו מתבער לכל פתילה ופתילה כי אם שמינית השמן שהיה רגיל להתבער, ושפיר הוי מצי להדליק כל שמונה ימים. ושוב כשנתנו שמינית שמן שבפך לז' נרות, נעשה נס ונתמלא הנר שמן כבשאר לילות, באופן שהיו יכולים לעשות פתילות עבות בשיעור העובי שהיו רגילין לעשות עכ"ד.

אולם לכאורה תליא זה באשלי רברבי, דהנה ביומא (טו.) אמרו מערב עד בוקר תן לה מדתה שתהא דולקת

והולכת כל הלילה מערב ועד בוקר, ופירש רש"י תן לה למנורה מדת שמן כדי שתהא דולקת כל הלילה, ושיערו חכמים חצי לוג לכל נר ונר ויש בו כדי להדליק כל הלילה של תקופת טבת, ואם יותר בקצרה יותר. אבל בתוס' ישנים כתבו בשם ריב"א שבילולי תמוז היו עושין פתילות עבות ובלילי טבת עשו בינוניות. וכן הביא שתי דיעות אלו ברש"י מנחות (פט.) ובתוס' שם. וכתב הר"א מזרחי ז"ל (פ' תצוה כ"ז כ"א) בדעת רש"י ז"ל, דהא דשיערו חכמים חצי לוג לכל נר ונר, ואע"פ שאין שיעור אלא לפי הפתילות, שאם היו עבות לא יספיקו אפילו לוג ואם היו דקות יספיק אפילו בחצי חציו, ויש לומר שהיו לנרות בית קבול לפתילות שאי אפשר שיהיה עובי הפתילות אלא לפי השיעור ההוא, ועל פי השיעור ההוא ישערו חכמים חצי לוג. והוסיף לכתוב, דבנרות חנוכה שאין שם גבול לפתילות, לא נתנו שיעור לשמן כמו במנורה, אלא בזמן בלבד משתשקע החמה עד שתכלה רגל מן השוק עכ"ד. וכ"כ הרא"מ (פ' אמור כ"ד ג'). והשתא לפי שיטה זו, אי אפשר לומר שחלקו את הפתילות לח' חלקים, שהרי המנורה שבמקדש היתה כך עשויה שהיה שיעור קבוע לעובי הפתילה ואי אפשר היה לשנות את שיעורו. ודוקא בנר חנוכה כתב המג"א דאין שיעור לשמן משום שאין שיעור לעובי הפתילה, אבל במנורה שבמקדש היה שיעור לעובי הפתילה, וכמש"כ הרא"מ. [ובס' גור אריה למהר"ל

מפראג ז"ל (פ' אמור כ"ד ג') כתב ליישב קושיית הרא"מ הנ"ל דמה שיעור יש לשמן כיון דתלוי בעובי הפתילות, די"ל דודאי יש שיעור לדבר שעובי הפתילה היה כפי שהוא יותר טוב לאורה, כי הפתילה הדקה אינה מאירה, וכן הגסה יותר מדאי כי עובי הפתילה נעשה בו פחם ואינו מאיר הנר, ועוד שהפתילה הגסה לא תוכל למשוך אחריה שמן כפי צרכה וע"כ יש שיעור עכ"ד]. ושוב ראיתי מש"כ בס' פנים יפות (פ' תצוה ד"ה מערב), וס' ויגד יעקב (לחנוכה מאמר א' אות ט'). ברם אתי שפיר, דהרי מבואר בעבודה זרה (מג.) שבית חשמונאי עשו מנורה של עץ, ולחד מ"ד שפודין של ברזל היו ומחופין בבעץ, הוא בדיל, ופירש"י שם שמלכות בית חשמונאי עשאוה של עץ לאחר שטימאו יונים את ההיכל ונטלו כל כליו וגברה יד בית חשמונאי ונצחום עיי"ש. ומבואר דהחשמונאים עשו מנורה חדשה, ויתכן דבמנורה זו היו יכולין ליתן פתילות כפי העובי שרצו, דמה ששיערו חצי לוג היה לפי המנורה שעשה משה שהיה במקדש הראשון.

והנה זקני החתם סופר ז"ל בדרשותיו (ח"א לחנוכה תקצ"ה), כתב ליישב קושיית הפרי חדש הנ"ל דאיך חלקו את השמן לח' חלקים דא"כ לא יהיה כשיעור אף לילה אחד ואין סומכין על הנס, ותיירץ החת"ס עפ"י המבואר בפסיקתא שמצאו שם שמונה שפודין של ברזל והדליקו נרות, וט"ס הוא וצ"ל שבעה

שפודין של עץ, ולא עשו לה נרות ליתן שמן בתוכן דא"כ הו"ל כלי עץ המקבל טומאה, וכיון שלא היה להם בזיכין לצוק את השמן לתוכן, ע"כ טבלו ז' פתילות בשמן ותחבו על ז' שפודין, ואם יכלה הפתילות יטבלו פתילה אחרת בשמן עד תום כל השמן, ונעשה נס והפתילות הראשונות דלקו כל הלילה וכן בכל לילה ולילה עד ח' לילות עכת"ד.

הנה מה שכתב החת"ס דבשפודין לא היו בזיכין ליתן השמן לתוכן, נלע"ד להעיר מתוס' מנחות (כ:): בהא דאמרו שם בגמרא דמנורה של חשמונאים שפודים של ברזל היו וחיפום בבעץ, וכתבו התוס' דקרי להו שפודים מפני שלא היו בה גביעים כפתורים ופרחים עיי"ש. וכן כתבו בתוס' ראש השנה (כד:): ד"ה שפודים. ומשמע דהיה להם תוך, דאל"כ הוי מצי למימר בפשוט אמאי קרי להו שפודין דשפוד אין לו תוך שהוא מחודד בראשו. וכן נוטה לשון הפסיקתא (רבתי פ"ב) "מצאו שם שמונה שפודין של ברזל וקבעו אותם והדליקו בתוכם נרות". וכן במגילת תענית איתא "שנכנסו בני חשמונאי להיכל שבעה שפודים של ברזל בידם וחפום בעץ והדליקו בהם את הנרות".

אולם בגוף קושיית הפרי חדש הנ"ל, נלע"ד לומר דאע"ג דאיכא מצוה שיתן מתחלה שמן במנורה כשיעור שידליק מערב עד בוקר, דזה נלמד מיערוך אותו מערב עד בוקר, מ"מ אין

זה לעיכובא, ואף אם נתן קצת שמן במנורה וכשעמד לכלות הוסיף עוד עד שדלק כל הלילה שפיר קיים מצות ההדלקה, אלא שלא קיים את הדין דיערוך אותו מערב עד בוקר, דמזה למדו דתן לה מדתה, שהוא פרט מפרטי מצות ההדלקה, ופשיטא דאינה מעכבת שהרי לא שינה עליו הכתוב ולא מצינו שיאמרו כן. וראיה לזה, מהא דש"ס מנחות (פט.) איכא דאמרי ממטה למעלה שיערו דהתורה חסה על ממונם של ישראל, ופירש"י שם שבתחלה נתנו רק רביעית ועמדו שם וראו שאין סיפוק ושוב הוסיפו עד חצי לוג עיי"ש. וקשה דאיך היו רשאים לעשות כן, הלא עי"ז בטלו המצוה דתן לה כדי מדתה, ואיך משום שהתורה חסה על ממונם של ישראל יבטלו המצוה. ומצאתי באמת בספר קרן אורה על מנחות שם, שהקשה למ"ד ממטה למעלה שיערו דא"כ כי נתנו שיעור פחות מחצי לוג ולא היה בו כשיעור מערב עד בוקר לא קיימו המצוה, וכמו לענין נר חנוכה דבפחות משיעור לא יצא אע"פ שהוסיף אחר כך עיי"ש. ועל כרחך מוכח דהך תן לה מדתה אינו לעיכובא, ומצות ההדלקה שפיר מתקיימת כל שדולק כל הלילה, ואף שהוצרך להוסיף שמן באמצע הלילה. וע"כ מתחלה נתנו החשמונאים שמן פחות מחצי לוג, כי שיערו בנפשם שזה יספיק לכל הלילה בדרך נס, ולא הוצרכו ליתן מתחילה יותר מזה עד שיצאו מבית הספק, דבדיעבד שפיר קיימו מצות ההדלקה אף אם יוסיפו אח"כ.

ומעתה שפיר נתיישובה קושיית הפר"ח דאיך חלקו את השמן לשמונה חלקים, די"ל דודאי דחשבו שאם לא יארע נס אז יוסיפו כדי שיעור שידליק כל הלילה, אלא דעדיין תקשי דמתחלה איך עשו כן הלא איכא מצוה דתן לה מדתה, ע"ז יש לומר דכיון דאין זה לעיכובא, ע"כ מוטב לחלק את השמן כדי לקיים עיקר מצות הדלקה בכל לילה, משייתנו את כל השמן ביום א' בבת אחת ובלילות האחרות לא יקיימו המצוה כלל. וכע"ז כתב מהר"ל מפראג (בס' גבורות ה' פמ"ח) דלחם עוני אינו מעכב במצה אלא שלא קיים דין לחם עוני. [שו"ר בתוס' הרא"ש שבת (כא): דתן לה מדתה היינו רק היכי דאפשר].

ואם תאמר, דכיון שציפו לנס, א"כ בשביל מה היה צורך שיחלקו את השמן לח' חלקים ולא יתנו בתוך המנורה אלא חלק שמיני וכאשר עומד לכלות יוסיפו עוד, הלא מוטב שהיו נותנים את כל השמן במנורה וא"כ יקיימו בלילה הראשונה גם דין של תן לה כמדתה, ובודאי שיארע נס שלא יבער מהשמן אלא החלק שמיני והשאר ישאר בתוכו, וא"כ שפיר ידלקו שמונה לילות, ואמאי הוצרכו מתחלה לחלק לח' חלקים, הלא אותו הנס יכול להעשות גם אם יתנו את כל השמן לתוך המנורה. [וכעת ראיתי שכ"כ באמת בס' נר מצוה למהר"ל ז"ל שנתנו הכל במנורה וכל יום נדלק שמינית מהשמן]. ברם לק"מ, דמבואר

במנחות (פח:) נר שכבתה נידשן השמן נידשנה הפתילה, ופירש"י שהשמן שנשאר בנר הרי הוא כדשן ואין לו תקנה ומשליך את השמן ונותן שמן אחר עיי"ש. והשתא אם היו נותנים בלילה הראשונה את כל השמן בתוך המנורה, א"כ אף אם היה נעשה נס ולא היה נשרף אלא החלק השמיני והשאר היה נשאר בתוך המנורה, מ"מ לא היו יכולין להדליק בליל שני את השאר, דהשמן שנשאר במנורה הוא כדשן שאין לו תקנה. ואם יארע נס וידלוק כל הזמן ולא יכבה כלל, א"כ לא יקיימו מצות דישון המנורה במשך ח' ימים, ודישון המנורה הוא מצות עשה וכמש"כ הרמב"ם (פ"ג מתמידין ומוספין ה"י) "דישון המנורה והטבת הנרות בבוקר ובין הערבים מצות עשה". וע"כ לא היתה עצה אחרת אלא ליתן בתוך המנורה רק חלק שמיני של השמן, וחשבו שאם ייעשה נס וידלוק כל הלילה הרי אז ישאר השאר ללילות האחרות, ואם לא יארע נס ועומד ליכבות באמצע הלילה אז יוסיפו עוד.

והנה אחרי שאירע הנס וחלק שמיני של השמן דלק כל הלילה, הרי איגלאי מילתא למפרע שקיימו גם את המצוה של תן לה מדתה, שהרי עיקר המצוה הוא שיתנו שמן במנורה כשיעור שידלוק מערב עד בוקר, והתורה לא אמרה בזה שום מדה, אלא שחכמים שיערו אחרי בחינתם שהוא חצי לוג לכל נר ונר, אבל אם אירע נס ודלק כל

תירוצי פ'

עוד נראה ליישב קושיית הבית יוסף ז"ל (או"ח סי' עת"ר) דאמאי תקנו חז"ל להדליק נר חנוכה שמונה ימים, הלא לא היה נס אלא שבעה דהא ביום הראשון דלק בדרך הטבע. ונראה לפי מש"כ בס' מושב זקנים על התורה לבעלי התוס' ז"ל (פ' ויקרא א' ח') וז"ל "הקשה הר' יהודה חסיד, והלא המזבח ה' אמות גבוה וה' אמות רחב, והכהן צריך לעמוד על גבי המזבח ממש, ומתכת חם מקצתו חם כולו, אם כן אי אפשר לו לכהן שלא יכווה, ויש לומר דדרך אש של מעלה אינו מתקפץ לכאן ולכאן, אלא כנגדו מה שצריך לו, וראיה מהסנה אינו אוכל (שמות ג' ב') "עכ"ל. וכעין זה מבואר בתוס' חגיגה (כו.), אהא דאמרו שם דמזבח הזהב אין עליו אלא כעובי דינר זהב כמה שנים אין האור שולטת בו, וכתבו תוס' ד"ה שאין, בתנחומא יש שהיה משה תמיה על זה אי אפשר שלא ישרף העץ, ואמר לו המקום כך דרכי באש של מעלה אש אוכלת אש, ואינו מכלה כדכתיב והסנה אינו אוכל עכ"ל. וכעין זה כתב בהקדמת ס' שב שמעתתא (אות ל') בשם כתבי אריז"ל, דהא דאש של מעלה אינה מכלה ואש של מטה מכלה כל אשר יפגע בו, משום דאש של מעלה לא יתעצם ויתחבר בשום עצם חומרי ולא יתערב בחלקיו ולכן לא ישרפוהו, משא"כ אש של מטה יתעצם ויתערב בכל החומרים ויכנס בחלקי העץ ויתערב עמו ויכלה עיי"ש.

הלילה פחות משיעור זה ג"כ נתקיימה המצוה הזאת, שהרי ניתן בה שמן כדי מדתה מערב עד בוקר. וא"כ מיושב עוד יותר דאמאי לא חששו לדין דתן לה כדי מדתה, דבאמת לא היה ברור שייבטלו מצוה זו, שהרי אם יתברר שנעשה נס אז ממילא קיימו למפרע גם את המצוה דתן לה מדתה. ושוב ראיתי בהגהות מקור חיים לשו"ע (סי' עת"ר) שכתב, דשפיר חלקו את השמן ומביא מהך דממטה ולמעלה שיערו, ואף דבנר חנוכה צריך שיתן כשיעור בתחלת הדלקה, מנורה שאני דשם המצוה דיהא דולק והולך כל הלילה וע"כ סגי אף אם מוסיף אחר כך, אבל בחנוכה המצוה היא רק בשעת ההדלקה וע"כ בעינן שיתן בה כשיעור עיי"ש.

והנה הב"י תירץ בתירוצי השני שהפך נתמלא ביום הראשון או המנורה נשארה מלאה, והקשו דא"כ ביום השמיני לא היה נס, גם תירץ שחלקו לח' חלקים, והקשו דא"כ החסירו מצות תן לה כדי מדתה מערב עד בוקר. ותירץ אחד מן התלמידים שיש להרכיב שני התירוצים יחד, דמיד ששפכו מהפך שמן למנורה כשמינית חלק הנצרך, נתמלא מיד המנורה במלואו, ולא הוצרך לשפוך עוד, נמצא שהנס היה ניכר כל לילה, וכן קיימו מצות מערב עד בוקר כל לילה.

ועל פי זה יובן הא דאיתא בתוס' חגיגה (טו.) ד"ה שובו בשם הירושלמי, דאבויה אבי אלישע הוה מגדולי ירושלים, וביום שבא למול את בנו קרא לכל גדולי ירושלים והושיבן בבית אחד, ולרבי אליעזר ורבי יהושע במקום אחר, מן דאכלן ושתינן שרין ומטפחין ומרקדין אמרי עד דאלין עסקין בדידהו נעסוק בדידן, ישבו ונתעסקו בדברי תורה ירדה אש מן השמים והקיפה אותן, אמר להו אבויה אבא גוברין מה באתם לשרוף ביתי, אמרו לו ח"ו אלא יושבין היינו וחוזרין דברי תורה מתורה לנביאים ומנביאים לכתובים והיו הדברים שמחים כנתינתן מסיני, לא באש נתנו עכ"ד. ואכתי קשה דמה זו תשובה על שאמר להם אבויה מה באתם לשרוף את ביתי. ולהמבואר אתי שפיר שהתנאים השיבו, שאין לו לחשוש שישרף ביתו דאין זו אש של הדיוט אלא אש מן השמים, ואש מן השמים אינו מכלה ולא ישרף ביתו.

ומבואר דבר חדש, דאש של מזבח שהוא אש מן השמים אינה מתפשטת לצדדים. והנה כתבו תוס' ביצה (כב.) ד"ה והמסתפק, דהא דאמרו דהמסתפק שמן מן הנר חייב משום מכבה, אינו ר"ל שממהר כיביו, דהא לא הוי אלא גרם כיבוי וגרם כיבוי ביו"ט שרי, אלא היינו טעמא דבאותה שעה שהוא מסתפק ממנה מכבה קצת ומכסה אורו, דלא יכול לאנהורי כולי האי כי

איכא שמן מועט בנר, ולכך נראה ככיווי עכ"ד. ומבואר שהשלהבת הקשורה בפתילה שואבת מכל השמן שנמצא בתוך הנר, ולא רק מן השמן שסביב השלהבת, דהא מהאי טעמא היכי דאיכא שמן הרבה מאיר יותר כי השלהבת גדולה יותר. ואולם זה שייך רק באש של הדיוט, שטבעה להתפשט ולחמם את הצדדין, ולכן שואבת שמן גם ממקומות מרוחקים ומאיר יותר, אבל אש מן השמים שאינה מתפשטת לצדדין ומהאי טעמא אף במתכת לא נאמר בה דחם מקצתו חם כולו, הנה ודאי דאין השלהבת שואבת אלא מן השמן הסמוך לאש ולא ממקומות מרוחקין, וממילא אינה שורפת כל כך הרבה שמן כמו אש טבעי, דכיון דאין כחה מתפשטת לצדדים ממילא אינה ממהרת לכלות את השמן כמו אש של הדיוט. [ואעפ"כ אורה חזק כמו אש של הדיוט, דכיון דאין האש מתפשטת לצדדין, ממילא אין בכחה של האויר שמסביב למעט מכחה, ואש מועטת מאירה בחוזק רב, כי אין מה שגורם לאיבוד כחה]. ועיין יומא (כב.) מעולם לא כבו גשמים אש של עצי המערכה ועשן המערכה אפילו כל הרוחות שבעולם באות ומנשבות בו אין מזיזות אותו ממקומו עיי"ש, וי"ל דאש מן השמים כשם שאינה מתפשטת לצדדים, כך אין כח אחר יכול להזיזה ממקומה.

ומעתה יש לומר דהא דאמרו בש"ס מנחות (פח:) דלכל נר ונר היו

צריכין חצי לוג שמן עיי"ש, הנה שיעור זה היה סגי לפי מה שהדליקו את המנורה מהאש של מזבח - וכמבואר ביומא (מד:) אש תמיד תוקד על המזבח, אש תמיד (של מנורה שנאמר בה להעלות אש תמיד. רש"י) לא תהא אלא בראשו של מזבח החיצון - ונמצא שהדליקו באש שהוא מן השמים שהרי אש שעל המזבח היתה מן השמים, וכש"ס יומא (כא:), ולאש זו סגי בשמן מועט, כיון דאש מן השמים אינו שורף את הצדדין. אבל אילו היה מדליקין את המנורה באש מן ההדיוט, ודאי שהיה צריך שמן יותר, דכיון דהאש של הדיוט שואבת גם מן הצדדין וכמש"כ תוס' ביצה הנ"ל, א"כ מכלה יותר שמן.

ומעתה מיושב שפיר הא דהיה נס גם ביום הראשון של חנוכה, דמה שאמרו חז"ל שהיה בו להדליק יום אחד, היינו כפי מה שהיה ראוי להדליק במנורה שבה דולקת אש מן השמים והיה בו חצי לוג - וכמו שכתב הרב חיד"א ז"ל בס' מחזיק ברכה (בקונטרס אחרון לאו"ח סי' עת"ר), דפך השמן שמצאו הכהנים שהיה חתום בחותמו של כהן גדול, הוא משום שהיה מנהגם להניח שמן בצלוחית כשיעור הדלקת לילה אחת עיי"ש - אבל בזמן נס חנוכה שהיונים טימאו את המזבח ולא היה להם אש מן השמים והוצרכו להדליק באש של הדיוט, א"כ לא היה סגי בשיעור שמן זה אפילו ליום אחד, ונעשה נס והדליקו בחצי לוג ליום אחד,

נמצא שגם ביום הראשון היה נס, כיון דבאש של הדיוט לא היה סגי אף בחצי לוג לכל נר ונר. וגם בבית שני היה אש מן השמים אלא שאמרו ביומא (כא:) שהיתה רבוצה ככלב, ואף דאמרו שם דסיוע לא מסייעא, נראה הכונה שהסיוע לא היה ניכר, כי לא היו ראויים לכך שייראו שליטת אש מן השמים, אבל ודאי שגם האש משמים סייעה לאש של הדיוט, דאל"כ מה היה צורך כלל ברביצת האש ככלב, ולא עבד קוב"ה ניסא למיגנא. ומכיון שבתוך האש היתה גם אש מן השמים, ממילא הוצרכו לשמן מועט יותר מאלו לא היה אש אלא מן ההדיוט בלבד. ונמצא דהא דהיה סגי בחצי לוג לכל נר, היינו משום שהיה להם סיוע מן האש שמשמים, אבל בשעת נס חנוכה שאז היה מזבח חרב שפרצו בו פרצות, וכדאיתא בעבודה זרה (נב:) מזרחית צפונית בה גזוז בית חשמונאי את אבני המזבח ששקצו אנשי יון עיי"ש. ולא היה אש מן השמים כלל, א"כ הוצרכו לשמן יותר מחצי לוג, ונעשה נס וגם ביום הראשון דלק כשיעור ואע"ג שהודלק מאש של הדיוט, ונמצא דגם ביום הראשון היה נס.

ולדרכנו יתיישב הקושיא דמה היה חידוש בנס חנוכה, הלא איתא במדרש תנחומא (פ' תצוה ג') אמר רבי חנינא אני הייתי משמש בבית המקדש ומעשה נסים היה במנורה כשהיו מדליקין אותה מראש השנה לא היתה מתכבה

עד שנה אחרת עיי"ש, וא"כ מה הרבותא
בנס חנוכה, כיון שנס זה היה כל השנה.
ולחמבואר אתי שפיר, דבשנים כתיקונן
הרי הודלקה המנורה מאש מן השמים
שאינו מכלה, ולכן לא כבתה הנר לעולם,
אבל בימי נס חנוכה שהודלקה המנורה
מאש של הדיוט, ואעפ"כ דלקה יותר
מכשיעור הטבעי, הרי זה נס שלא היה
מעולם, דבדרך הטבע כיון שהוא אש
מן ההדיוט היה צריך לכלות את השמן
באמצע הלילה. ובפשוטו נראה דמה
שכתב התנחומא דלא כבתה כל השנה,
קאי על נר המערבי.

ועפ"ז אתי שפיר מה שכתב בשו"ת
שואל ומשיב (מהדו"ק ח"ג סי' מ"ב)
בשם ספר ש"ך על התורה, דפך שמצאו
היה משמן המשחה שנגנו, וקשה דהא
שמן המשחה הוא י"ב לוגין וכדאיתא
בכריתות (ה:), וא"כ היה שמן יותר מליום
אחד, דהא ליום אחד סגי ג' וחצי לוגין,
וכמנחות (פח:). ולהג"ל א"ש, דודאי כאשר
מדליקין מאש הבא מן השמים סגי בחצי
לוג לכל נר, אבל בימי נס חנוכה שהדליקו
באש של הדיוט, היו צריכין י"ב לוגין
ליום אחד כיון שאש הדיוט שורף יותר.
אלא דלפ"ז תקשי דא"כ לא היה נס
ביום אחד כיון שהיה די שמן ליום אחד,
אך י"ל דלדעת הש"ך היה בלא"ה נס
כל ח' ימים, דגם ביום השמיני לא נשרף
השמן, דהא שמן המשחה כולו קיים
לעתיד לבוא כש"ס כריתות (ה:). ועיין
בזה לקמן תירוץ ל"ה.

ועפ"ז א"ש הא דמבואר במנחות (ט.)
שמתחלה מדדו כמה שמן צריך
למנורה עד שעמדו על חצי לוג, וצ"ע
אטו לא ידעו בחכמתם בלא"ה כמה שמן
צריך. אך א"ש, דהם ידעו לפי אש של
הדיוט ולא לפי אש הבאה מן השמים.

[ובזה] אתי שפיר נמי הגירסא המובאת
בשאלות דרב אחאי (פרשת
וישלח) שגרים בגמרא (שבת כא:) בדקו
ולא מצאו שמן אלא פך אחד שהיה
מונח בחותמו של כהן גדול ולא היה בו
להדליק אפילו יום אחד ונעשה להם נס
והדליקו ממנו שמונה ימים. ואילו בגמרא
שלפנינו איתא, ולא היה בו "אלא"
להדליק יום אחד. ובפשטות הוי סתירה
ביניהם. ברם להמבואר לא קשה מידי,
שבגמרא איתא שהיה בו להדליק יום
אחד, היינו כפי המידה הנצרכת לאש
מהשמים שאינו מכלה, אך בשאלות
כתבו שאפילו להדליק לילה אחת לא
היה בו, כי בשעת הנס כבר נצרכו לאש
מן ההדיוט, ושיעור גדול כזה באמת לא
היה בנמצא בבית המקדש, רק נעשה
להם נס ודלק כשיעור הקודם. הערת
הג"ר ברוך האס שליט"א.

תירוץ י'

גם יש לומר שבבית שני לא סייע האש
מן השמים כלל וכפשטא דש"ס
יומא (כא:), וחצי לוג לכל נר הוצרך לפי
הבערת אש של הדיוט, אלא דאכתי יש

לנס דשמן טהור דוקא, ועי"ז זכו שירדה
אש מן השמים להדלקת המנורה.

תירוצי י"א

עוד נראה ליישב קושיית הב"י דביום
ראשון לא היה נס, והוא על פי
מש"כ בשו"ת בית יצחק (יו"ד ח"א סי' מ"ז
אות י"א) בשם ספר שבת של מי, דהשמן
שמצאו היה של כהן גדול מוכן למנחת
חביתין ג' לוגין בכל יום, ומשו"ה היה
חתום בחותמו של כה"ג עיי"ש. ועיין
בס' מלוא העומר (פ' מקץ). והנה קי"ל
(מנחות פו.) כתית למאור ולא כתית למנחות,
דשמן למאור צריך להיות זך בלי שמרים.
וא"כ אותו פך שמן שמצאו שהיה מוכן
למנחות, היו צריכים לזכך ולסנן
מהשמרים, דהא השמן למנורה צריך
להיות זך יותר משמן למנחות. ולפ"ז
י"ל דהשמן שמצאו היו בו כדי להדליק
יום אחד, אם היו מדליקין בו כפי מה
שהוא בלי זיכוך, ואפשר דזך אינו מעכב.
[ועיין בס' מושב זקנים עה"ת פ' תצוה
(כ"ז ב') דכתית למאור לעיכובא]. ומכל
מקום רצו ישראל לקיים המצוה בשלימות
וזככו השמן, אלא דעי"ז נחסר מהשמן,
ונעשה נס שאף אחר הזיכוך דלק כשיעור
יום אחד, ונמצא דהיה נס גם ביום
ראשון. [ועיין לקמן תירוצי כ"ב באופן
אחר קצת].

לומר דמה שאמרו שבפך היה בו להדליק
יום אחד, היינו אם יזכו להדליק לפי
המתחייב מעיקר הדין דהיינו על ידי אש
מן השמים, וא"כ באמת לא היה בפך
כשיעור חצי לוג, אלא פחות, אלא דהיה
סגי להדליק בו יום אחד אם יבוא אש
מן השמים. והנה נעשה נס והדליקו
באמת באש מן השמים, ונמצא דגם
ביום ראשון היה נס, דהיינו נס ירידת
אש מן השמים. ושוב ראיתי בס' סדר
הדורות (ג"א תרכ"ב) שהביא מקדמונים,
שבימי נס חנוכה אש הקודש לא היה
וקראו אל ה' ותצא אש מן האבן אשר
על המזבח, ויתנו עצים עליה, ותהי האש
ההיא עד הגולה השלישית עכ"ד. נמצא
דביום הראשון היה נס ירידת אש מן
השמים אשר על ידי זה היה די בפך
שמצאו להדליק בו יום אחד.

ועפ"ז יש מקום ליישב מה שהקשו
המפרשים - פני יהושע שבת
(כא:) ושו"ת חכם צבי (סי' פ"ז) - דאמאי
הוצרכו לנס דשמן, הלא קי"ל דטומאה
הותרה בצבור. ולדרכנו י"ל, דהכהנים
בראותם גודל נס הנצחון, ציפו שהשי"ת
ישלח להם גם אש מן השמים, וכפי
שהוא מן הראוי בעיקר מצוות הדלקה,
ולכן לא רצו להדליק בשמן טמא, דהרי
אמרו בש"ס סנהדרין (נט:) אין דבר טמא
יורד מן השמים עיי"ש, ויש לומר דכמו
כן אין דבר מן השמים מתדבק בדבר
טמא, וא"כ אם ידליקו בשמן טמא לא
יזכו שתדבר אש מן השמים, ולכן הוצרכו

תירוי י"ב

עוד יש לתרין, לפי מש"כ תוס' ביצה (כב.) ד"ה והמסתפק, דהיכא דליכא אלא שמן מועט בנר אינו יכול לאנהורי כולי האי עיי"ש. ולפי זה נראה לומר, דהא דאמרו במנחות (פח:) דשיעור השמן של המנורה שבמקדש הוא חצי לוג לכל נר ונר עיי"ש, אין הכונה דשיעור זה היה צריך כדי שידלוק מערב ועד בוקר, דבאמת אף בפחות מזה סגי שידלוק כל הלילה, אלא מכיון שרצו שכל הלילה ידלוק הנר באור יפה, לכן הוסיפו שמן עד חצי לוג כדי שיהא במנורה שמן רב וממילא יוכל לאנהורי כל הלילה. אבל אם יתנו שמן רק בצמצום, א"כ בסוף הלילה כאשר השמן מתמעט והולך, גם אורו מתמעט והולך ואין זה הידור מצוה. ולכן נתנו חצי לוג בכל נר, ועיי"ז היה אורו מנהיר כל הלילה עד הבוקר, ובאמת נשאר מהשמן מה שלא הוצרך לשיעור מצוות ההדלקה. ודבר זה יש ללמוד ממה שכתב ההפלאה ז"ל בס' פנים יפות (פ' תצוה), דהא דשיערו חכמים חצי לוג לכל נר ונר, ואע"ג דהכל לפי עובי הפתילה וכמש"כ המג"א (סי' תרע"ב) בשם שלטי נבורים, אלא דחכמים הוצרכו לשער, כי אין לעשות פתילה דקה ביותר משום הידור מצוה להאיר, כדכתיב להעלות נר תמיד ואמרו חז"ל שיתהא שלהבת עולה מאליה, וגם אין לעשות הפתילה עבה ביותר דמחזי כאבוקה, ע"כ שיערו חכמים שיעור אמצעי שיתהא אורה יפה ולא יהא נראה כאבוקה, ושיערו

בזה שיתהא הפתילה עבה כל כך שייספיק חצי לוג ללילי טבת עכ"ד. ומזה נלמוד דגם השמן היה צריך להיות בשיעור זה שיהא אורו יפה עד הבוקר עד כלות זמן מצוותו, ועל כן הוצרכו להוסיף עד חצי לוג כדי שיהא בהנר שמן מרובה ועיי"ז יהא אורו יפה עד הבוקר.

ומעתה יש לומר, דאותו פך שמצאו בימי נס חנוכה לא היה בו שיעור חצי לוג לכל נר ונר - ובפרט למה שהבאנו לעיל דהשמן היה מחביתי כהן גדול שהיה רק ג' לוגין וא"כ לא היה בו ליתן חצי לוג לכל שבעת הנרות - ומה שאמרו שהיה כדי להדליק יום אחד, משום דבאמת היה בו כדי להדליק שיעור יום אחד דלזה סגי בפחות מחצי לוג וכנ"ל, ורצו להדליק בשמן זה שהרי יש בו כשיעור המספיק לכל הלילה, ואף שלבסוף הלילה יתמעט השמן ואין אורו יפה כל כך, מכל מקום אין זה עיכובא בגוף המצוה. ונעשה נס שנתוסף בהשמן עד חצי לוג, כך שהיה אורו יפה כל הלילה, ויכלו לקיים את מצוות ההדלקה גם בהידור מצוה, ונמצא שהיה נס גם ביום הראשון.

ועל פי זה יובן הא דמצינו במצוות נר חנוכה מהדרין ומהדרין מן המהדרין מה שלא מצינו כן במצוות אחרות, דבנס חנוכה ראו ישראל גודל חשיבות הידור מצוה, שהרי הנס ביום הראשון היה רק משום הידור מצוה וכנ"ל. ומיושב גם סתירת הגירסאות בשאילתות, דבשמן

שמצאו היה כדי להדליק בו יום אחד בלא הידור, אבל לא היה בו כדי להדליק יום אחד בשיעור חצי לוג נר ונר בהידור.

תירוצי י"ג

ועוד נראה לתרץ, דהנה בס' שיירי כנסת הגדולה (או"ח סי' ע"ד) תירץ דעצם מציאת הפך הטהור שלא נטמא הוא נס, ולכן קבעו ח' ימים, יום אחד בשביל מציאת הפך ושבעת ימים בשביל הנס שנתן המלא בריקן עכ"ד. ולכאורה תקשי, דהא מציאת הפך אינו יוצא מגדר הטבעי ולא הוי בבחינת נס אשר ראוי לקבוע זכר עליו. ובדרשות זקני החתם סופר ז"ל (ס"ה ע"ב) כתב, דאחרי שנעשה הנס שדלק ז' ימים, עי"ז איגלאי מילתא למפרע שהיתה השגחה פרטית מהקב"ה להשאיר להם פך אחד, כדי שיוכל לעשות נס בז' ימים האחרונים, והיינו דכתיב (תהלים ס' ו') נתת ליראיך נס להתנוסס, שמציאת הפך עצמו הוא נס כדי להתנוסס, שעשה הקב"ה נס כדי שיוכל להוסיף נס אחר על זה עכ"ד. וכע"ז כתב שם (ס"ט ע"א).

ברם באמת נראה כי מציאת הפך היה נס גלוי, דראיתי דבר חדש במגילת אנטיוכוס (שנדפס מכת"י ע"י הג"ר שלמה אהרן ורטהיימר ז"ל בס' בתי מדרשות ח"א עמוד שכ"ט) וז"ל, שכאשר נצחו הכהנים את היונים ובעו משחא דזיתא דכיא לאדלקא בוציניא, ולא אשכחו אלא צלוחית חדא

דהות חתימה בעזקת כהנא רבא מיומי שמואל נביא וידעו דהיא דכייא". והוא פלא דאותו פך טהור שנמצא היה חתום בחותמו של כהן גדול מימי שמואל הנביא. ובאמת בימי שמואל הנביא עדיין לא היה בית המקדש קיים בירושלים אלא בשילה ונוב, וכש"ס זבחים (ק"ח:) כשמת עלי הכהן חרבה שילה ובאו לנוב, כשמת שמואל הרמתי חרבה נוב ובאו לגבעון עיי"ש, וא"כ צריך לומר שהביאו את פך השמן משילה ונוב וגבעון והכניסוהו לבית המקדש בירושלים כשנבנה ע"י שלמה, והוא תמוה דמה היה הצורך בפק זה.

ובהערות שם למגילת אנטיוכוס הביא מש"כ בתרגום (שמואל א', ב' ד') על הפסוק שאמרה חנה אמו של שמואל בשירתה "קשת גבורים חתים ונכשלים אזורו חיל", וכתב התרגום "על מלכות מקדון (הוא יון) אתנביאת ואמרת, קשת דגברי מקדונאי יתברון, ודבית חשמונאי דהוו חלשין יתעבדן להון נסין וגבורין", והוא רמז כי ע"י פך שמן שנטמן בימי שמואל הנביא ייעבד נס בשעת נצחון בית חשמונאי על היונים. ועדיין צריך ביאור מה ענין פך שמן שמימי שמואל לנס חנוכה.

ונראה למאי שכתב בס' קב הישר (פרק צ"ו) וז"ל, ואחר כך באו בני חשמונאי לבית המקדש ולא מצאו כי אם צלוחית אחת של שמן אשר היתה חתומה בטבעת של כהן הגדול, אשר

באותה צלוחית היו מושחין בו מלכי ישראל, וכל הכהנים הגדולים שהיה מעון משיחה נמשח באותו פך של שמן המשחה עכ"ל. וכע"ז כתב בשו"ת שוואל ומשיב (מהדו"ק ח"ג סי' מ"ב) בשם ספר ש"ך על התורה, דאותו פך שמן שמצאו בימי החשמונאים היה השמן המשחה שנגנו עיי"ש. וכן ראיתי מובא בשם ס' ברכת שמואל עה"ת להג"ר אהרן שמואל קיינדבור ז"ל בעל ברכת הזבח. ומעתה נראה דהאי צלוחית שהיה חתום בחותמו של כהן גדול בימי שמואל הנביא, היינו שמן המשחה שבו משח שמואל הנביא את מלכי ישראל שאול ודוד. ומה שתלו בחותמו של כהן גדול שמימי שמואל הנביא, ואע"ג דשמן המשחה נגנו רק על ידי יאשיהו וכמבואר בהוריות (יב.) ומי גנו יאשיהו מלך יהודה גנו עיי"ש, והוא היה סמוך לחורבן בית ראשון הרבה דורות אחר שמואל הנביא, וא"כ מה ענין חותם כהן גדול שמימי שמואל הנביא.

ויתכן בזה, דהנה כתב הרמב"ם (פ"ז מבית הבחירה ה"א) "אבן היתה במקדש בקדשי הקדשים במערבו שעליה היה הארון מונח, ולפניו צנצנת המן ומטה אהרן, ובעת שבנה שלמה את הבית וידע שסופו ליחרב, בנה בו מקום לגנוז בו הארון למטה במטמוניות עמוקות ועקלקלות, ויאשיהו המלך צוה וגנוז במקום שבנה שלמה, שנאמר ויאמר ללויים המבינים לכל ישראל הקדושים לה' תנו את ארון הקודש

בבית אשר בנה שלמה בן דויד מלך ישראל וכו', ונגנו עמו מטה אהרן והצנצנת ושמן המשחה, וכל אלו לא חזרו בבית שני". וכע"ז כתב הרד"ק (דברי הימים ב' ל"ה ג'). וכן בתוס' הרא"ש הוריות (יב.) כתב, דכי בנה שלמה לבית המקדש הוה ידע דסופיה ליחרב וישראל יגלו מעל אדמתם, והכין בית תחת הקרקע שיהיה מוכן לגנוז בו ארון כדי שלא ישלטו בו יד האומות, ולאז כולי עלמא ידעי להאי דוכתי, אלא לחסידי כהונה ולויה דהוה מסור להו דור אחר דור עיי"ש. ומבואר מזה, שבדרך הטבע אי אפשר למצוא את שמן המשחה שנגנו, שהרי נגנו במטמוניות עמוקות ועקלקלות כדי שלא ישלטו בו ידי האומות, וא"כ ודאי שניתן במקום שאף אם האומות יחפשו אחריו לא ימצאוהו. ומעתה תקשי דאיך נתגלה פך שמן זה לבני חשמונאי בימי נס חנוכה.

ברם נראה עפ"י המבואר בילקוט (שמואל א' ט"ז), כאשר אמר השי"ת לשמואל הנביא מלא קרנך שמן ולך ואשלחך אל ישי בית הלחמי כי ראיתי בבניו לי מלך, וכאשר עברו לפניו בני ישי אמר על כולם גם בזה לא בחר ה', וכאשר בא לפניו דוד נאמר ויאמר ה' קום משחהו כי זה הוא, ויקח שמואל את קרן השמן וימשח אותו בקרב אחיו, ואיתא במדרש שם "נטל שמואל קרן השמן ובא לצוק על ראשו של אליאב וברח השמן לאחריו, כשראה כך אמר גם בזה לא בחר ה',

וכך היה השמן עושה לכולן, כיון שבא דוד ראה השמן רץ מעצמו וניצק בראש דוד אמר ותרם כראם קרני בלותי בשמן רענן, וכל כך למה שראה הקב"ה מעשיו של דוד שהיה ראוי לימשח למלכות עכ"ד. הרי שבימי שמואל ניתן כח בשמן המשחה שירון מעצמו לקראת מי שראוי להמשח ממנו. ומעתה נראה לומר שבימי נס חנוכה נתגלה פך השמן של שמן המשחה, על ידי שרץ השמן ועלה מעומק מקום גניזתו והגיע לידי הכהנים בני חשמונאים. ועל כן אמרו שהיה חתום בחותמו של כהן גדול מימי שמואל הנביא, כי בימי שמואל הנביא קיבל שמן זה כח שיוכל לרוץ ולעלות מעצמו למקום שראוי להמצא, וכח זה קיבל ע"י שמואל הנביא, ולכן יחסוהו לימי שמואל הנביא, והיה חתום בחותמו של כהן גדול, כי כך היא המדה שהשמן צריך להיות למשמרת לדורותיכם, וחתימתו של כהן גדול שהוא הראש של בית המקדש, זוהי שמירתו לדורותיכם. ועיין בעבודה זרה (לא) הכל משתמר בחותם בתוך חותם וכו' עיי"ש.

ומעתה נתיישב שפיר מה היה הנס ביום הראשון, דהרי עצם מציאת הפך אין לך נס גדול מזה, שהפך היה שמן המשחה שנגנז כדי שלא ישלטו בו האומות, ונתגלה ע"י שהשמן רץ מעצמו לידי הכהנים כדי לקיים בו מצוות הדלקה.

גם יתכן לומר מה שייחסו את השמן דוקא לכהן גדול שהיה בימי שמואל הנביא, דכתב הרמב"ן ז"ל (פ' ויחי מ"ט י') בקרא לא יסור שבט מיהודה, כי מעת שיחול להיות ליהודה שבט מלכות לא יסור ממנו אל שבט אחר, וזה היה עונש החשמונאים שמלכו בבית שני, כי היו חסידי עליון, ואלמלא הם נשתכחו התורה והמצוות מ ישראל, ואעפ"כ נענשו עונש גדול שנכרתו כולם, כאמרם ז"ל (ב"ב ג:) כל מאן דאמר מבית חשמונאי קאתינא עבדא הוא, והיינו בעבור שמלכו ולא היו מזרע יהודה ומבית דוד, והסירו השבט והמחוקק לגמרי עיי"ש. ואיתא בשם החתם סופר ז"ל, דמשום הכי אשתמיט לרבינו הקדוש מסדר המשניות לכתוב במשניות דיני מצוות חנוכה, דרבי מבית דוד אתיא ואינו בדין לכתוב במשנתו ההלכות שנתחדשו בסיבת בני החשמונאים שנטלו המלכות מבית דוד שלא כדת עכתו"ד. [ועיין בזה בס' להורות נתן מועדים ח"ה עמוד מ"א]. אבל מכיון שמאת ה' היתה זאת שנס חנוכה והכנעת היונים יהא על ידי הכהנים, לכן הוכן פך השמן שעל ידו נעשה הנס על ידי כהן גדול שמימי שמואל הנביא, שהיה כהן גדול שביהן טרם שנמשח דוד למלכות על ידי שמואל, דמשנמשח דוד למלכות לא יתכן להכין פך שמן שהיה סיבת העברת המלוכה מבית דוד שלא כדת.

תירוץ י"ד

ועוד נראה לתרין, לפי מש"כ בס' ש"ך על התורה (פ' תצוה) וז"ל, ויקחו אליך שמן זית זך, לקיחת השמן היא לישראל, שמהנסים שהיו במקדש הוא, כשהיו מדליקין המנורה כל חצר שבירושלים היתה משתמשת לאורה, אם כן ההדלקה אליך לישראל שהיו בירושלים, כן אמר מדרש תנחומא (פ' תצוה ג') עכ"ל. הרי שעל ידי הדלקת המנורה בהיכל האירו כל החצרות שבירושלים בדרך נס. ומעתה יש לומר דנס זה נתחדש ביום הראשון של חנוכה, שבשעה שהדליקו את הנרות מיד האירו גם כל החצרות שבירושלים, והוא סימן שהקב"ה קיבל את המצוה לריח ניחוח ונעשה נס מפורסם לכל, ולזכר זה מדליקין נר גם ביום הראשון, ודוקא בפרהסיא מפתח ביתו ולחון שהוא לזכרון הארת הנרות בכל החצרות בפרהסיא.

הנרות שהדליקו בבית המקדש האירו בכל חצרות קדשיך, היינו בכל חצרות ירושלים שנקראין קדשיך, ועל כן אמר בלשון רבים חצרות דקאי על כל החצרות שבירושלים - ועל כן "קבעו שמונת ימי חנוכה אלו" דוקא שמונה ולא שבעה, כי גם ביום הראשון היה נס במה שהוארו כל החצרות בירושלים.

ונראה דמדרש תנחומא שכתב דכל חצר שבירושלים היתה משתמשת לאור המנורה, סבירא ליה כירושלמי סוכה פ' החליל (פ"ה ה"ג) דאשה בוררת חיטין לאור בית השואבה משום דקול מראה וריח אין בו משום מעילה, אבל דעת התוס' בסוכה (נג.) דרק יכולה לברור ולא בררה, דאע"ג דליכא מעילה מ"מ איסורא איכא וכש"ס פסחים (כו.) עיי"ש.

תירוץ ט"ז

ועוד נראה לתרין, דהנה בש"ס שבת (כב:) איתא מחוץ לפרוכת העדות יערוך, וכי לאורה הוא צריך והלא כל ארבעים שנה שהלכו בני ישראל במדבר לא הלכו אלא לאורו, אלא עדות הוא לבאי עולם שהשכינה שורה בישראל. וכתבו בתוס' שם, תימה אמאי נקט ארבעים שנה, הא לעולם כל העולם כולו לאורו של מקום הולכין, ויש מפרשים וכי אהרן כשהיה נכנס לפנים לאורה היה צריך, והלא מ' שנה היה

ועפ"ז יתכן לפרש נוסח התפלה "והדליקו נרות בחצרות קדשך וקבעו שמונת ימי חנוכה אלו להודות ולהלל לשמך הגדול", דלאורה תמוה דהא לאו בחצרות הדליקו. ולדרכנו י"ל, דהדליקו נרות בחצרות קדשיך רומזו על אור הנר שהאיר בכל החצרות שבירושלים, וכל החצרות של ירושלים נקראות חצרות קדשיך, דגם ירושלים נקראת מקדש וכמש"כ בפיהמ"ש להרמב"ם (שקלים פ"ב מ"ב) עיי"ש. והיינו והדליקו נרות בחצרות קדשיך, שאור

מאיר להם עמוד הענן בכל המקומות, כדאמרינן בברייתא דמלאכת המשכן היה מסתכל בטפיח ורואה ויודע מה בתוכו בחבית ויודע מה בתוכה עכ"ד. מאי עדות אמר רב זו נר מערבי שנותן בה שמן כמדת חברותיה וממנה היה מדליק ובה היה מסיים.

ונראה לומר דבשעת נס חנוכה שהקב"ה רצה להראות חיבתו לישראל, וכמש"כ הפני יהושע שבת (כא:) ושו"ת חכם צבי (סי' פ"ז) דמהאי טעמא נעשה להם נס שפך השמן דלק שמונה ימים ולא הוצרכו להיתר דטומאה הותרה בצבור עיי"ש, לכן גם חזר הנס שהיה במשכן דמסתכל בטפיח ורואה מה שבתוכו, וזו היתה עדות שהשכינה שורה בישראל, דאע"ג דאמרו שהעדות היא בהנר המערבי שדלק כל היום כולו, אבל הקב"ה רצה להראות דמיד שבני חשמונאי הכהנים נכנסו למקדש וחידשו מצוות הדלקת המנורה לעת ערב, מיד חזרה השכינה לישראל, ונעשה נס ששכן כעין עמוד הענן שבמשכן גם על המקדש, וענן זה לא מש עד הבוקר כאשר ראו את הנס בנר המערבי ואין צורך בעדות דענן, ולזכר נס זה מדליקין נרות גם ביום הראשון, דאז נתחדש הנס דמסתכל בטפיח ורואה מה שבתוכו, וזה מורה כי השכינה השרה בבית המקדש כבוד הענן שבמשכן.

תירוצי פ"ז

ועוד נראה לתרץ, דהנה הבית יוסף תירץ בחד תירוצא שחלקו את השמן שבפך לח' חלקים ובכל יום הדליקו חלק אחד. ורבים הקשו - עיין פרי חדש או"ח (סי' עת"ר) ותוספת הרא"ש שבת (כא:) - דהא אמרו במנחות (פ"ט) מערב עד בוקר תן לה מדתה שתהא דולקת והולכת מערב עד בוקר. וכ"כ רש"י (תצוה כ"ז כ"א) תן לה מדתה שתהא דולקת מערב עד בוקר ושיערו חכמים חצי לוג ללילי טבת הארוכים עיי"ש. וא"כ איך חלקו השמן לח' חלקים, הלא לפ"ז לא קיימו המצוה דתן לה כדי מדתה.

וראיתי בס' מקור חיים להגאון מליסא ז"ל (בהגהותיו לאו"ח סי' עת"ר), שכתב להקשות אהא דאיתא בשו"ע או"ח (סי' תרע"ה ס"ב) דכיון דהדלקה עושה מצוה צריך שיתן שמן כדי שיעור, דהאיך יפרנס הא דאמרו במנחות (פ"ט) לחד מ"ד שכאשר שיערו חכמים חצי לוג מערב עד בוקר מלמטה למעלה שיערו, ופירש"י שבתחלה נתנו רביעית ועמדו שם וראו שאין סיפוק ושוב הוסיפו עד חצי לוג, וקשה דהא במנורה ודאי הדלקה עושה מצוה כדמוכח בשבת (כב.) וא"כ על כרחך היו צריכין לשער מלמעלה למטה. ותירץ דמצוות הדלקת נר חנוכה אינה דומה למצוות הדלקת המנורה, דבנר חנוכה אין המצוה אלא בהתחלת ההדלקה שידליק שיעור כזה, תדע דהא כבתה אין זקוק לה, ומשו"ה צריך לכתחלה

ליתן כשיעור, משא"כ במנורה המצוה והחיוב הוא שיהיה דולק כל השיעור הזה דהא כבתה זקוק לה, ומשו"ה סגי אפילו כשנותן לכתחלה פחות מכשיעור, רק שיראה להוסיף בכל פעם עד שידליק כל השיעור וכמ"ד מלמטה למעלה עכ"ד.

ולכאורה דבריו ז"ל מרפסין איגרא, דאיך יתכן לומר דבמנורה סגי אם מוסיף בכל פעם שמן עד שידליק כשיעור ולכתחלה נותן אפילו פחות מכשיעור, והלא בהדיא אמרו במנחות (פט.) מערב עד בוקר תן לה כדי מדתה שתהא דולקת מערב עד בוקר, וכן פסק הרמב"ם (פ"ג מתמידין ומוספין הי"א) "וכמה שמן הוא נותן לכל נר חצי לוג שמן שנאמר מערב עד בוקר תן לו כמדת שיהיה דולק מערב עד בוקר". אלא דאם כן תקשי באמת קושיית המקור חיים ז"ל דאיך שיערו ממטה למעלה, דהרי נמצא שבטלו מצוות תן לה כדי מדתה, דהא עד שלא קבעו את השיעור דחצי לוג נתנו פחות משיעור הדלקתו מערב עד בוקר, וא"כ ודאי שהיו צריכין לשער מלמעלה למטה.

ברם יעויין בתוס' הרא"ש שבת (כא:), שהקשה דלמה קבעו חנוכה ח' ימים והלא הנס היה רק שבעה ימים, ותירץ שחלקו הפך לשמונה חלקים והדליקו בכל לילה שיעור שמינית, ואע"ג דאמרינן תן לה כדי מדתה כדי שתהא דולקת מערב עד בוקר, היינו היכא דאפשר עכ"ד. ולכאורה מנא ליה להרא"ש

ז"ל דהא דתן לה כדי מדתה הוא רק היכא דאפשר, ושמא זהו תנאי בקיום המצוה של הדלקה. אך להמבואר נראה, דהרי בהכרח מוכח דליכא דינא דתן לה כדי מדתה אלא היכא דאפשר אבל בדלא אפשר לא בעינן כשיעור, דאל"כ תקשי דאיך שיערו ממטה למעלה הלא באותם הימים לא נתנו כשיעור, ועל כרחק דכיון דהך מ"ד סבירא ליה לעיקר דהתורה חסה על ממונן של ישראל - ובש"ס מנחות (עו:) הביאו על זה רמז מקרא עיי"ש - א"כ כל זמן שלא שיערו את השיעור דחצי לוג, לא היה אפשר לקיים מצוות תן לה כדי מדתה, דהא אי אפשר ליתן שמן יותר מספק כיון דאיכא איסורא משום התורה חסה על ממונן של ישראל. וא"כ בהכרח צריך לומר דהא דאמרה תורה תן לה כדי מדתה היינו אחר שיתברר שיעורו, והיינו שצריכין לשער ממטה למעלה, דאל"כ איכא משום התורה חסה על ממונן של ישראל. נמצא דמוכח מהתורה עצמה דהיכא שלא אפשר אין צריך ליתן כשיעור. ומעתה שפיר יש מקום לדברי המקור חיים ז"ל דבמנורה שבמקדש סגי אם נותן מתחלה פחות מכשיעור, והיינו היכא דלא אפשר ליתן כשיעור, דבכהאי גוונא אין נתינת השיעור מעכבת. וממילא קמה וגם נצבה תירוץ הב"י שחילקו את השמן לשמונה חלקים.

ובאמת יש לעיין, בהא דאמרו במנחות (פט.) דשיערו חכמים חצי לוג

מאורתא ועד צפרא, ואיכא דאמרי מלמעלה למטה שיערו ואיכא דאמרי ממטה למעלה שיערו, וקשה הלא מצות הדלקת המנורה נצטוו ישראל מיד בשעת הקמת המשכן, וכבר אז נצטוו על הדין דתן לה כדי מדתה שתהא דולקת מערב עד בוקר, והרי משה אהרן ודאי ידעו מה הוא שיעור זה, וכמו שמשנה רבינו ידע כל פרטי ושיעורי מצוות התורה ודקדוקיה, וא"כ ודאי שהיה יכול גם לדעת מה הוא שיעור השמן הנצרך שידלוק מערב עד בוקר, ואילו לשון שיערו חכמים משמע דחכמי הדור המאוחרים שיערו דבר זה, ואמאי הוצרכו לשער ממטה למעלה או מלמעלה למטה, אטו משה ואהרן לא ידעו זאת כמו שידעו כל פרטי מצוות התורה.

ומתוך כך נלע"ד לומר, למאי שכתב בס' מושב זקנים על התורה (פ' תצוה) בשם רבי יהודה החסיד ז"ל, דאש מן השמים אינה שורפת לצדדים ולא אמרינן בה חם מקצתו חם כולו וכנאמר והסנה איננו אוכל עיי"ש - והובא לעיל בתירוץ ט' - א"כ יש לומר דודאי כשהדליקו את המנורה באהל מועד ובבית ראשון, שהאש היתה מן השמים, דהרי מבואר ביומא (מד:) דאש של מנורה צריך שיהיה מן המזבח עיי"ש, הנה באותה שעה ודאי שלא היו צריכין לשער כמה שמן יתנו, דמשה רבינו ואהרן הכהן ידעו שפיר השיעור כמו שידעו כל פרטי ושיעורי שאר המצוות. אבל בבית שני

שלא היתה אש מן השמים, וכמו שאמרו ביומא (כא:) דאף דרבוזה היתה ככלב אבל סיוע לא מסייעא עיי"ש, ונמצא שהוצרכו להדליק המנורה באש של הדיוט, וזו אש אשר טבעה שונה מאש שבאה מן השמים ושורפת יותר והוצרכו יותר שמן, ועל כן החכמים שבבית שני הוצרכו לשער את השמן שתהא דולקת כל הלילה. ואף למאי שכתבנו לעיל (בתירוץ ט') דגם בבית שני היתה סיוע מאש מן השמים אלא שלא ניכרת, מכל מקום לא היתה מדת האש מן השמים כמו שהיתה באהל מועד ובית ראשון, ועל כן הוצרכו לשער כמה שמן צריכין לכל הלילה לפי מה שהופחתה מדת האש מן השמים.

ולדרכנו יש ליישב גם מה שהקשו תוס' מנחות (פט.) אהא דאמרו שם ממעלה למטה שיערו דאין עניות במקום עשירות, והקשו תוס' שהרי היה יכולין לשער בשמן של חול עיי"ש, וכונתם דאמאי שיערו בשמן של קודש וגרמו שיצטרך לשפוך שמן של קודש לחוץ. ולדרכנו אתי שפיר, דנראה דשמן של חול אי אפשר להדליק באש מן השמים, דאף אם נימא דאין בו משום מעילה דשלהבת אין בו ממש, וגם שהוא לצורך הקדש - ועיין תוס' שבת (כא.) ד"ה שמחת - מכל מקום האש מן השמים אינה נדבקת אלא בדבר של קדושה אשר לשמו מיועדת - ועיין לעיל תירוץ ט' בשם הקדמת ספר שב

שמעתתא - ונמצא שיצטרכו לשער בשמן של חול באש מן ההדיוט, וא"כ לא הועילו כלום, דאין ללמוד ולשער מאש של הדיוט לאש מן השמים, דאש מן השמים אינה שורפת כל כך כמו אש של הדיוט, ולכן הוכרחו לשער דוקא בשמן של הקדש וא"ש.

תירוצי י"ז

ועוד נראה לתרץ, דהנה הבית יוסף ז"ל תירץ בחד תירוצא שחילקו את השמן שבפך לשמונה חלקים, ובכל לילה היו נותנים במנורה חלק אחד, והיה דולק עד הבוקר, ונמצא שבכל הלילות נעשה נס עכ"ד. ובפרי חדש (סי' עת"ר) הקשה על זה, דהא אמרו (מנחות פט.) מערב עד בוקר תן לה כדי מדתה שתהא דולקת והולכת כל הלילה מערב עד בוקר, וא"כ מה ראו לחלקו לשמונה חלקים עכ"ד. ובאמת כדברי הב"י ז"ל מבואר בתוס' הרא"ש שבת (כא:), ואף עמד בקושיית הפרי חדש, ותירץ דאע"ג דאמרינן תן לה כדי מדתה כדי שתהא דולקת מערב ועד בוקר, היינו היכא דאפשר עכ"ד.

ונראה לומר, דבאמת חלקו את השמן הטהור לשמונה חלקים וחשבו להדליק בכל לילה חלק שמיני משמן הטהור, ואי דבעינן תן לה כדי מדתה דבעינן שיתן שמן שידלוק מערב עד בוקר, הנה חשבו שאחר שיתנו במנורה חלק שמיני משמן טהור, אז יתנו בתוכו

על ידי צרצור קטן גם שמן טמא ויבטל בתוכו דקמא קמא בטיל. דלשפוך בפך עצמו אי אפשר כיון שלא הכיל אלא כשיעור השמן שבתוכה, ולכן חשבו לבטל את השמן הטמא בתוך השמן הטהור שניתן במנורה. וכמו שהקשה באמת בס' קובץ על הרמב"ם (ה' חנוכה פ"ג ה"ב) דאמאי הוצרכו לנס, דהו"ל לבטל שמן טמא בשמן טהור עיי"ש.

אולם הקב"ה רצה שידליקו רק בשמן טהור, ולא יצטרכו לבוא לידי ביטול טומאה בטהרה, ועל דרך שכתב הפני יהושע שבת (כא:), דמשו"ה לא השתמשו בהיתר דטומאה הותרה בצבור, דהקב"ה רצה להראות חיבתו לישראל שלא יצטרכו לבוא לידי היתר של טומאה הותרה בצבור. וכ"כ בשו"ת חכם צבי (סימן פ"ז). והנה כמו כן לא רצה הקב"ה שיצטרכו לבטל שמן טמא בשמן טהור, ולכן נעשה נס שמיד כששפכו שמן טהור חלק השמיני לתוך המנורה בלילה הראשון, נתמלא מיד כדי שיעור שיכול לבעור כל הלילה, וכן היה כל הלילות, ונמצא דנעשה נס גם בלילה הראשון.

תירוצי י"ח

ועוד נראה לתרץ, דהנה בש"ס מנחות (פח:) איתא, חצי לוג מה היה משמש שבו היה מחלק חצי לוג שמן לכל נר ונר. ובתוס' שם (פט.) ד"ה חצי כתבו, תימה למה היה צריך לקדש השמן

בכלי שרת עכ"ק. וביארו בס' צאן קדשים שם, דקושייתם היא דאמאי הוצרכו למשווח חצי לוג כדי לקדש בו חצי לוג לכל נר ונר, הלא היה יכול להתקדש במנורה גופה שנמשח ג"כ כשאר כלי שרת עכ"ד. ולכאורה נראה ליישב קושיית תוס' ז"ל, דהרי מבואר בזבחים (פח.) דכלי שרת אין מקדשין אלא מלאין. וכן פסק הרמב"ם (פ"ג מפסולי המוקדשין ה"כ) עיי"ש. והנה מבואר במנחות (טז.) דלחד מ"ד מלמעלה למטה שיערו שיעור חצי לוג לכל נר, ופירש"י שבתחלה נתנו לוג שמן בנר ונשתייר בבוקר, ובליילה השני פחתו, עד ששיערו הדבר שלא היה צריך יותר מחצי לוג אפילו בליל ארוך עיי"ש, הרי מבואר דהנר שבמנורה הכיל יותר מחצי לוג דהא מתחלה נתנו בו לוג. ומעתה אתי שפיר הא דלא יכלו לקדש את השמן במנורה עצמה, דכיון דאין כלי שרת מקדשין אלא מלאין, וכיון שנתנו בו רק חצי לוג א"כ לא היה מלא, וממילא לא היה יכול להתקדש, ולכן הוצרכו לעשות מדה מיוחדת של חצי לוג שבו יתקדש השמן.

אלא דלפ"ז יש להקשות, דאיך קידשו את השמן בימי נס חנוכה, דהרי כתב רש"י בעבודה זרה (מג.) ד"ה ומלכות, שהיונים טימאו את ההיכל ונטלו כל כליו עיי"ש, וא"כ נטלו גם את הכלי של חצי לוג, וא"כ מאי אהני להו שמצאו פך אחד של שמן הלא לא יכלו לקדשו, דהרי במנורה שעשו בני חשמונאי לא

יכלו לקדש, דהא בודאי עשאו את המנורה כדוגמת המנורה שהיתה תמיד במקדש, וא"כ לא יכלו לקדש בו את השמן דהא אין כלי שרת מקדשין אלא מלאין. ואם תאמר שעשו כלי חדש של לוג וקידשו בו, זה אינו דאכתי תקשי דאיך נתקדש אותו כלי, דהא מבואר בשבועות (טו.) כל הכלים שעשה משה משיחתן מקדשתן מכאן ואילך עבודתן מחנכתן, ופירש"י כלי הדורות לא נמשחו אלא התחלת עבודתן מחנכתן לקדושה וחונך לשון התחלה עכ"ד, ומבואר דלדורות דליכא שמן המשחה אין הכלי שרת מתקדש אלא ע"י שיעשו בו עבודה, והנה קידוש השמן בחצי לוג אינו בגדר עבודה וממילא אין הכלי נעשה כלי שרת ע"י עבודתן - וכמבואר בתוס' ישנים יומא (לט.) שהקשו דכיון דהגרלה לאו עבודה היא איך מתקדש הכ"ש על ידה. ועיי"ן ריטב"א שם - וא"כ אף אם עשו כלי חדש של חצי לוג מ"מ נשאר חולין כיון דלא היתה אפשרות לקדשו לכלי שרת. ובשלמא המנורה עצמה שעשו בני חשמונאי שפיר נתקדש בקדושת כלי שרת, דכיון שנתנו בו שמן והוא עבודה של הטבת הנרות א"כ אמרינן ביה דעבודתן מחנכתן, אבל כלי של חצי לוג שאין הנתינה בתוכו בגדר עבודה ודאי שלא נתקדש, וא"כ תקשי דאיך נתקדש השמן שנמצא בפך.

ברם לכאורה הרי שפיר יכלו לקדש את השמן בתוך המנורה עצמה, ואע"ג דאין כלי שרת מקדש אלא מלאין

והמנורה הכילה כל נר יותר משיעור חצי לוג, מכל מקום הרי יכלו מקודם לשפוך לוג שלם בשלשה נרות, ושמן זה כבר נתקדש שהרי בכהאי גוונא היתה המנורה מלאה, אלא דנשאר חצי לוג - דהרי לשבעת נרות המנורה הצריכו שלשה וחצי לוגין וא"כ היה בהפך שנמצא ג' לוגין וחצי - ואותו חצי לוג אף שנתנוהו בנר הרביעי, מכל מקום איך נתקדש כיון דהנר הרביעי לא היה מלא. אך הרי יכלו להוציא את השמן שכבר נתקדש בנר הראשון ולשפכו בנר הרביעי אשר בו היה חצי לוג שנשתייר מהפך, ולמלא על ידו את הנר, וממילא נתקדש גם החצי לוג האחרון. ובלא"ה צריך לומר שאחר שנתקדש לוג שלם בנר, הוציאו את השמן וחזרו וחילקוהו, ונתנו חצי לוג לכל שבעת הנרות. והנה כשהוציאו את השמן מן הנרות אחר קידושו, על כרחך ששפכוהו בכלי של חול שהרי כלי של קודש לא היה להם וכנ"ל, והרי אי אפשר להעביר את השמן מנר לנר אלא על ידי שיוציאו את השמן מן הנר לתוך כלי חול, ומשם ישפכוהו שוב לכל נר ונר. ואע"ג דכתבו תוס' מנחות (ח.) ד"ה ולרבי חנינא, דדבר שנתקדש בכלי שרת גנאי הוא להוציאו לכלי חול עיי"ש, ועיין תוס' סוכה (ג.) ד"ה ואי, וא"כ ודאי נראה דגנאי הדבר להוציא את השמן שנתקדש במנורה ולהכניסו לכלי של חולין. מכל מקום היכי דלא אפשר ודאי דרשאינן לעשות כן, דאל"כ לא יוכלו לקדש את השמן כלל וכמבואר.

ומעתה יתיישב לנכון קושיית הבית יוסף ז"ל, דהכהנים שמיצאו את הפך הטהור הרי רצו לקדשו בקדושת כלי שרת, וכיון שלא היה להם כלי שרת של חצי לוג חשבו לקדשו בתוך המנורה, ואע"ג דאין כלי שרת מקדשין אלא מלאים והרי כל נר שבמנורה הכיל יותר מחצי לוג, אולם חשבו לשפוך מקודם לוג שלם לכל נר כדי למלאות את הנר ועי"ז יתקדש השמן, ואחר כך ישפכו את השמן מן המנורה לתוך כלי חול שיימצא ושוב ישפכו עוד פעם אל המנורה חצי לוג לכל נר ונר, ואע"ג דגנאי הוא להוציא דבר שנתקדש בכלי שרת לתוך כלי חול, מכל מקום היכא דלא אפשר מוטב שיעשו דבר של גנאי משיבטלו מצוות הדלקת הנרות לגמרי. ברם הקב"ה רצה שהכהנים יקיימו מצוות ההדלקה בלי שום דבר של גנאי, ולכן כשהתחילו לשפוך שמן מתוך הפך אל המנורה וכאשר נתמלא עד חצי לוג, ראו איך שהנר מתמלא בשמן בדרך נס, ועי"ז נתקדש שפיר השמן שהרי הכלי שרת נעשה מלא, וממילא לא הוצרכו להוציא את השמן מן המנורה לתוך כלי חול, אלא שהדליקו במנורה כמו שהוא ונמצא דגם ביום ראשון היה נס.

ועפ"ז אתי שפיר הא דמצינו דין דמהדרין ושל מהדרין מן המהדרין דוקא במצות חנוכה, שהרי חזינן שהקב"ה עשה נס ביום ראשון כדי שיוכלו להדליק הנרות בהידור דלא יצטרכו לעשות דבר

של גנאי להוציא שמן קדוש לתוך כלי חול, ומדחזינן שכדאי היה להקב"ה לעשות נס כדי להדר את המצוה, א"כ ודאי שחייבין לקיים מצות נר חנוכה בדרך הידור מצוה.

תירוצי י"ט

ועוד נראה לתרץ, למאי דמבואר בש"ס בבא בתרא (פז.) המוכר יין ושמן לחבירו חייב להטיף לו שלש טיפין והחנוני אינו חייב להטיף שלש טיפין, רבי יהודה אומר ערב שבת עם חשיכה פטור. ופירש רשב"ם, חייב להטיף לו שלש טיפין, לאחר עירוי השמן והיין חייב המוכר להטיף עוד ג' טיפין מן הדבוק בדופני הכלי, והחנוני שטרוד במכירתו לא הזקיקוהו להטיף דאין לו פנאי. ולרבי יהודה פטור בערב שבת משום דטריד וכמבואר בגמרא שם. ומבואר דטבע השמן להדבק בכלי. וצריך להטריח להטיף את הטיפין כדי שיורק הכלי לגמרי. ונראה דבמקדש כשהריקו את השמן למנורה לא הטריחו עצמם להטיף מן הכלי את הטיפין האחרונים הנדבקים בכלי, דאין זה מנהג עשירות אלא דקדוקי עניות, והרי אמרו במנחות (פט.) דשיעור דחצי לוג שמן שיערו מלמעלה למטה דאין עניות במקום עשירות, ופירש"י שאין חוששין במה ששופך לחוץ עיי"ש, ומשמע שאם מדקדקין שלא לשפוך מהשירים חוצה

הרי זה היפוך מנהג עשירות, ובמקדש אמרינן דאין עניות במקום עשירות, וא"כ ודאי שלא דקדקו בשעת העירווי להוריק גם את הטיפין האחרונים, שהוא טירחה שאין נוהגין בו אלא עניים.

ומעתה יש לומר דהא דבפך שמן

שמצאו היה בו כדי להדליק יום אחד, היינו אם יוריקו את הכלי לגמרי שהיה בו חצי לוג לכל נר ונר, וכאשר שפכו את השמן לתוך המנורה התכוונו גם להוריק ולמצות את כל הטיפות הנדבקים בשולי הכלי, כדי שידלק כשיעור ולא יחסר המזג, ברם כאשר רצו להוריק גם את הטיפות הנדבקות בכלי ראו שכבר נתמלא המנורה בדרך נס, ולא הוצרכו להדחק ולמצות את הטיפין הנדבקים בשולי הכלי, כי הקב"ה רצה שלא יצטרכו להתנהג מנהג עניים במקדש כי אין עניות במקום עשירות, נמצא שהיה נס גם ביום הראשון. וקבעו יו"ט גם ביום הראשון, להודות להשי"ת שיכלו לנהוג במקדש כראוי לכבוד ה' במנהג עשירות, ועי"ז ראו כי רצויים הם בעיני השי"ת שזימן להן נס שאין בו הכרח אלא מפני הכבוד וההידור.

ועפ"ז אתי שפיר הא דבמצוות חנוכה

מצינו שיש דין של מהדרין ומהדרין מן המהדרין, כיון שראינו שהקב"ה עשה נס כדי להיות מן המהדרין לעשות מצוה בדרך כבוד ונוי, ולא דרך דקדוקי עניות שאינו לכבוד המצוה.

ובדרך זה תתיישב גם סתירת השאלות, שמתחלה כתב שהיה בו להדליק ליום אחד, ואחר כך כתב שלא היה בו להדליק אפילו יום אחד, ולדרכנו א"ש, דודאי דאם ימצו את כל הטיפות שבפך אז יש בו כדי להדליק יום אחד, אבל אם יעשו כמנהג עשירות הראוי במקדש שלא למצות את הטיפות אז ליכא להדליק בו אפילו יום אחד.

תירוץ ב'

ועוד נראה לתרץ, דהנה מבואר בש"ס עבודה זרה (מג.) דלא יעשה מנורה של עץ בדרך שעשו בית חשמונאי, ופירש"י דמלכות בית חשמונאי עשאו בבית המקדש מנורה של עץ לאחר שטימאו יונים את ההיכל ונטלו כל כליו. וחכמים סוברין שעשו שפודין של ברזל וחיפום בבעץ עיי"ש. ומבואר דבשעת נס חנוכה עשו מנורה חדשה. והנה מבואר בשו"ע יורה דעה (סי' קכ"א ס"ב), דהלוקח מעכו"ם כלים שנשתמשו בהם בחמים בין של מתכת בין של עץ או אבן צריך להגעילן עיי"ש, ומבואר דכל הכלים שמשתמשין בו בחמין הרי זה בולע. וא"כ אף שמצאו באותו פך חצי לוג לכל נר והיה בו להדליק ליום אחד, מכל מקום אחר שהדליקוהו והשמן נעשה חם מחמת האש, הרי נבלע קצת מהשמן במנורה, ונמצא שחסר משיעורו. ובשלמא בבית המקדש לא נבלע השמן במנורה, כיון דהיתה מנורה ישנה

וכבר שבע לה לבלוע ואינו בולע מחדש, ואף שבולע מחמת החמימות מכל מקום לעומת זה הוא מפליט משמן ישן, ונמצא שלעולם אינו חסר מהשיעור הנצרך להדלקה, אבל בימי נס חנוכה שהיתה מנורה חדשה דמבלע בלע ומפלט לא פלט, נמצא דנחסר מהשיעור, ובדרך הטבע היה צריך להכבות קודם זמנה, ונעשה נס ודלק כל הלילה כהלכתו, ונמצא דגם ביום הראשון היה נס.

ובזה מיושב גם סתירת הגירסאות בשאלות, דודאי דהיה בו להדליק יום אחד שהרי היה בו חצי לוג שמן לכל נר ונר, אבל באמת אחר הדלקה שנתחמם השמן כבר נתמעט השמן, שהרי נבלע במנורה, ונמצא שלא היה בו כדי להדליק אפילו יום אחד.

תירוץ כ"א

ועוד נראה לתרץ, דהרי מבואר ביומא (לט.) ארבעים שנה ששימש שמעון הצדיק היה נר מערבי דולק (לאחר שכבו שאר כל הנרות, ואע"פ שממנו מתחיל להדליק ערבית ובו היה מסיים הטבת הנרות שחרית, והוא עדות שהשכינה שורה בישראל שנותן בה שמן כמדת חברותיה וממנה היה מתחיל ובה היה מסיים. רש"י), מכאן ואילך פעמים דולק פעמים כבה. ובתוס' מנחות (פו:) ד"ה ממנה כתבו, שאם כבה נר מערבי היה צריך ליתן בה שמן שחרית שתהא דולקת

עד הערב להדליק בה השאר עיי"ש. ובשעת נס חנוכה נתחדשה הנס בנר מערבי והיתה דולקת כל הלילה וכל היום שלאחריו, וזה היה סימן מובהק כי חזרה השכינה לשרות בישראל, ולזכר נס זה קבעו יו"ט ליום הראשון.

ואף דגם אחר מותו של שמעון הצדיק פעמים דולק פעמים כבה, אולם נראה דכאשר גברו היונים בשנים שלפני מלחמת החשמונאים נגדם, לא אירע כלל שדלקה נר המערבי, דכתב בסה"ק פרי צדיק להגה"ק ר' צדוק הכהן ז"ל (חנוכה אות ה'), כי בימי שמעון הצדיק שהיה משיירי כנסת הגדולה היתה תחלת התפשטות תורה שבעל פה, וכנגדה היתה בימיו תחלת התפשטות חכמת יונית המתנגדת לקדושת תורה שבעל פה. וכן כתב עוד שם (אות ג') דבימי חנוכה מסרו נפשם החשמונאים על קיום תורה שבעל פה ונצחו את הצדוקים שכפרו בתורה שבעל פה ע"י קליפת חכמת יון שנתפשטה אז עיי"ש. והנה כל זמן ששמעון הצדיק היה קיים היה נר מערבי דולק, כי שמעון הצדיק היה בכחו להכניע חכמת יונית ולקיים תורה שבעל פה בקדושתה, ולזה נרמז שלא כבה נר המערבי הרומז על תורה שבעל פה, ומשמט שמעון הצדיק פעמים כבה ופעמים היה דולק, וזה היה תלוי במדת תוקפה וגבורתה של חכמת יון, כי כאשר גבר כחם כבה נר המערבי.

וטרם שבני החשמונאים יצאו נגדם למלחמה היתה חכמת יון בתוקף

רב, ואז לא אירע כלל שנר מערבי יהא דולק ולא אירע הנס כלל - וזה היה נ"ב שנים כל אורך זמן שליטת יון על ישראל, וכמבואר באיגרת תימן להרמב"ם ז"ל שיון גברו על ישראל נ"ב שנה - ואחרי שבני החשמונאים הכהנים נצחו את יון וטיהרו את בית המקדש, אז חזרו וזכו שנר מערבי היה דולק, וחזר הנס למקומה אחרי שנים רבות של הפסקת הנס. והיו ישראל שמחים שחזרה שכינה אליהם. ולזכר זה קבעו מצות הדלקה גם ביום הראשון של חנוכה לזכר הנס של נר מערבי שלא כבה.

תירוצי כ"ב

ועוד נראה ליישב, דהנה בשו"ת בית יצחק (יו"ד ח"א סי' מ"ז אות י"א) הביא בשם ספר שבת של מי, דפך השמן שנמצא חתום בחותמו של כהן גדול, היה השמן המוכן למנחת חביתין שכהן גדול מקריב בכל יום, ומשו"ה היה חתום בחותמו של כהן גדול עיי"ש. ולכאורה תקשי דאיך הוכשר שמן זה להדלקת המנורה, הלא מבואר במנחות (פו.) שמן זית זך כתית למאור ואין זך כתית למנחות עיי"ש, והרי שמן שאינו כתית לא הוכשר למנורה, וכמבואר ברמב"ם (פ"ז מאיסורי מזבח ה"י) אין כשר למנורה אלא היוצא מן הכתוש בלבד אבל למנחות כולם כשרין עכ"ד, ומשמע דמעכב גם בדיעבד.

אולם נראה לומר, דכיון דעיקר קפידת רחמנא היה רק שיהא זך בלא שמרים, א"כ אף כשאינו כתית ע"י כתישה, אלא שטענו את הזתים בקורה או שטחנוהו דבכה"ג אינו כשר למנורה וכמבואר במנחות (פז.), מכל מקום אם חזרו וזיככו את השמן על ידי סינון במשמרת שפיר הוכשר למנורה, דמה שאמרה תורה כתית אינו אלא סימן לשיעור הזיכוך, שצריך שיהיה זך בגוונא של הזיכוך היוצא על ידי כתישה, אבל אם לא כתשוהו אלא שטחנוהו ואחר כך חזרו וזיככו את השמן עד שנעשה זך כאילו היה בכתישה, שפיר כשר דהא עכ"פ הוי זך.

ומעתה יש לומר דמה שאמרו שהיה בהפך להדליק יום אחד, היינו אילו היו יכולין להדליק בשמן זה כמו שהוא בלי זיכוך, וכפי שהוא כשר למנחות, אבל באמת היו צריכין לזכך את השמן ולסננו מן השמרים כדי שיהא כשר למנורה, ועל ידי הזיכוך הרי נתמעט מן השמן, וא"כ לא היה ראוי להדליק בו אפילו יום אחד, דאחר הזיכוך נחסר משיעורו. ונעשה נס ולא נחסר כלל ואף שסיננו את השמן, נמצא דגם ביום הראשון היה נס, שאף שזיככוהו מכל מקום נשאר השמן כשיעורו בלא מגרעת.

ועפ"ז נתיישב גם סתירת הגירסאות שבשאלות הנ"ל, דשתיהם אמת, שהיה בו כשיעור יום אחד בהשמן כפי מה שמצאוהו, אבל לא היה בו

שיעור אפילו ליום אחד כפי שהיה אחר הזיכוך לולא הנס.

תירוצי ב"ג

ובאופן אחר יש לומר, דנראה לחדש ולומר דאע"ג דשמן זית זך כתית מעכב למנורה, מכל מקום אם אין לו אלא שמן זית שאינו זך וכתית, גם כן צריך להדליק בו את המנורה ומקיים בזה מצוות הדלקת שמן זית, אלא דחיסר מצוות שמן זית זך כתית, אבל אם גם אינו זך וכתית מ"מ לא נפקעה כל המצוה. דהא דבעינן שיהא זך וכתית, אינו תנאי במצוה לומר שאם אינו זך ליכא מצוה כלל, אלא שאם אינו זך לא קיים אלא מצוות שמן זית ולא מצוות זך כתית. וסמוכין לסברא זו נראה, עפ"י מה שכתב מהר"ל מפראג ז"ל בס' גבורות ה' (פרק מ"ח), דמי שאין לו אלא מצה עשירה ואינו יכול לקיים מצות לחם עוני, מכל מקום יאכל מצה עשירה ויקיים עכ"פ מצוות בערב תאכלו מצות, דגם מצה עשירה הוי בגדר מצה דהרי כל המנחות באות מצה והיו נלושות בשמן, אלא דאיכא מצוה שיאכל לחם עוני עיי"ש. ומבואר דאע"ג דבעינן לחם עוני במצה, מכל מקום אף אם אינו לחם עוני לא אמרינן דבכהאי גוונא ליכא מצוה כלל הואיל דאין זו מצה שצויה עליה התורה, אלא דיצא עכ"פ עיקר מצוות בערב תאכלו מצות, דעכ"פ אכל מצה, דמצה עשירה מצה מיהת הוי,

אלא שאם יזדמן לו אחר כך לחם עוני חייב לאכול עוד פעם מצה של עוני כיון דעדיין לא יצא ידי מצוות לחם עוני. ועיין מג"א (סי' תע"א סק"ה) ובא"ר שם מש"כ בדברי מהר"ל בזה. וכעין זה כתב מהר"ל בס' תפארת ישראל (פרק ס"ז) דספר תורה ותפילין שחסר בהן אות, יש עליהן קדושת ס"ת ותפילין אלא שצריך להשלים עיי"ש. ועיין בזה בשו"ת להורות נתן (ח"ד סי' מ') ואכמ"ל. ומעתה נימא כמו כן במצוות הדלקה בשמן זית זך, דאם אין לו אלא שמן זית שאינו זך, ג"כ מקיים מצוה בהדלקתו אלא שלא יצא ידי מצוות זך, אבל מצוות הדלקה בשמן זית שפיר יצא. ומש"כ הרמב"ם (פ"ז מאיסורי מובח) שאינו כשר למנוחה אלא היוצא מן הכתוש, דודאי דאינו יוצא ידי חובתו עד שידליק שמן זית זך שהוא כתית דהרי איכא מצוה שיהא כתית, אבל גם אם אינו כתית איכא מצוה בהדלקתו.

ובאמת יתכן לחדש עוד יותר, שאם אין לו שמן זית אלא שמן אחר ג"כ איכא מצוה להדליק ומקיים עכ"פ מצוות הדלקה בשמן אלא דלא יצא ידי מצוות הדלקה בשמן זית זך. והרי בפרשת בהעלותך (ה' ב') נאמר, בהעלותך את הנרות אל מול פני המנוחה יאירו שבעת הנרות, ושם לא נזכר שיהא דוקא שמן זית, וא"כ אפשר שאם הדליק בשמן אחר יצא עכ"פ ידי מצוות בהעלותך

את הנרות וגו' יאירו, שהרי הוא מעלה את הנרות ומאירים. ואם כנים הדברים יש ליישב בזה הא דאמרו שבת (כא.) תני רמא בר חמא פתילות ושמנים שאמרו חכמים אין מדליקין בהן בשבת אין מדליקין בהן במקדש, משום שנאמר להעלות נר תמיד כדי שתהא שלהבת עולה מאליה. ובגליון הש"ס לזקני הגרע"א ז"ל שם הקשה, דלמאי נקט שמנים הא במקדש אין מדליקין אלא בשמן זית זך עכ"ק. ובאמת בפירוש רבינו חננאל שם גרס פתילות שאמרו חכמים, ולא כתב שמנים. וגם במאירי שם גרס כן וכתב דבשמנים לא הוצרכה ללמדה לענין מנוחה שהרי שמן זית זך כתיב עיי"ש. ואכתי תקשי גירסא דידן. ברם לדרכנו יש ליישב לנכון, דודאי דבמקדש בעינן שיהא דוקא שמן זית זך, ומכל מקום נפקא מינה היכי דליכא שמן זית זך, דבכהאי גוונא איכא עכ"פ מצוה להדליק בשאר שמנים וכו"ל, ומכל מקום בהני שמנים שאין מדליקין בהן בשבת אין מדליקין כלל משום דכתיב להעלות נר תמיד שתהא שלהבת עולה מאליה, ופירש"י ולא שתהא צריכה תיקון והטייה עיי"ש, ובהני ליכא מצוה כלל להדליק, אבל בשמנים הכשרים לשבת שפיר איכא מצוה להדליק היכי דליכא שמן זית זך. ועיין שו"ת שואל ומשיב (תנינא ח"א סי' ע"ז) ושו"ת משיב דברים (או"ח סי' קנ"ה) בזה. [ועיין בשו"ת להורות נתן ח"י סי' ע"ט אות ט' בזה. ועיין לעיל עמוד ג']

ומעתה יש לומר דבשעת נס חנוכה שמצאו פך אחד של שמן מנחות שהיה מוכן למנחות וכנ"ל אבל לא היה כתית וזך, ומכל מקום רצו להדליק ממנו כיון דבאין שמן זית זך איכא מצוה גם בהדלקת שמן זית שאינו זך, ונעשה נס שנזדכך השמן ונעשה זך כאילו הוא כתית, ונמצא שגם ביום הראשון היה נס, והיינו נס הזיכוך, כדי שישאל יקיימו את המצוה בשלימות וידליקו בשמן זית זך דוקא.

גם יש לומר שנעשה נס שלא דלק מהשמן אלא חלק הזך, וראו שהשמרים נשארו במנורה ולא נשרפו, והיה הנס שדלק כל היום כדון, בשמן שהוא פחות מחצי לוג, שהרי החלק שאינו זך נשאר, וזה הנס של היום הראשון. וגם בזה יתיישב סתירת הגירסאות בשאילתות, דהיה בו להדליק יום אחד ביחד עם השמרים, אבל לא היה בו להדליק אפילו יום אחד בלא שמרים.

תירוצי כ"ד

ועוד נראה לתרץ, לפי מש"כ רש"י (ר"פ בהעלותך) למה נסמכה פרשת מנורה לחנוכה הנשיאים, לפי שכשראה אהרן חנוכה הנשיאים חלשה דעתו שלא היה עמהם בחנוכה לא הוא ולא שבטו, אמר לו הקב"ה חייך שלך גדולה משלהם שאתה מדליק ומטיב את הנרות עכ"ד.

והרמב"ן ז"ל תמה, למה נחמו הקב"ה בהדלקת הנרות ולא נחמו בקטורת ובכל הקרבנות ובעבודת יוכ"פ שאינו כשרה אלא בו, וכתב דענין הגדה זו לדרוש רמז מן הפרשה על חנוכה של נרות שהיתה בבית שני על ידי אהרן ובניו, ר"ל חשמונאי כהן גדול ובניו. ובמגילת סתרים הביא ממדרש, שאמר לו הקב"ה למשה, דבר אל אהרן ובניו ואמרת אליו יש חנוכה אחרת שיש בה הדלקת הנרות, ואני עושה בה לישראל על ידי בניך נסים ותשועה וחנוכה שקרויה על שמם, והיא חנוכת בני חשמונאי עיי"ש. ואכתי יש לדקדק דרש"י כתב שאמר הקב"ה לאהרן חייך שלך גדולה משלהם שאתה מדליק ומטיב את הנרות, והלא בחנוכת בני חשמונאי לא הדליק אהרן בעצמו אלא בניו, ואיך יתכן על זה לומר שאתה מדליק ומטיב את הנרות.

ונראה לומר, דבשעת נס חנוכה בא אהרן הכהן בעצמו וחינך את המנורה בהדלקתו, וכן מורה גם לשון מדרש תנחומא (פ' תצוה ב') א"ר מאיר אמר הקב"ה חביב עלי נרות שאתה מדליק מן המאורות שקבעתי בשמים, למה שבשעה שהקריבו הנשיאים חנוכה המזבח ולא הקריב שבט לוי היה אהרן נפשו עגומה, אמר כל הנשיאים הקריבו בחנוכה המזבח ואני לא היה לי חלק בקרבנותיהם, אמר לו הקב"ה חייך כל השבטים הקריבו חנוכה אחת ואתה לעצמך תעשה חנוכה עכ"ל. והיינו חנוכה

החשמונאים וכפירוש הרמב"ן ז"ל. ואמר אתה "לעצמך" תעשה חנוכה, ומשמע שאהרן עצמו יעשה חנוכה, וע"כ אמר הקב"ה חביב עלי נרות שאהרן מדליק מן המאורות שקבעתי בשמים, ומשמע דוקא מה שאהרן עצמו מדליק.

ואל תתמה דאיך יתכן שאהרן עצמו הדליק נרות המנורה, והלא נראה דההדלקה צריכה להיות על ידי בר חיובא ולמתים חפשי כתיב, ונמצא דאהרן דלאו בר חיובא הוא איך הדליק את הנרות במקדש. ואע"ג דקי"ל ביומא (כד:) דהדלקה לאו עבודה היא, וכתב הרמב"ם (פ"ט מביאת מקדש ה"ז) דהדלקה כשרה בזרים עיי"ש, מכל מקום בעינן שהמדליק יהא בר חיובא, וכמבואר בשבת (גג:) גבי נר חנוכה הדליקה חרש שוטה וקטן לא עביד כלום עיי"ש, והיינו משום דמעשה מצוה בעינן שייעשה על ידי בר חיובא, וא"כ מת שאינו בר חיובא במצוות איך יתקיים על ידו מצות הדלקת נרות המנורה בבית המקדש. [ושוב ראיתי בשו"ת אמרי יושר (ה"ב סי' ז') שדן אם קטן כשר להדלקת המנורה ע"ש].

ברם באמת לק"מ, דהרי אמרו בש"ס כתובות (קג:), דרבינו הקדוש אחר פטירתו בא לביתו כל ערב שבת, ובגליון הש"ס לזקיני הגרע"א ז"ל שם, הביא מספר חסידים (סי' תתשכ"ט), שהיה נראה בבגדי חמודות שהיה לובש בשבת, ופותר את הרבים בקידוש היום, ולא כשאר מתים שהם חפשים מן המצוות, כי

צדיקים חיים ופוטרים בקידוש עכ"ד. ואם כן אהרן הכהן ודאי שגם אחר פטירתו נקרא חי והוי בר חיובא כדמעיקרא, ושפיר מתקיים על ידו מצוות הדלקת הנרות בבית המקדש. ועפ"ז יש ליישב לנכון מה שהקשה הרא"מ ז"ל (בביאוריו לסמ"ג ה' חנוכה), דמה הועיל מה שמצאו פך שמן טהור, הלא כיון שכולם היו טמאי מות א"כ טימאו את השמן בשעת הדלקתו, ומה ההפרש בין השמן שמצאו לבין השמן שנטמא עכ"ק. ולהנ"ל ניחא, דאהרן הכהן הדליק והוא לא נטמא בטומאת מות. ואף למאי דמספקא בש"ס נדה (ע:) מתים לעתיד לבוא צריכין הזאה שלישי ושביעי או אין צריכין עיי"ש, ואם נימא דצריכין א"כ תקשי דאהרן היה ג"כ צריך הזאה שלישי ושביעי ואיך הדליק את הנרות במקדש. אך לק"מ, דכיון דאהרן הכהן גם במותו דינו כחי וכנ"ל, א"כ ודאי שאינו צריך הזאה.

ובתוס' כתובות (קג:) כתבו, דהרב רבי חיים כהן היה אומר אלמלי הייתי כשנפטר רבינו תם הייתי מטמא, דהאי דאמרו אותו היום שמת רבי בטלה קדושה היינו קדושת כהונה, ובהדיא אמרו בירושלמי ברכות (פ"ג ה"א) דכשמת רבי אמרו אין כהונה היום עיי"ש. ובבית יוסף יו"ד (סי' שע"ד) הקשה על ר"ח כהן, דהא רבינו תם לא היה נשיא, ואם התירו לטמאות לרבי שהיה נשיא למה יתירו להטמאות לרבינו תם שלא היה נשיא, וכתב דשמא היה סובר ר"ח דגדול הדור

דינו כנשיא עיי"ש. ולכאורה יש לומר דהא דרבינו חיים רצה לטמאות לרבינו תם, היינו משום שגם אחר מותו נקרא חי, וכמו שרבי יהודה הנשיא בא לביתו בכל ערב שבת והיה חי. האמנם בירושלמי ברכות שם משמע דהא דאמרו ברבי שאין כהונה היום הוא משום שהיה נשיא עיי"ש, הנה יש לומר דחד טעמא הוא דכיון שהוא נשיא בודאי שהוא צדיק גמור שנקרא חי גם אחר מותו, ועל כן גם רבינו תם שהיה צדיק גמור, אף שלא היה לו דין נשיא, מ"מ מותר להטמאות לו דנקרא חי גם אחר מותו. וא"כ אהרן הכהן ודאי שנקרא חי גם אחר מותו ואינו צריך הזאה.

ובלא"ה נראה דכיון דאהרן הכהן מת על פי ה', ופירש"י (פ' מסעי ל"ג ל"ח) מלמד שמת בנשיקה, א"כ ליכא ביה טומאה. ושוב ראיתי בס' פנים יפות (פ' חוקת) שכתב בדעת רבינו חיים כהן שרצה לטמאות לר"ת ז"ל משום דצדיקים אינם מטמאין, והביא מהרמב"ן ז"ל דהנפטרים בנשיקה לא יטמאו מן הדין והוא שאמרו צדיקים אינם מטמאין. וגם כתב דאהרן שמת בנשיקה אינו מטמא, והביא ראיה מהא דאיתא במדרש דמשה היה במערה שמת אהרן, ואמר משה באותה שעה אשרי מי שמת במיתה זו, והרי אמרו בזבחים (קא:) משה כהן גדול היה, וכן אלעזר בנו הלביש בגדי אהרן קודם מותו ונעשה כהן גדול בלבישת הבגדים, ומשמע שהיה במערה

כשמת אהרן, ועל כרחך כיון שאהרן מת בנשיקה לא היה מטמא עכתו"ד. הרי מבואר דאהרן הכהן לא נטמא, וממילא לא היה צריך הזאה, ושפיר הדליק את המנורה בעצמו בבית המקדש בימי נס חנוכה. ועיין עוד תוס' יבמות (סא.) דצדיקים אינם מטמאים, וכן בתוס' בבא מציעא (קיד:). שו"ר מה שהאריך בזה בס' שדה חמד (אסי"ד מערכת ראש השנה סימן א' אות ו').

אלא דאכתי היה אפשר לומר, דאע"ג דאהרן הכהן דינו כחי והדלקתו הוי בגדר מצוה הואיל דהוא בר חיובא, מכל מקום יתכן דמ"מ אין דינו ככהן הראוי לעבודה, דהרי מבואר בחולין (כד:) דכהן כשר לעבודה עד שיוזקין ועד כמה עד שירתת, פירש"י ידיו ורגליו רותתין מאין כח עכ"ד, וא"כ מת לא עדיף מזקן המרתת. ועפ"ז היה מקום ליישב נוסח התפלה "והדליקו נרות בחצרות קדשך", ותמהו דאמאי הדליקו נרות בחצר ולא בהיכל. ולדרכנו י"ל דהרי כתב הרמב"ם (פ"ט מביאת מקדש ה"ז) הדלקת הנרות כשרה בזרים לפיכך אם הטיב הכהן את הנרות והוציאן לחוץ מותר לזר להדליקן עכ"ל, ומבואר דלא יתכן שזר ידליק המנורה בפנים. ונראה דגם כהן פסול אינו נכנס להיכל. וא"כ אהרן הכהן שהיה באותה שעה פסול לכהונה, לא היה רשאי להדליק אלא בחוץ, ולכן נאמר והדליקו נרות בחצרות קדשך, בחצר דייקא.

אולם באמת נראה דאהרן הכהן לא איבד מעלת כהונתו גם אחר מותו, דכיון שהוא חי הרי הוא כחי לכל דבריו, ועיין יומא (ה:) כיצד מלבישן לעתיד לבוא וכו' לכשיבואו אהרן ובניו ומשה עמהם עיי"ש, ומבואר דגם לעתיד יהיה אהרן כהן. [ועיין רש"ש יומא שם שכתב דמשמע דלעתיד לבוא יצטרך אהרן לקדש ולחנך מחדש. ועיין מה שכתבנו בזה בשו"ת להורות נתן (חלק ה' סימן ל"ט) ואכמ"ל]. וכן בסנהדרין (ז:): מניין לתחיית המתים מן התורה שנאמר ונתתם ממנו את תרומת ה' לאהרן הכהן, וכי אהרן לעולם קיים והלא לא נכנס לארץ ישראל שנותנין לו תרומה, אלא מלמד שעתיד להחיות וישראל נותנין לו תרומה עיי"ש. הרי דלעתיד לבוא יהיה אהרן כהן. וא"כ גם כשבא להדליק את המנורה בבית המקדש היה כהן.

ועל פי זה יש ליישב לשון רש"י (ר"פ בהעלותך) "אמר לו הקב"ה חיך שלך גדולה משלהם שאתה מדליק ומטיב את הנרות", וצריך ביאור דהא הטבה הוא קודם להדלקה והו"ל לומר שאתה מטיב ומדליק את הנרות. ולדרכנו ניחא, דהרי כתב הרמב"ן דהאי הדלקה והטבה קאי על נרות המנורה שהדליקו במקדש בשעת נס חנוכה, ולדרכנו כתבנו שהדליק אהרן הכהן בעצמו וכלשון רש"י שאתה מדליק וכו', והשתא סלקא אדעתין דאע"ג דאהרן הוי בר חיובא במצוות וראוי להדלקה, מ"מ אין דינו ככהן כשר וממילא

לא הוכשר אלא להדלקה שכשרה בזר, אבל הטבה שפסולה בזר וקרמב"ם (פ"ט מביאת הקדש ה"ז), א"כ הטבה פסולה באהרן, לכן קמ"ל שאתה מטיב ומדליק את הנרות, דלא רק שאתה מדליק את הנרות ומשום שאתה בגדר בר חיובא כזר, אלא גם מטיב את הנרות שאתה בגדר כהן כשר, ולא זו אף זו קתני. ועל פי המבואר יש ליישב לנכון הא דאמרו בגמרא בבא קמא (טז:): וכבוד עשו לו במותו (בחזקיה כתיב. רש"י), שהושיבו ישיבה על קברו (תלמידים לעסוק שם בתורה. רש"י). וכתבו תוס' דלא על קברו ממש אלא ברחוק ד' אמות דליכא לועג לרש עכ"ד. ברם י"ל דעל קברו היינו על בסמוך ממש על קברו, ולא תקשי דהוי לועג לרש, דחזקיה כיון שהיה צדיק גמור וכמש"כ תוס' שם שהרבה תורה בישראל, על כן גם במותו נשאר חי ממש כמו רבינו הקדוש ונשאר חייב במצוות, וממילא ליכא ביה לועג לרש, דבחזקיה לא נאמר במתים חפשי מן המצוות, ולכן היו רשאים להושיב ישיבה וללמוד תורה על קברו ממש.

תירוץ כ"ה

ועוד נראה לתרץ, דהנה בקרא (דברי הימים ב' ד' ז') כתיב, ויעש את מנורות הזהב עשר כמשפטים, ויתן בהיכל חמש מימין וחמש משמאל ויעש שולחנות עשרה וינח בהיכל וגו'. ומבואר דשלמה המלך עשה בבית המקדש שבנה עשר

מנורות. ובש"ס מנחות (צ"ט.) איתא, ת"ר עשרה שולחנות עשה שלמה, ולא היו מסדרין (לחם הפנים) אלא על של משה וכו', עשר מנורות עשה שלמה ולא היו מדליקין אלא בשל משה, רבי אלעזר בן שמוע אומר על כולם היו מסדרין ובכולן היו מדליקין. ופירש"י על כולן היו מסדרין פעמים בזה ופעמים בזה עכ"ל. וכן ברבנו גרשום שם כתב, ועל כולן היו מסדרין על איזה שירצה עכ"ד. ומשמע דגם למ"ד דבכולן היו מסדרין ומדליקין, אין הכונה שהיו מדליקין בבת אחת בכולן, אלא שלפעמים הדליקו בזה ולפעמים בזה. אולם בילקוט (מלכים א' ז') כתב "ויעש את מנורת הזהב עשר, כנגד עשרת הדברות, וכל מנורה היו בה שבעה נרות הרי שבעים, כנגד שבעים אומות, שכל זמן שהנרות דולקות היו מתכבשים, ומיום שכבו הנרות נתגברו, ותורה נמשלה כנר שנאמר כי נר מצוה ותורה אור. ואע"פ שעשה שלמה עשר שולחנות לא היה מסדר לחם הפנים תחלה אלא על של משה שנאמר וכו', ואע"פ שעשה שלמה עשר מנורות לא היה מבעיר תחלה אלא על של משה שנאמר ומנורת זהב ונרותיה, ואחר כך היה מבעיר כולם שנאמר ואת המנורות ונרותיהם לבערם כמשפט". ומזה מבואר דהדליקו בכל עשר המנורות. וגם דכיון דשבעים הנרות הם כנגד שבעים האומות, א"כ ודאי שהיו מדליקין כל יום שבעים נרות, כדי לכבוש שבעים אומות הקמים על ישראל. ושוב ראיתי בס' חק נתן מנחות (צ"ט.) שהביא ג"כ

ממדרש הנ"ל המובא בילקוט, וכתב דמשם משמע שהיו מדליקין כל המנורות. וברד"ק (מלכים א' ז' מ"ט) כתב, דעל כל המנורות היו מדליקין ואע"פ שיש מחלוקת בזה בדברי רז"ל הנראה מן הפסוקים שכן הוא עיי"ש.

ומעתה נראה לומר, דבשעה שנצחו בני החשמונאים את היונים, ועשו מנורה חדשה להדליק בו, עשו עשר מנורות כמו בימי שלמה, שהרי סגולת שבעים נרות המנורה היא לכבוש שבעים אומות, וא"כ מכל שכן בשעה שערכו מלחמה עם האומות בודאי שהיו זקוקים לסגולת נרות המנורה שיוכלו להכניע אותם לגמרי, ועשו עשר מנורות כדי שיוכלו להדליק שבעים נרות כנגד שבעים אומות. וביותר יבואר עפ"י מה שראיתי (במדרש לחנוכה) כי בשעה שהיונים גזרו גזרות על ישראל, היה שם משומד אחד שאמר "מצוה אחת יש להם שאם לא יעשו אותה יאבדו מן העולם, וזו הדלקת נר בבית המקדש, שנאמר להעלות נר תמיד, וכתוב עליו (קהלת י"א) תן חלק לשבעה וגם לשמונה, תן חלק לשבעה שכל מי שיש לו חלק בשבע נרות שהן מאירות תמיד בבית המקדש, וגם לשמונה ימי החג, אין בריה יכולה לעמוד להם, עמדו וטמאו כל השמנים שבבית המקדש, ולא נשתייר כי אם פך שמן שלא היו יודעים שהיה מונח תחת המזבח, ונעשה נס והדליקו מאותו פך קטן שמונה ימים, ועמד הקב"ה וקבע להם שמונה ימי

חנוכה שלא היה מועד עד עכשיו, אמר הקב"ה חשבתם לעקור שבעה הנרות ושמונה ימי החג, הנני מביא עליכם שמונה ימים ושבעה בני חשמונאי שמאבדים אתכם מן העולם". הרי שהיוונים ידעו כי נרות המנורה היא הסגולה להכניעם, ועל כן השתדלו דוקא לבטל את מצות ההדלקה, ולכן טימאו את כל השמנים. וכשנצחום החשמונאים היתה תחלת עשייתם לחדש דוקא את מצוות הדלקת המנורה, ואע"ג דעדיין היה המזבח פרוץ, מכל מקום לא השתהו מלהדליק את המנורה עד שיוכלו לעשות את כל העבודות כהלכתן, אלא שהזדרזו להתחיל מיד במצוות ההדלקה, כי מצוה זו סגולתה להכניע את האומות.

ומהאי טעמא י"ל שהזדרזו גם לעשות עשר מנורות כדי שיוכלו להדליק שבעים נרות, שסגולתה להכניע ולכבוש שבעים האומות. והיונים שהם היו ראשי האומות באותו זמן ושלטו בשבעים האומות, לא נכנעו עד שנכנעו כחם של כל שבעים האומות, ולכן הזדרזו הכהנים בני חשמונאי להדליק עשר מנורות כדי להדליק שבעים נרות, ולקיים את מצוות ההדלקה במלואה וטובה. ואף אם נימא דבבית שני לא היו עשר מנורות ורק בבית שלמה היו עשר מנורות, מכל מקום י"ל דהחשמונאים חידשו להדליק בעשר מנורות כמו בימי שלמה, וגם האומות ידעו כי זכות המנורה עומדת לישראל וכמו שאמר אותו משומד, ולכן בשעת

הנצחון הזדרזו לעשות עשר מנורות ולהדליק שבעים נרות.

ומעתה מיושב שפיר קושיית הבית יוסף ז"ל, דודאי שהיה נס גם ביום ראשון, כי באותו פך אחד שמצאו לא היה בו כדי להדליק ליום אחד אלא למנורה אחת בלבד כפי שהוא עיקר המצוה, ונעשה נס והדליקו ממנו בכל עשר המנורות כל שמונה ימים, נמצא שהיה נס גדול ביום הראשון, כי מיד כשמילאו בשמן את המנורה הראשונה נתמלא שוב הפך, ומזה הבינו הכהנים שרצון השי"ת הוא שידליקו מיד עשר מנורות, דאל"כ היה סגי שיתמלא הפך שמן למחרת כשיצטרכו להדליק הנרות מחדש, דלא עביד קוב"ה ניסא למיגנא, וכאשר ראו שהפך מתמלא תיכף ומיד, מזה הבינו שרצון השי"ת להדליק עוד מנורות אחרות, ונתמלא הפך עשר פעמים בזה אחר זה, ועי"ז הבינו שמצוותם היא להדליק עשר מנורות כמו בימי שלמה, כדי להכניע לגמרי את היונים בזכות מצוה זו.

ועפ"ז יובן הא דכתב הרמב"ם (פ"ד מחנוכה ה"ג) דמנהג בני ספרד שיהיו כל אנשי הבית מדליקין נר אחד בלילה הראשון ומוסיפין והולכין נר בכל לילה, בין שיהיו אנשי הבית מרובין בין שיהיה אדם אחד. וכן כתב הרמ"א (סי' תרע"א ס"ב) דכן המנהג פשוט. ומשמע דכל אחד מברך על נרו המיוחד. ולכאורה תמוה דהוי כעין ברכה שאינה צריכה

כיון דכל בני הבית יכולין לצאת בברכת ובהדלקת בעל הבית. ולדרכנו ניהא, דשורש מנהג זה הוא לזכר הנס שבבית המקדש שהדליקו ג"כ עשר מנורות, ואף שאין חיוב אלא במנורה אחת ומכל מקום הדליקו יותר מן החיוב, ועי"ז נתגלה הנס גם ביום הראשון. ולזכר זה מדליקין כל אחד מאנשי הבית ואף שהוא יותר מן החיוב, כדי שיהיה ריבוי מנורות כעין הנס שבמקדש.

ובענין מה שהדליקו במקדש עשר מנורות, יש לעיין דנימא דאסור משום בל תוסיף. ומוכח שאם עושה מצוה אחת שתי פעמים ליכא בל תוסיף. וצ"ע על הרי"ף ברכות (כא.) שאם מתפלל ב' פעמים עובר בבל תוסיף כמו במקריב שני תמידין. [ועיין לעיל עמוד ה' בזה].

תירוץ כ"ו

עוד יש לומר ביישוב קושיית הבית יוסף (או"ח סי' עת"ר) דאמאי תקנו להדליק נר חנוכה ח' ימים כיון דביום ראשון לא היה נס, שהרי דלק השמן שמצאו בדרך הטבע. וי"ל דבקרא כתיב (בהעלותך ח' ב') בהעלותך וגו' אל מול פני המנורה יאירו שבעת הנרות, וכתב מהר"ל בס' גור אריה שם, דהא דששת הנרות האירו אל מול פני המנורה, היינו משום שבנר שבמנורה היה שקע אשר בו הניחו את הפתילות והיו מכוונות מול פני המנורה עיי"ש.

וא"כ בימי החשמונאים שלא היתה להם מנורה, אלא כמו שאמרו במנחות (כח:) שעשו שבעה שפודין של ברזל וחיפום בבעץ ובו הדליקו, א"כ ששת הנרות לא יכלו להאיר אל מול פני המנורה. ונעשה נס שהנרות האירו אל מול פני המנורה, אע"ג שהמנורה לא היתה מוכנת לזה. וע"כ תקנו להדליק גם ביום ראשון זכר לנס זה שיכלו להדליק את המנורה כהלכתה.

ובזה יתיישב קושיית זקני הגרע"א בגליון הש"ס שבת (כא.), אהא דפתילות ושמונים שאמרו חכמים אין מדליקין בהן בשבת אין מדליקין בהן במקדש, דאיך שיין שמונים במקדש מלבד שמן זית עיי"ש. ולהנ"ל א"ש, דמה שאמרו פתילות ושמונים שאמרו חכמים אין מדליקין בהן בשבת אין מדליקין בהן במקדש, ר"ל שאר תשע מנורות מלבד מנורה אחת שהוא חיוב דוקא בשמן זית, דבשאר מנורות כשר להדליק בכל השמונים שמדליקין בהן בשבת ואין צריך שמן זית.

ובזה אתי שפיר הא דס"ל לבית שמאי דפוחת והולך כנגד פרי החג (שבת כא:), דשמונת ימי חנוכה תקנו לעומת ח' ימי חג הסוכות שהיונים בטלו, וע"כ תקנו להדליק נרות ויהא פוחת והולך כמו פרי החג, כי נרות ופרי החג ענינם אחד הוא להכניע האומות.

ויסבר יותר עפ"י מש"כ האור החיים ז"ל (ר"פ בהעלותך) דשבעה נרות רומזים על שבעים אומות, וכולם מאירים לנוכח הנר המערבי הרומז על ישראל, וכולם כלים ונר ישראל לא יכבה עיי"ש. א"כ בימי מלחמת החשמונאים נגד היונים, כשראו שששת הנרות האירו אל מול פני המנורה בדרך נס, היה זה להם לסימן שינצחו את האומות שבראשם עמד יון.

ובאמת י"ל דמה שהנרות האירו אל מול פני המנורה כל השנה, היה בדרך נס, כי בטבע הרי הפתילה מתיישרת כשמדליקין אותן ואינה פונה לצד שהתקינו - והנה נס זה נעשה גם בימי חנוכה, ולזכר זה מדליקין גם ביום ראשון, כי ההארה אל מול פני המנורה הרומזת על השכינה מלמדת שמעשיהם היו רצויים להשי"ת.

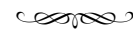
תירוץ ב"ז

ועוד נראה לתרץ קושיית הבית יוסף (או"ח סי' עת"ר) דמה נס היה ביום הראשון, דהנה מבואר במנחות (כח:) דמלכי בית חשמונאי עשו מנורה משפודים של ברזל וחיפום בבעץ. ובגמרא שם (כח.) אמרו, שאם עשה המנורה מגרוטאות פסולה דכתיב מקשה והויה, ופירש"י גרוטאות היינו זהב שבור, דכתיב מקשה משמע חתיכה אחת כדמתרגמינן נגיד משוך שנמשך הכל מחתיכה אחת עיי"ש. והנה פסק הרמב"ם (פ"ג מה' בית

הבחירה ה"ה) דאין עושין את המנורה לעולם מן הגרוטאות, בין שהיתה של זהב בין שהיתה של שאר מיני מתכות. ועיין משנה למלך שם. וא"כ צריך לומר דמלכי בית חשמונאים עשו את מנורת שפודין של ברזל ממקשה אחת ולא של גרוטאות, דהא גרוטאות פסולין אף בשאר מיני מתכות.

ולפי זה יש לתמוה, דהא כתב הרמב"ם (פ"ג מחנוכה ה"ב) דכשגברו ישראל על אויביהם ואבדום בכ"ה בחודש כסליו היה, ונכנסו להיכל ולא מצאו שמן טהור במקדש אלא פך אחד, ולא היה בו להדליק אלא יום אחד בלבד והדליקו ממנו נרות המערכה ח' ימים עיי"ש. ומשמע דמיד שנכנסו הכהנים להיכל הדליקו את המנורה בו ביום, דהא חזינו שחכמינו ז"ל תקנו להדליק נרות חנוכה מיום כ"ה בכסליו, ועל כרחך שבו ביום הדליקו את המנורה בבית המקדש. ומעתה תקשי דאיך היה אפשר להכין את המנורה ולעשותה ממקשה תוך זמן קצר מעת שהכהנים נכנסו למקדש ועד שעת הדלקה שאינה אלא שעה מועטת, והלא כתב רש"י (תרומה כ"ה ל"א) ועשית מנורת זהב טהור מקשה תיעשה המנורה, ופירש"י תיעשה המנורה מאליה, לפי שהיה משה מתקשה בה, אמר לו הקב"ה השלך את הככר לאור והיא נעשית מאליה, לכך לא כתיב תעשה עיי"ש, הרי שעשיית המנורה ממקשה אחת היא עבודה קשה שבמקדש, עד שאפילו משה רבינו

התקשה לעשותה, וא"כ איך עשו הכהנים את המנורה ממוקשה בזמן קצר ביותר. ועל כרחק שנעשה נס והמנורה נעשתה מאליה, וכענין עשייתה בימי משה, דהא בדרך הטבע לא יצוייר שיהא אפשר לעשותה בזמן מועט כזה. ולזכר אותו הנס מדליקין ביום ראשון שהוא נס עשיית המנורה.

תירוץ כ"ח

עוד יש ליישב קושיית הבית יוסף דבלילה ראשון לא היה נס, דהנה כתב הרמב"ם (ה' תמידין ומוספין פ"ג הי"ג), נר מערבי שכבה אין מדליקין אותו אחר דשוננו אלא ממוזבח החיצון, אבל שאר הנרות כל נר שכבה מהן מדליקו מנר חברו. וכתב עליו הראב"ד ז"ל, נראה מדבריו שהוא עיכוב לנר מערבי שלא להדליקו אלא ממוזבח העולה עיי"ש.

והנה בשעת נס חנוכה שהיונים שיקצו את המזבח לא היה אש במזבח החיצון, ונמצא שלא יכלו לקיים מצוה זו להדליק את נר המערבי ממוזבח העולה, ונעשה נס שיצאה אש ממוזבח העולה וממנה הדליקו את נר מערבי, נמצא דגם ביום הראשון היה נס.

תירוץ כ"ט

עוד יש ליישב קושיית הבית יוסף ז"ל דבלילה הראשון לא היה נס, דהנה

כתב הבית יוסף ז"ל בחד תירוצא, שחילקו את השמן שבפך לשמונה חלקים והדליקו כל לילה חלק שמיני. והקשה הפרי חדש (או"ח סי' תר"ע) דהא אמרו במנחות (פ"ט.) מערב עד בוקר תן לה כדי מדתה שתהא דולקת והולכת מערב עד בוקר. וכבר הקשה כן בתוס' הרא"ש שבת (כ"א:), ותירץ דבאי אפשר שאני עיי"ש. אולם נראה לומר עפ"י מה שכתבו תוס' מנחות (פ"ט.) ד"ה ושיערו, מירושלמי, דבימות הקיץ היו עושים פתילה גסה ובימות החורף פתילה דקה, ומיהו כשיערו מתחלה שיערו בפתילה בינונית עיי"ש. ומעתה יש לומר, דבאמת חלקו את הפך שמן לשמונה חלקים, ועשו פתילה דקה מן הדקה עד שיכול לדלוך כל הלילה, אלא שחסר בזה הדור מצוה, דכיון שהפתילות היו דקות היתה אורה מועטת, והמצוה לכתחלה היא שיעשו פתילות בינוניות כדי שידליקו כהוגן. ונעשה נס שגם בלילה הראשון האירו הפתילות הדקות באופן של פתילות בינוניות, והיה אורה רב כאילו היו הפתילות בינוניות וכאשר המצוה היא לכתחלה, ועל שם אותו נס מדליקין גם ביום הראשון.

וגם על פי זה יש ליישב סתירת השאלות, שמתחלה כתב שהיה בו להדליק יום אחד, ואחר כך כתב שלא היה בו להדליק יום אחד, ולהמתבאר אתי שפיר, דודאי דלפי מה שעשו פתילות דקות מאוד היה בו כדי להדליק יום אחד, אלא שאין זה לפי הידור מצוה

כפי שהיו רגילין לעשות פתילות בינוניות כדי שיהא אורה כהוגן, ועל כן כתב שלא היה כדי להדליק יום אחד, היינו שלא היה בו כדי להדליק יום אחד בפתילה בינונית כענין מצותו לכתחלה.

ועל פי זה אתי שפיר הא דתקנו במצות חנוכה לעשות כמהדרין ומהדרין מן המהדרין, דהא כל ענין הנס היה כדי שיוכלו לקיים את המצוה בדרך הידור.

ולמאי שכתבנו, יש ליישב הא דאמרו במנחות (פ"ט.) דאיכא דאמרי דמלמטה למעלה שיערו, ופירש"י דבתחלה לא נתנו בנר אלא רביעית הלוג ולא דלק אלא חצי הלילה, ובלי ליל שני הוסיפו, וכן כמה לילות עד ששיערו חצי לוג ללילה עיי"ש. וקשה דאיך שיערו מלמטה למעלה, דא"כ נמצא דלא קיימו את הדין של תן לה כדי מדתה שתהא דולקת והולכת מבוקר עד ערב. ולהמבואר יש לומר, דגם בשעה ששיערו מלמטה למעלה גם כן דלק כל הלילה, אלא שאז נתנו פתילה דקה שהיה בו כדי להדליק מבוקר ועד ערב, אלא שלא היה בזה הידור מצוה, כיון דלכתחילה צריך שיתן פתילה בינונית כדי שידלוק כהוגן באור רב, עד שבכל לילה הוסיפו על השמן וגם הוסיפו על עובי הפתילה, עד שהעמידו את השיעור על חצי לוג שמן דסגי אף לפתילה בינונית, דזו הוי הדלקה כהוגן, אבל מעולם לא ביטלו את המצוה של

תן לה כדי מדתה שתהא דולקת והולכת מערב ועד בוקר.

תירוץ ז'

עוד יש ליישב קושיית הבית יוסף דביום הראשון לא היה נס - דהנה מבואר בגמרא מנחות (פ"ט.) מערב עד בוקר, ושיערו חכמים חצי לוג מאורתא ועד צפרא. וכתבו התוס' שאם נשתיירו מן השמן בתקופת תמוז לא חיישינן. וכן כתב רש"י שם דאף בליל ארוך לא היה צריך יותר מחצי לוג. ולכאורה קשה אמאי נתנו בכל לילה שמן שיעור חצי לוג, והוי להו ליתן כל לילה לפי השיעור הצריך באותו לילה כדי שידלוק מערב עד בוקר. וצריך לומר כמו שאמרו בגמרא שם, ששיערו שיעור חצי לוג מלמעלה למטה משום דאין עניות במקום עשירות עיי"ש, ולכן אם יצטרך למדוד את השמן בכל לילה כפי השיעור הנצרך לאותו הלילה, הרי זה דקדוקי עניות ואינו לכבוד המקדש ואין עניות במקום עשירות. אולם בשעת נס חנוכה שהיה בכ"ה בכסליו, ועדיין לא הגיעו לתקופת טבת שאז הלילות קצרים ביותר, וא"כ לא היה צורך לחצי לוג כדי שידלוק כל הלילה, והיה סגי בפחות.

והשתא יש לומר דמה שאמרו שמצאו פך שמן שהיה בו כדי להדליק לילה אחת, לאו שמצאו חצי לוג, אלא שמצאו שמן פחות מחצי לוג אלא דמכל

אחד בכ"ה בכסליו שאין הלילה ארוך ביותר, והיו יוצאין ידי מצות הדלקה ששיעורו מערב עד בוקר, ונעשה נס שנתוסף בפך עד חצי לוג כדי שיוכלו להדליק בדרך של הידור שלא יהא עניות במקום עשירות. ועל כן אמרו חכמים שמצוה זו יעשו בדרך מהדרין, כיון דכל עיקר הנס היה כדי לקיים מצוה זו בהידור.

תירוץ ט"א

עוד יש ליישב קושיית הבית יוסף דביום הראשון לא היה נס - דהנה במנחות (פח:) אמרו, נר שכבתה נידשן השמן נידשנה הפתילה (פירש"י נר שכבתה בחצי הלילה או קודם אור היום, כשם שהפתילה שכבתה אין לה תקנה שהרי היא כדשן, כך השמן שנשאר בנר הרי הוא כדשן, ואין לו תקנה הואיל ונדשנה הפתילה נדשן השמן). כיצד הוא עושה, מטיבה (שמשליך כל מה שבנר לחוץ ונותן בה שמן ופתילה אחרת ומדליקה. רש"י). ואמר רבי ירמיה כשהוא נותן בה שמן כמדה ראשונה, פירש"י חצי לוג כמו שנתן מתחלה עיי"ש. ומבואר שאם כבתה הנר באמצע הלילה, צריך לדשן ולהוציא את השמן ואת הפתילה, וצריכין ליתן שמן חדש כשיעור דהיינו חצי לוג כמו שנתן מתחלה.

אולם בימי נס חנוכה נאמר והדליקו נרות בחצרות קדש, שהדליקו נרות בחצר המקדש, והטעם משום

מקום היה בו כדי להדליק לילה אחת, ומשום דבאותו זמן לא היה הלילות ארוכים כל כך עד שיצטרך חצי לוג, והיה יכול לדלוק מערב ועד בוקר גם בפחות מחצי לוג. אלא דאילו היו נותנים שמן בנר פחות מחצי לוג, הרי זה מנהג עניות, דהא חזינן דבכל לילה נתנו כשיעור חצי לוג ולא דקדקו להפחית בלילות הקצרים ומשום דאין עניות במקום עשירות. ונעשה נס שנשפך מן הפך אל המנורה שיעור חצי לוג שלם, כמו שהיו רגילין בשנים כתקונם, כדי שלא יתנהגו מנהג עניות במקום עשירות. ונמצא דגם ביום הראשון היה נס שנתוסף השמן עד כדי חצי לוג.

ועל פי זה יש ליישב סתירת הלשונות בשאילתות, דמתחלה כתב שהיה בו להדליק יום אחד, ואחר כך כתב שלא היה בו כדי להדליק יום אחד, ולהאמור שניהם אמת, דהשמן שבפך היה פחות מחצי לוג, אלא דמכל מקום היה בו כדי להדליק יום אחד לפי אורך הלילה של כ"ה כסליו שלא הגיע לתקופת טבת, ומכל מקום לא היה בו להדליק כדי יום אחד כפי הראוי לכתחלה שיהיה חצי לוג כדי שלא יהיה עניות במקום עשירות.

ועל פי זה יש ליישב גם דאמאי הנהיגו חכמים דוקא במצות נר חנוכה דין של מהדרין במצוות, שהרי כל עיקר הנס היה כדי שיוכלו להדליק בדרך הידור מצוה, שהרי היה בפך כדי להדליק יום

שהיונים שיקצו וטימאו את בית המקדש, ומיד כשהכהנים נכנסו לבית המקדש והרגו את היונים לא היה סיפק בידם לטהר את המקדש מיד, אלא שהדליקו את הנרות בחצר המקדש. והנה העזרה לא היתה מקורה (עיין תפארת ישראל מדות פ"ב מ"א), נמצא שנרות המנורה דלקו תחת כיפת השמים, ובדרך הטבע כיבו הרוחות את נרות המנורה. ואף דאמרו באבות (פ"ה מ"ה) עשרה נסים נעשו לאבותינו בבית המקדש שלא כבו הגשמים אש של עצי המערכה, ולא נצחה רוח את עמוד העשן. אולם יתכן דנס זה נעשה רק כאשר בית המקדש היתה בטרתו, דאז אין הרוחות והגשמים שולטים במקום של קדושה, אבל כשיקצו היונים את המקדש פסק נס זה, וא"כ היו הגשמים והרוחות מכבים את נרות המנורה שהדליקו בחצר בעזרה. ואם כבה המנורה באמצע הלילה, היו צריכין לדשן את השמן ואת הפתילה, וליתן שמן חדש כשיעור חצי לוג, ולא היה להם שמן טהור. ונעשה נס שנכנס שמן טהור בתוך הפך או לתוך המנורה באמצע הלילה כשכבו הנרות על ידי הרוח, ויכלו לקיים את המצוה כהלכתה מערב ועד בוקר. נמצא שהיה נס גם בלילה הראשון. או דיש לומר שאז נתחדש הנס שלא כבו הרוחות את המנורה ודלקה כל הלילה, וזה היה נס גדול גם בלילה הראשון.

ועל פי זה יש ליישב גם הסתירה שבשאלות, שמתחלה כתב

שהיה בו להדליק יום אחד, ואחר כך כתב שלא היה בו להדליק אפילו יום אחד, ולהנ"ל אתי שפיר, דודאי אילו היה מדליקין בפנים בהיכל כעיקר הדין, כי אז היה די בחצי לוג שמן ונמצא שהיה בפך להדליק יום אחד, אבל מכיון שהדליקו בחצר ועל ידי זה כבו הנרות באמצע הלילה מחמת הרוחות, והצריכו ליתן שמן חדש כשיעור חצי לוג, ולזה לא היה די שמן ממה שמצאו בפך, כי בפך לא היה אלא חצי לוג אחד, ונעשה נס ונתמלא שמן מחדש, או שנעשה נס שלא כבו הרוחות את הנרות, ונמצא דגם ביום הראשון היה נס.

תירוץ ל"ב

ועוד יש לתרץ קושיית הבית יוסף ז"ל דמה היה הנס ביום הראשון - דהנה בש"ס שבת (כב:) אמרו, מחוץ לפרוכת העדות יערוך, וכי לאורה הוא צריך והלא כל ארבעים שנה שהלכו בני ישראל במדבר לא הלכו אלא לאורו, אלא עדות הוא לבאי עולם שהשכינה שורה בישראל, מאי עדות אמר רב זו נר מערבי שנותן בה שמן כמדת חברותיה וממנה היה מדליק ובה היה מסיים. ופירשו התוס', וכי אהרן שנכנס לפנים לאורה הוא צריך, והלא מ' שנה היה מאיר להם עמוד הענן בכל המקומות, כדאמרינן בברייתא דמלאכת המשכן היה מסתכל בטפיח ויודע מה בתוכו, בחבית ויודע מה בתוכה עיי"ש.

וצריך ביאור, דתינח במדבר שהיו ענני הכבוד א"כ הכל ידעו דלאו לאורה הוא צריך, ועל כרחק שבאה להיות עדות שהשכינה שורה בישראל, אבל בבית עולמים שלא היה עמוד הענן אכתי היה אפשר לומר דלאורה הוא צריך, ולא דאיכא עדות שהשכינה שורה בישראל.

וצריך לומר דבבית המקדש היה נס תמידי, שלא היה צריכין לאור המנורה, אלא אור השכינה האיר במקדש, וכמו שאמרו במנחות (פז:) ויעש לבית חלוני שקופים אטומים, תנא שקופין מבפנים ואטומים מבחוץ לא לאורה אני צריך עיי"ש. אולם בשעה ששקצו היונים את בית המקדש, נסתלק אור השכינה שהיה מאיר את המקדש, וא"כ כשהדליקו את המנורה היה אפשר לומר שלאורה היה צריך ולא לשם עדות שהשכינה שורה בישראל. אולם נעשה נס, שכאשר הכהנים הקדושים טיהרו את בית המקדש והדליקו את נרות המנורה, חזר אור השכינה שהאיר את המקדש, וראו כולם שלא לאורה הוא צריך, אלא שהמנורה היא עדות לבאי עולם שהשכינה שורה בישראל. ועל שם אותו נס של החזרת אור השכינה לבית המקדש הוסיפו להדליק גם ביום הראשון.

תירוץ ל"ג

ועוד נראה לתרץ קושיית הב"י דביום א' לא היה נס, עפ"י ש"ס תענית

(ח:) שאין הברכה מצויה לא בדבר השקול ולא בדבר המדוד אלא בדבר הסמוי מן העין שנאמר יצו ה' אתך את הברכה באסמך. ועפ"י כתב בס' סמיכת חכמים על מס' ברכות (בהקדמה), הטעם דאמרו בגמרא תענית (ט.) דרך במעשר מותר לנסות להקב"ה, דכתיב ובחנוני נא בזאת אם לא אפתח לכם את ארובות השמים והריקותי לכם ברכה עד בלי די, דבשאר מצוות אסור לנסות אם תבוא הברכה משום שיתלה כי כחו ועוצם ידו הביא את הברכה, ולא יכיר כי מאת ה' היתה זאת להביא ברכה לתוך ביתו, אבל במעשר שאין לעשר אמדות (אבות פ"א מט"ז), וכן בקידושין (נא.) המרבה במעשרות מעשרותיו מקולקלן, וא"כ בהכרח ימודד תבואתו, ואעפ"כ תבוא הברכה, א"כ הכל יראו שהוא נס גלוי, ולכן דוקא במעשר רשאי לנסות עכ"ד. הרי דאין הנס של ברכה ניכרת אלא בדבר המדוד.

ומעתה בשעת נס חנוכה היה יכול להיות שלא יהא ניכר שנתוסף השמן בדרך נס, וכגון אם היו מוצאים פך גדול שאינו מכון כמה שמן יש בו, דאפשר שתבוא אליו הברכה מבלי שיוודע הנס, וכמש"כ הרב חיד"א ז"ל בס' מחזיק ברכה (ה' חנוכה סי' תרע"ז) במעשה שהיה בימיו שנתוספה ברכה בשמן בחבית של שותפין, ובאו השותפין לדין למי שייד השמן עיי"ש, הרי שיתכן שיתוסף שמן של ברכה מבלי שיהא נס גלוי, דאלו היה נס גלוי הלא אין נהנים ממועשה

נסים ולא היו השותפין רבים ביניהם על הברכה. אולם הקב"ה רצה להראות חיבתו לישראל, וסיבב שהכהנים מצאו דוקא פך אחד שמן שהיה בו להדליק בדיוק יום אחד, וכמש"כ המפרשים שכך היתה דרכם להכין פכי שמן לצורך הדלקת המנורה, נמצא שהיה דבר המדוד אשר אין שייך בו ברכה, ומ"מ הדליקו ממנו ח' ימים, נמצא דאיכא נס גלוי.

ומעתה י"ל, דמשום הכי הוסיפו להדליק עוד יום אחד, לזכר נס זה עצמו, דאע"ג שהיה מדוד ושקול אשר בזה אין הברכה מצויה, מ"מ נעשה בו נס שנתוסף שמן לעוד שבעה ימים וזהו נס בתוך נס.

תירוץ ט"ד

ועוד נראה לתרץ קושיית הב"י ז"ל דביום ראשון לא היה נס, דהנה השאילתות (פ' וישלח) גורס בש"ס שבת רפ"ב (כא): ולא מצאו שמן אלא פך אחד שהיה חתום בחותמו של כה"ג ולא היה בו להדליק אפילו יום אחד, ולעיל מיניה כתב שהיה בו להדליק יום אחד, וסותר דבריו וכבר עמד בזה בשאילת שלום שם, והאריך בו בהעמק שאלה להגאון הרב נצי"ב ז"ל עיי"ש.

ולענ"ד יש לומר עפ"י תוס' ביצה (כב.) ד"ה והמסתפק ממנו חייב משום מכבה, שכתבו, דבאותה שעה שהוא מסתפק שמן מן הנר הרי הוא מכבה

קצת ומכבה אורו דלא יכול לאנהורי כולי האי כי איכא שמן מועט בנר עיי"ש. ומבואר, דנר שיש בו שמן מועט אורו קטן יותר מבאם נותן בו שמן רב. וממילא כשנותן שמן בנר מעט מעט, מתארך זמן דליקתו יותר מאילו היה נותן את כל השמן בבת אחת, דהא כשנותן רק קצת שמן אורו כהה וקטן יותר ומכלה פחות שמן.

ולפ"ז י"ל דמה שמצאו פך שמן שהספיק ליום אחד, היינו אילו היו נותנין בתוך המנורה טיפין טיפין, אבל אם היו נותנין כולו בבת אחת לתוך המנורה לא היה מספיק אף ליום אחד. והנה הרמב"ם פסק (פ"ג מתמידין ומוספין) דבהטבת המנורה תן לה כדי מדתה, שמצוה למלאותה בחצי לוג שלם. וע"כ שפיר כתב השאילתות דלא היה בו להדליק אפילו יום א', היינו אפילו יום א' אם ידליקו כמצותו, שאילו היו נותנים את כל השמן שבפך לתוך המנורה וכמצוותו, אז לא היה מספיק אף ליום אחד, ומ"מ שפיר כתב שהיה בו כדי להדליק יום א', היינו אם היו נותנין טיפין טיפין. ונעשה להם נס שנתוסף בלילה הראשון די שמן של חצי לוג שישפיק אפילו אם יתנו את כל השמן לתוך המנורה, כדי שיוכלו לקיים את מצות ההדלקה כהלכתה.

ועפ"ז מיושב קושיית ב"י דבלילה הראשון לא היה נס, ולהנ"ל א"ש, דבלילה ראשון נתוסף שמן עד כדי חצי לוג, ונתנו את כולו לתוך המנורה,

ויכלו לקיים את המצוה כתיקונה דתן
לה כדי מדתה וא"ש.

תירוצי ר"ה

(א) נודעה קושיית הבית יוסף (או"ח סי' ע"ד), דאמאי תקנו להדליק נר חנוכה שמונה ימים, הלא הנס לא היה אלא שבעה ימים, דהרי בשמן שמצאו בפך היה בו כדי להדליק יום אחד.

(ב) בשו"ת חבצלת השרון (או"ח סי' מ"ה) הביא להקשות בשם הגה"ק מהרי"ד מבעלזא ז"ל, על מה שתירץ הבית יוסף שהנס היה במנורה עצמה, שאחר שדלקו הנרות כל הלילה נתמלא המנורה שמן מחדש, וקשה דהא מבואר במנחות (פח:) חצי לוג למה נמשח שבו היה מחלק חצי לוג שמן לכל נר ונר, אלמא דשמן צריך קידוש כלי שרת לפני ההדלקה, וא"כ השמן שנתמלא במנורה עפ"י נס במה נתקדש.

(ג) עוד הביא בשו"ת חבצלת השרון שם קושיית העולם, דאיך היה אפשר להדליק את השמן שנשא במנורה, והא מבואר במנחות (פח:) נדשן השמן נדשנה הפתילה, וא"כ צריך ליקח שמן חדש עיי"ש. וכן הקשה בס' שפת אמת מנחות שם.

(ד) הקשו בתוס' שבת (כא:) דאם כבר גזרו על העכו"ם להיות כזבים א"כ נטמא השמן בהיסט עיי"ש.

(ה) הקשו המפרשים דאיך יכלו להדליק בשמן שנוצר ע"י נס הלא בעינן דוקא שמן זית, ושמן של נס אף אם נראה כשמן זית מ"מ לא בא מן הזית ולא שמן זית הוא.

(ו) בשו"ת בית יצחק (או"ח סי' ק"י אות ג') הקשה, דאיך הדליקו בשמן שנתוסף ע"י נס, הלא מבואר בתוס' תענית (ח:) דמה שנתוסף ע"י ברכה הוי הפקר, ונמצא שהשמן לא היה של הקדש, ואין לומר דההקדש קנאו מטעם חצר דהא כתבו תוס' בבא בתרא (עט.) דאין חצר להקדש עיי"ש.

(ז) הקשה בספר קובץ על הרמב"ם (פ"ג מחנוכה ה"ב) דאמאי היו צריכין לנס הלא היו יכולים להטיף ע"י צרצור טיפין טיפין את השמן הטמא לתוך השמן הטהור, וקמא קמא בטיל וכמבואר בש"ס עבודה זרה (עג.). ובמין במינו אפילו נתרבה האיסור ג"כ בטיל לדידן דקי"ל כרבנן דמין במינו בטל עיי"ש.

(ח) הקשה רבינו אליהו מזרחי (בביאוריו לסמ"ג ה' חנוכה), דמה הועיל מה שמצאו פך שמן טהור, הלא כיון שהיו כולם טמאי מת א"כ טימאו את השמן בשעת הדלקתו, ומה ההפרש בין השמן שמצאו לבין השמן שנטמא.

(ט) עוד הקשה הרא"מ ז"ל, דכיון שהדליקו במנורה שהיתה טמאה א"כ נטמא השמן עיי"ש.

ונראה לע"ד ליישב בעזה"ת כל הקושיות
 בחדא מחתא - והוא עפ"י מה
 שראיתי בשו"ת שואל ומושיב (מהדו"ק ח"ג
 סי' מ"ב) שהביא בשם ספר ש"ך על
 התורה, דאותו פך שמן שמצאו בימי
 החשמונאים היה השמן המשחה שנגנו
 עיי"ש. וכן ראיתי מובא בשם ס' קב
 הישר (פ' צ"ו), וכן בשם ספר ברכת
 שמואל להגאון מוהרא"ש קידנובר ז"ל.
 ולכאורה תקשי, דהלא מבואר בכריתות
 (ה:) שמן המשחה הרבה נסים נעשו בו
 מתחלה ועד סופו, תחלתו לא היה אלא
 י"ב לוג, ובו נמשח המשכן וכליו ואהרן
 ובניו ובו נמשחו כהנים גדולים ומלכים,
 וכולו קיים לעתיד לבוא, שנאמר שמן
 משחת קודש יהיה זה לי לדורותיכם,
 זה בגימטריא י"ב לוגין הוי"ן עיי"ש. הרי
 דשמן המשחה היה י"ב לוגין, ואילו
 השמן שמצאו בפך בימי החשמונאים
 היה פחות מזה, דכיון דלא היה בו
 להדליק אלא ליום אחד, והרי מבואר
 במנחות (פח:) דבכל נר הוצרכו חצי לוג,
 וא"כ לשבעת הקנים היו צריכין ללילה
 אחד שלשה לוגין וחצי לוג, ואם מצאו
 את השמן המשחה א"כ היה להם שמן
 לשלשה לילות.

אולם מצאתי בעזה"י מקום לקיים דברי
 חכמים, עפ"י המבואר בש"ס שבת
 (עז.) דרביעית דם או יין יכול לקרוש
 ולעמוד על כזית עיי"ש. ובתשו' חתם
 סופר (או"ח סי' קכ"ז) הוכיח מהר"ן חולין
 (פ' גיד הנשה), דבכל משקה שהוא קרוש

הרי הוא שליש מהשיעור שיש בו כשהוא
 צלול, שהרי מרביעית אחת של דם או
 יין צלול - שהוא ג' זיתים - נעשה כזית
 כשהוא קרוש עיי"ש. ומעתה י"ל, דשמן
 המשחה שמצאו בפך היה שמן קרוש,
 שהרי היה גנוז שם דורות רבים, וכך
 טבע השמן להקרש ברבות הימים, ולכן
 אע"ג דבשעה שהושם למשמרת היה בו
 י"ב לוגין, ברם בשעה שמצאוהו בפך
 בימי חשמונאים שאז כבר נקרש עמד
 על שליש מהשיעור שהיה בו כשהיה
 צלול, דהיינו שהיה בו ארבעה לוגין שמן,
 וא"כ שפיר אמרו שלא היה בו שמן
 להדליק אלא ליום אחד, דכיון דליום
 אחד הרי צריכין ג' לוגין וחצי ובפך היה
 ארבעה לוגין, נמצא שלא היה בו שיעור
 שלם אלא ליום אחד בלבד, כי חצי לוג
 שנשאר לא היה כדי להדליק ליום שלם.

אלא דאכתי תקשי, דא"כ לא הוצרכו
 לנס אלא לחמשה ימים, שהרי
 היו יכולין להפשיר את השמן הקרוש,
 וכשהוא צלול יעמוד על י"ב לוגין ויספיק
 להדליק ממנו ג' ימים שלמים - דהרי
 בהכרח צ"ל דעל ידי ההפשרה יחזור
 להיות י"ב לוגין שהרי אמרו שכולו קיים
 לעתיד לבוא - ואמאי הוצרכו שייעשה
 נס למגני לשבעה ימים. ברם אתי שפיר,
 דהנה כבר הבאנו קושיות הרא"מ (קושיא
 ח' ט') דמה הועילו במה שמצאו פך
 שמן טהור הלא אכתי נטמא השמן
 בשעת ההדלקה הן ע"י הכהן המדליק
 שהיה טמא מת והן ע"י המנורה שהיה

טמא. איברא לדרכנו יש ליישב לנכון, דהנה מבואר ברמב"ם (פ"א מטומאת אוכלין ה"ט) השמן הקרוש אינו לא אוכל ולא משקה. וכן דעת הר"ש (טהרות פ"ג מ"ב). ועיין תשו' חת"ס (או"ח סי' מ"ה) בזה. ומעתה כיון דהשמן שמצאו בפך היה קרוש וכנ"ל, וכך נתנהו במנורה וכך הדליקוהו, א"כ לא קיבל טומאה מהכהן שנתנו במנורה ולא מחמת המנורה שהיה טמא, שהרי היה קרוש ואינו מקבל טומאה. [ואין להקשות דבשעה שנדלק הרי נעשה השמן צלול מחמת האש וחזר וקיבל טומאה מן המנורה, די"ל דזה עצמו היה בכלל הנס שלא נעשה צלול או שלא נעשה צלול אלא סביב הפתילה אשר שם האש וסביבו נשאר קרוש, ונמצא שמקום הצלול לא נגע במנורה ולא קיבל טומאה]. וממילא אין להקשות דאמאי הוצרכו לנס שבעה ימים שהרי היו יכולין להפשיר את השמן וא"כ יתרבה פי שלש ויהיה בו להדליק לשלשה ימים בדרך הטבע, דזה אינו, שהרי אם יפשירוהו וייעשה צלול א"כ לא יוכלו להדליק בו כלל שהרי ייטמא השמן מחמת המנורה, דכשנעשה צלול יהא דינו כמשקין המקבלין טומאה. וממילא נתיישרה קושיית תוס' (הקושיא הד') דהשמן נטמא בהיסט, דזה אינו דכיון שהיה קרוש אם כן אינו מקבל טומאה. והא דהוצרך להיות חתום בחותמו של כהן גדול, דאל"כ ניחוש שמא אין זה שמן של הקדש כלל אלא של עבודה זרה

שהכניסו שם היונים ואין זה שמן זית זך הכשר למנורה.

ואף למאי דסבירא ליה לרבינו תם בתוס' מנחות (לא). ד"ה אימא, דשמן קרוש דינו עכ"פ כאוכל ומקבל טומאת אוכלין עיי"ש. מכל מקום נראה לומר דכיון דהפך היה משמן המשחה שנגנו לכן אינו מקבל טומאת היסט וכמו שייבואר. דהנה הב"ח (או"ח סי' ע"ה) תירץ לקושיית תוס' הנ"ל דניחוש שהשמן נטמא ע"י היסט, די"ל שהפך היה פיו צר שאינו יכול להכניס בו אצבעו, וכן שאי אפשר ליטמא במגע בעודו בכלי אינו מטמא נמי בהיסט, דכל שאינו מטמא במגע אינו מטמא בהיסט וכמבואר בש"ס שבת (פד:) וברש"י שם ד"ה ודין הוא עכ"ד. אמנם בתשו' נודע ביהודה תנינא (או"ח סי' קל"ז) העיר על הב"ח, דלפי מש"כ בתוס' שבת שם, דכלי חרס הצמיד פתיל כיון דעומד לפתח חשיב בא לכלל מגע, א"כ בפך שהשמן שבפנים עומד להוציאו משם וסופו להפתח הוי אתי לכלל מגע ומקבל טומאה עיי"ש.

ברם למאי שכתבנו דשמן שבפך היה שמן המשחה שנגנו, יתיישב שפיר קושיית הנו"ב על הב"ח ז"ל, דהנה מבואר בכריתות (ה:) דשמן המשחה כולו קיים לעתיד לבוא עיי"ש, ועד אז הוא חתום וגנוז, ממילא אינו בגדר עומד לפתח, וכמבואר בירושלמי שבת (פ"ז סוה"ב) דפריך מה בנין היה במשכן שהיו נותנין קרשים ע"ג אדנים, ולא לשעה

היתה, ומשני אר"י מכיון שהיו חונים ונוסעים עפ"י הדיבור כמי שהוא לעולם (שהרי לא ידעו אימתי יסעו. פני משה). אר"י ב"ר בון מכיון שהבטיחון הקב"ה שהוא מכניסן לארץ כמו שהוא לשעה עיי"ש. ובתשו' חתם סופר (או"ח סי' ע"ב) הוכיח, דש"ס דילן בשבת (לא:) דקאמר כיון דכתיב עפ"י ה' יחנו כסותר על מנת לבנות במקומו דמי, על כרחן סבירא ליה כהך מאן דאמר בירושלמי דכיון שהיו חונים ונוסעים עפ"י הדיבור כמי שהוא לעולם עיי"ש.

ומעתה י"ל הוא הדין בשמן המשחה שנגנו לעתיד לבוא, אע"ג שהבטיחנו הקב"ה לגאלינו ולבנות בית הבחירה, מ"מ כיון שהדבר תלוי ברצון השי"ת, הוי ליה חתימת הפך כמי שהוא לעולם ולא חשיב עומד להפתח, וכמו שבנין המשכן היה דינו כבנין עולם משום שנסעו רק על פי הדיבור, כך חתימת הפך דינו כחתימת עולם, כיון שייפתח רק על פי הדיבור וא"כ אינו מטמא בהיסט. ומעתה נתייבשה שפיר קושיית התוס' דניחוש שהשמן שבפך נטמא בהיסט, דזה אינו דכיון דהשמן היה של שמן המשחה שנגנו, א"כ דינו כאינו עומד ליפתח, והו"ל כפך קטן שאינו עומד להפתח שאינו מטמא בהיסט וכתוס' שבת (פד:) הנ"ל, ואתי שפיר.

ולמאי שכתבנו דהשמן שנמצא היה משמן המשחה, יש ליישב קושיית התוס' גם בדרך אחרת. דהנה

בס' מור וקציעה להריעב"ץ ז"ל (סי' עת"ר) הקשה דמה היה צורך בהנס, דהלא מבואר בפסחים (טז.) דמשקי דבי מדבחיא דכן, וא"כ השמן שבמקדש לא קיבל טומאה כלל, עיי"ש שהאריך בזה. וראיתי בתשו' שואל ומשיב (מהדו"ק ח"ג סי' מ"ב) שנשאל בקושיא זו, והשיב דהרי אמרו בעבודה זרה (נב:) שבאו בה פריצים וחללוהו, דכיון שבאו בה פריצים נתחלל המקדש מקדושתו ונעשה חולין, וכיון שנפקע הקדושה שוב נטמא כל השמונים עכ"ד.

ברם נראה לומר דשמן המשחה שנגנו בפך לא יצא לחולין ע"י ובאו בה פריצים וחללוהו, והוא עפ"י מה שראיתי בשו"ת רמ"ע מפאנו ז"ל (סי' כ"ה) שכתב, דהא דפקע קדושה ע"י ביאת פריצים היינו רק דומיא דכלי שרת או אבני מזבח שיש בו תפיסת ידי אדם, אבל קרקע אינה נגזלת וליכא למימר שתצא לחולין עיי"ש. [ועיין בזה לעיל עמוד ש"ו]. ומבואר, דהא דיוצא לחולין ע"י ביאת פריצים, היינו רק בדבר שיש בו תפיסת ידי אדם. וא"כ שמן המשחה שנגנו לעתיד לבוא ואין בו תפיסת ידי אדם, ומה שמצאוהו הכהנים בימי החשמונאים היה בדרך נס, ממילא לא שייך ביה ובאו בה פריצים וחללוהו ולא יצא לחולין. ובשו"ת בית יצחק (או"ח סי' י"א אות ד') כתב דהא דבאו בה פריצים וחללוהו הוא מדין יאוש, וכמש"כ הרשב"א חולין (קלט.) בתרנגולת שמרדה שפקעה

קדושתה מטעם יאוש עיי"ש. ומעתה בשמן המשחה שנגנו, ודאי דלא התייאשו, שהרי העכו"ם לא יכלו למוצאו דהא הובטח לנו שכולו קיים לעתיד לבוא, וא"כ לא יצא לחולין. ובלא"ה י"ל דמבואר ברשב"א חולין שם דלא מהני יאוש אלא בקדשי בדק הבית ולא בקדושת הגוף יעי"ש, וא"כ שמן המשחה דהוי קדושת הגוף לא שייך ביה יאוש ולא יצא לחולין ע"י ביאת פריצים. ועיין רז"ה ורמב"ן בעבודה זרה (נב:) ואכמ"ל.

ומעתה נתיישבה שפיר קושיית התוס' דאמאי לא חששו דהשמן שבפך נטמא בהיסט, דזה אינו דהא משקי דבי מדבחיא דכן ואינו מקבל טומאה, ודוקא שאר השמנים ששלטו בו ידי העכו"ם יצאו לחולין ע"י ביאת הפריצים ולכן לא שייך ביה הדין דמשקי דבי מדבחיא דכן, אבל השמן שבפך לא יצא לחולין וממילא אינו מקבל טומאה משום משקי דבי מדבחיא דכן.

וממילא מיושב נמי קושיית הגה"ק מבעלזא ז"ל (קושיא ב') דכיון דשמן להדלקה צריך קידוש בכלי שרת א"כ אותו שמן שנמצא בפך במה נתקדש, ולהנ"ל הלא השמן שנמצא בפך לא היה צריך קידוש בכלי שרת, שהרי כבר היה מקודש ועומד, דהא שמן המשחה ודאי שנתקדש בכלי שרת ואף מקדש אחרים. ואין לומר דפקע קדושתו ע"י שבאו בה פריצים וחללוהו, דכבר כתבנו דשמן המשחה לא יצא לחולין וכנ"ל.

ועפ"ז נתיישבה גם קושיית הקובץ (קושיא ז') דאמאי לא ביטלו שמן טמא בשמן הטהור שנמצא בפך - ולדרכנו ניחא, דהנה כבר כתבו הפוסקים דביטול אנו מועיל אלא לסלק שמו של המיעוט המתבטל, אבל אין הביטול מועיל להוסיף את שמו של המבטל על המבטול - עיין בזה בשו"ת להורות נתן (ח"א סי' ב') באריכות - ומעתה אף אם יבטלו שמן טמא בשמן טהור, הנה לא יועיל הביטול אלא לסלק מהמבטול שם טומאה, אבל ודאי דלא יועיל הביטול להוסיף קדושת כלי שרת על השמן הטמא שנתבטל. ונמצא שבזה תיהדר קושיית הגה"ק מבעלזא ז"ל לדוכתא דאיך הדליקו בשמן הנמצא בפך כיון שלא נתקדש בכלי שרת, ולעיל תירצנו דכיון דהשמן שבפך היה משמן המשחה לכן לא היה צריך קידוש, אבל לענין השמן הטמא המבטול הרי באמת לא יהא ראוי להדלקה משום שלא נתקדש בכלי שרת.

ועוד נראה טעם אחר שאין מיעוט השמן טמא בטל ברוב שמן המשחה, דהרי מבואר בשו"ע יו"ד (סי' צ"ח ס"ד), שאם נפל חלב (תרבא) לתבשיל ונתבטל טעמא בששים, צריך ליתן שם מים צוננים וטבע החלב להקפא ולצוף למעלה על המים ויסירו משם, דמכיון דאפשר להסירו הוי כאילו מכירו וצריך להסירו ואינו בטל עיי"ש. וכן מבואר בפוסקים בבגד שאבד בו כלאים דאינו בטל משום שאפשר להכיר את הפשתן

ע"י צביעה - עיין בשו"ת להורות נתן (ח"ב סי' פ"ב) בזה באורך - והנה כיון דשמן המשחה קיים לעתיד לבוא, ואף אם ידליק בו לא ישרף, וכמו שאמרו בכריתות (ה:) הרבה נסים נעשו בו שבו נמשח משכן וכליו וכהנים גדולים ומלכים ועדיין כולו קיים לעתיד לבוא עיי"ש, ואלו השמן המעורב בתוכו ודאי שאינו מקבל מעלת שמן המשחה שיתקיים לעולם, וא"כ כשידליק בשמן המעורב משמן המשחה ומשמן אחר, הרי השמן האחר ישרף ושמן המשחה ישאר. וממילא אי אפשר לבטל שמן טמא בשמן המשחה, הואיל דאפשר להכיר את המבטל ולהפרידו מהשמן הטמא ע"י שריפה, וכשם שאם יוכר המבטל אינו בטל כמו כן אם יוכר המבטל אינו מבטל. וא"כ לק"מ קושיית הקובץ שיבטל שמן טמא בשמן הטהור, דכיון דאפשר להכיר את המבטל שוב אין בכחו לבטל את השמן הטמא וא"ש.

ולדרכנו יש ליישב קושיית הקובץ גם באופן אחר, דהרי כבר העיר הקובץ שם דהיכי שהאיסור רבה על ההיתר לא אמרינן קמא קמא בטיל, אלא שכתב דשמן בשמן הוא מין במינו וזה בטל אף כשרבה האיסור למאי דקי"ל כרבנן דמין במינו בטל עיי"ש. אמנם הרי מבואר בזבחים (ז:) דחולין מבטל קדשים דלאו מינייהו הוא עיי"ש, הרי דחולין וקדשים הוא מין בשאינו מינו. וכע"ז בזבחים (ג.) חטאת ששחטה לשם חולין

כשרה דלאו בת מינה לא מחריב. ועיין רש"י מכות (כב.) דחולין וקדשים הוא כלאים זה בזה. ועיין חות דעת (סי' צ"ח סק"ב) דכל קדשים מין במינו בשמא הן עיי"ש. ומעתה לא תקשי דהו"ל לבטל שמן טמא בשמן טהור שבפך, דכיון דשמן טהור שבפך היה שמן המשחה שהוא קודש, א"כ אין השמן הטמא בטל בו משום קמא קמא בטל היכי דהאיסור רבה על ההיתר, דזה הוא מין בשאינו מינו. ואין לומר דהשמן הטמא אע"ג שטמא הוא מ"מ הלא היה משל הקדש וא"כ אכתי ליהוי מין במינו. ברם זה אינו, דכבר כתבנו לעיל דכל השמנים יצאו לחולין משום ובאו בה פריצים וחללוהו מלבד השמן שבפך, ונמצא דהשמן שבפך היה קודש ושאר כל השמנים היו של חול, והו"ל מין בשאינו מינו, ולא שייך ביה קמא קמא בטיל ודו"ק. [ובעיקר קושיית הקובץ שיבטלו שמן טמא בשמן טהור - עיין בתשו' הר"י דטראני הנדמ"ח (סי' א' עמוד כ"ה) שהאריך לברר דמשקין טמאים אינם בטלים בטהורים. ועיין בזה בס' נתן פרי על מס' מקואות (פ"א מ"א אות א') עיי"ש].

ומעתה מיושב גם קושיית הבית יצחק (קושיא ו') דשמן של ברכה הוא הפקר ואינו של הקדש - דכיון דשמן זה היה של שמן המשחה שקיים לעולם, א"כ מעולם לא התחיל להשרף כלל, ואף שהדליקו ממנו כל יום לא חיסר ממנו כלום, וא"כ לא נוצר שום

שמן חדש, אלא שהנס היה שהשמן לא נשרף כלל ונשאר בעינו, וכמו שמתחלה היה של הקדש כך נשאר ברשות הקדש לעולם.

וממילא נתיישרה גם קושיית העולם בשו"ת חבצלת השרון (קושיא ג) דאיך הדליקו בשמן הנשאר במנורה כיון דבעינן דישון, ולדרכנו א"ש, דהא דבעינן דישון היינו רק כשנשרף חלק מהשמן שבנר דאז הנותר דינו כדשן, וכדמשמע ברש"י מנחות (פח:) שכתב לפרש נדשן השמן נדשנה הפתילה "האי נדשן השמן לאו דוקא אלא הכי קאמר, כשם שהפתילה שכבתה אין לה תקנה שהרי היא כדשן, כן השמן שנשאר בנר הרי הוא כדשן ואין לו תקנה הואיל ונדשנה הפתילה נדשן השמן". והכונה דאע"ג דהשמן הנשאר אינו דומה באמת לפתילה שנשארה, דהפתילה שנשארה הוי באמת דשן משא"כ השמן שנשאר הלא לא הוי כדשן, מ"מ כיון שנשאר מהשריפה דינו כדשן. וכל זה אם עכ"פ התחיל להשרף חלק מהשמן, אבל בשמן המשחה שלא נשרף ממנו כלל אין זה דומה לפתילה כלל ואינו בגדר דשן ולא שייך בזה מצות דישון כלל.

וגם נתיישרה מה שמקשים (קושיא ה') דשמן של נס לא הוי שמן זית - ברם באמת שמן המשחה שהודלק לא נשרף כלל ונשאר קיים, ונמצא שבכל יום הדליקו בשמן זית, והנס היה שהשמן לא נשרף.

והשתא דאתינא להכא נתיישרה גם קושיית הב"י (קושיא א') דהנס לא היה אלא ז' ימים כיון דיום אחד דלק השמן שמצאו - ולדרכנו א"ש, דהנה הב"י תירץ שגם ביום ראשון היה נס משום שביום ראשון מצאו את המנורה מלא שמן לאחר שהודלק. והקשה הפרי חדש דא"כ ביום השמיני לא היה נס שהרי אז לא נשאר המנורה מלא שמן, כיון דאז כבר היה להם שמן מהור שעשו בעצמם. ברם למאי שכתבנו שהיה זה שמן המשחה, א"כ גם ביום השמיני לא נתרקן המנורה ומצאוהו מלא, שהרי שמן המשחה כולו קיים לעתיד לבוא, ובודאי שגם ביום השמיני מצאו את המנורה מלא מאותו השמן שמלאוהו ביום ראשון, וגזוהו לעתיד לבוא, נמצא שגם ביום השמיני דלק המנורה בדרך נס שהרי לא נשרף השמן [וכעת מצאתי תירוץ זה על קושיית הב"י בהקדמת ס' ים התלמוד אות ל' עיי"ש]. ונתיישרו כל הקושיות בעזה"י.

תירוצי

(א) הקשה בית יוסף (ס' עת"ר) אמאי תקנו חז"ל להדליק שמונה ימים הלא לא היה נס אלא שבעה ימים דהא בפך היה שמן שהיה בו כדי להדליק יום אחד.

(ב) הקשה הרא"מ ז"ל בביאוריו לסמ"ג (ה' חנוכה), מה הועילה מציאת פך

שמן טהור, הלא אותו שמן נטמא ע"י המנורה שהיתה טמאה או ע"י הכהן שהדליקו שכולם היו טמאי מתים.

ג) בשאלתות דרב אחאי ז"ל (פ' וישלח שאילתא כ"ו) כתב "ולא מצאו שמן אלא פך אחד וכו' ולא היה בו להדליק אפילו יום אחד", ולעיל מיניה כתב "דהוא לוגא דאשתכח בהיכלא והוה ביה שיעורא יומא חד", וזה סותר מה שכתב להלן שלא היה בו להדליק אפילו יום אחד. ועיין בס' שאילת שלום להגר"י פיק ז"ל על השאלתות שם מש"כ בזה.

ונראה לומר עפ"י המבואר ברמב"ם (פ"א מטומאת אוכלין הי"ט) דהשמן הקרוש אינו לא אוכל ולא משקה. וכן דעת הר"ש טהרות (פ"ג מ"ב). ומעתה י"ל דהשמן שמצאו בפך היה קרוש, ואילו היה צלול כי אז היה בו להדליק יום אחד, אבל מכיון שנקרש הצטמק, וכמבואר בש"ס שבת (ע"ז). דע"י הקרישה מצטמק המשקה עד שליש עי"ש, ולא היה בו להדליק אפילו ליום אחד. נמצא דשתי הגירסות שבשאלתות הן אמת. וממילא מיושב מה שהקשה הרא"מ דהשמן נטמא ע"י המנורה או הכהנים, דזה אינו דכיון דהוי קרוש אינו מקבל טומאה. אלא דלכאורה הלא הופשר ע"י האש בשעה שהדליקו בו וא"כ כשנעשה צלול הו"ל משקה ויקבל טומאה מן המנורה, ברם נעשה נס ודלק בלי שהופשר כדי שלא יקבל טומאה ויופסל. ומעתה מיושב קושיית הב"י דלא היה נס שמונה

ימים, ולהנ"ל ניחא שהיה נס ח' ימים שלא הופשר השמן בשעת ההדלקה כל ח' ימים, דאילו הופשר היה נפסל כי יקבל טומאה מהמנורה.

והנה ברש"י מנחות (לא). ד"ה אלא אימא ר"ש שזורי משמע דשמן לא הוי משקה, וכמש"כ תוס' שם. וכן נראה דעת רבינו חננאל בתוס' בבא בתרא (יט:) ד"ה מי פירות, וכמש"כ בחי' חתם סופר לב"ב שם. ועפ"י זה יש ליישב מה שהקשה הריעב"ץ בס' מור וקציעה (סי' עת"ר) דמה הוצרכו לנס חנוכה דהרי מבואר בפסחים (טז.) דמשקה דבי מדבחיא דכן וא"כ שמן שבמקדש אינו מקבל טומאה עי"ש שהאריך. ולהנ"ל ניחא, דשמן לאו משקין ניהו לשיטות הנ"ל. ועכ"פ לשיטתם דין השמן כאוכל וקבלו ע"י היונים טומאת אוכלין. ואע"ג דמבואר בפסחים (יז.) דגם שמן הוי משקי דבי מדבחיא ע"ש, צ"ל דזה אתיא כהחולקים על ר"ש שזורי, אבל לדינא קי"ל כר"ש שזורי דשמן לא הוי משקה וא"כ ליכא בו דינא דמשקי דבי מדבחיא.

ובשו"ת שואל ומשיב (מהדו"ק ח"ג סי' מ"ב) כתב ליישב קושיית הריעב"ץ הנ"ל, עפ"י המבואר בעבודה זרה (נב:) דכיון שנכנסו היונים למקדש יצאו לחולין משום ובאו בה פריצים וחללוהו, וא"כ לא שייך ביה דינא דמשקין דבי מדבחיא דכן דהא הכל יצא לחולין עי"ש. ועפ"י זה יש ליישב קושיית הרא"מ דמה מהני מציאת פך שמן טהור דהא

השמן הטהור נטמא ע"י המנורה או הכהנים שהדליקו בו עיי"ש. ולהנ"ל י"ל, דמיד שבאו הכהנים למקדש וטיהרוהו וקידשוהו, חזר גם הדין דמשקין דבי מדבחיא דכן, וא"כ בשעת ההדלקה לא נטמא השמן מהמנורה עצמה או ע"י הכהנים, דבאותה שעה כבר חזרה הקדושה. אבל שאר השמנים שכבר נטמאו בשעה שהמקדש היה חולין לא נטהרו מטומאתן אף בשעה שחזר למקדש דין בי מדבחיא, דהרי מבואר בפסחים (יז.) שאם נטמאו בחוץ והכניסם בפנים לא נטהרו עיי"ש.

תירוצ' ע"ז

עוד יש לתרץ קושיית הבית יוסף דביום הראשון לא היה נס שהרי היה בפך כדי להדליק יום אחד - דהנה בס' פרי צדיק להגה"ק ר' צדוק הכהן ז"ל (לחנוכה אות ג') כתב, כי בחנוכה היתה מסירות הנפש על קיום תורה שבעל פה, כי אחר אנטיגנוס איש סוכו התחילו הצדוקים שכפרו בתורה שבעל פה, והוא על ידי חכמת יון שנתפשטה אז, והיונים אמרו שגם להם שייך התורה שבכתב, וכמו שאמרו במדרש תנחומא (תשא ל"ד) שעתידיים לתרגם את התורה יונית והם אומרים אנו ישראל, ועמדו וגזרו גזרות לבטל תורה בעל פה בחכמתם הכוזבת, ונעשה הנס דוקא על ידי כהניך הקדושים, כי אהרן היה הראשון מתורה שבעל פה, וכמו שנאמר (שמות ד' ט"ז) והיה הוא

יהיה לך לפה, וכתוב (מלאכי ב' ו') תורת אמת היתה בפיהו וגו' כי שפתי כהן ישמרו דעת ותורה יבקשו מפיהו עיי"ש.

ובזה אתי שפיר מה שכתב רש"י (ר"פ בהעלותך) שאמר הקב"ה לאהרן שלך גדולה משלהם שאתה מדליק ומטיב את הנרות, וכתב הרמב"ן שהדלקת נרות חנוכה הוא המשך להדלקת המנורה שבבית המקדש, וזה נעשה דוקא על ידי בני אהרן הכהן, כי הכהנים הם יסוד תורה שבעל פה כי תורה יבקשו מפיהו דייקא. ועל כן קבעו חכמים להדליק נרות שמונה ימים, שבעה ימים כנגד נס הנרות שהפך שהיה בו להדליק רק ליום אחד דלקה עוד שבעה ימים, וביום הראשון תקנו להדליק לנס נצחון תורה שבעל פה, על ידי שהנס נעשה דוקא על ידי הכהנים, שזהו קיום התורה שבעל פה. וזכר הנס של הצלת תורה שבעל פה הוא דוקא על ידי הדלקת נר נוסף, כי הנר רומז על תורה שבעל פה, וכאמרם (שבת כג:) הרגיל בנר הויין ליה בנים תלמידי חכמים, כי תלמידיהם של חכמים הם המקיימין את התורה שבעל פה, במה שמקבלים את התורה מפי רבותיהם החכמים, והיינו תלמידי חכמים.

ובזה יובן הא דאמרו בשבת (כב.) דנר חנוכה משמאל ומזוזה מימין, דמזוזה הוא תורה שבכתב דכתיב בה וכתבתם על מזוזות ביתך, ונר חנוכה הוא תורה שבעל פה שהיא מצוה שנתחדשה על ידי חכמי התורה, ובתורה

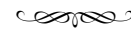
של הידור בשלימות, וגם היה משקלו ככר וכעין מקשה כדין מנורה של זהב, וכל זה היה בדרך נס, ולזכר נס זה הוסיפו לתקן להדליק שמונה ימים.

תירוץ ט"ז

עוד יש לתרץ קושיית הבית יוסף ז"ל דביום הראשון לא היה נס שהרי בפך שמצאו היה בו כדי להדליק יום אחד - דהנה בס' תשובה מאהבה (ח"ב או"ח סימן פר"ח) - מ"ה ע"א מדפי הספר - כתב לפרש הנוסח ופנו את היכל וטהרו את מקדשך והדליקו נרות בחצרות קדשך, והרי הדלקת הנרות מקומה בפנים בבית המקדש ואמאי קאמר בחצרות קדשך, אלא שמחמת השמחה הגדולה בעת התשועה הגדולה, הדליקו את הנרות בחצרות המקדש מקום שנכנסין בו ישראל, וישראל הדליקו את המנורה והכהנים הכניסוהו אחר כך בפנים אל היכל ה', וכמו שכתב הרמב"ם (ה' ביאת מקדש פ"ט ה"ז) שאם הוציאו את המנורה לחוץ מותר גם לזר להדליק עיי"ש. והנה כשמטללים את הנר ממקום למקום, על ידי זה עולה השלהבת יותר, וכמבואר בשו"ע או"ח (סי' רס"ה ס"ג) דאסור לטלטל הנר בשבת משום שיטה את השמן אל הפתילה ויתחייב משום מבעיר עיי"ש, הרי דעל ידי הטלטול בער הנר יותר, וא"כ נשרף שמן יותר. והנה מה שאמרו שהיה בפך שמן להדליק בו יום אחד, היינו אם היה המנורה מונח

שבעל פה כתיב (הברכה ל"ג ב') מימינו אש דת למו, וכתבו דורשי רשומות דאש דת למו, אותיות תלמוד, שהוא יסוד תורה שבעל פה. והנה כתיב שויתי ה' לנגדי תמיד, נמצא דשמאלו של אדם הוא מול ימינו של הקב"ה וכמש"כ השל"ה ז"ל, והוא תורה שבעל פה שישורשו מימינו אש דת למו, ועל כן נר חנוכה משמאל, שהוא מול הקב"ה שהוא מימין, הרומז על תורה שבעל פה.

תירוץ ט"ח

עוד יש ליישב קושיית הבית יוסף דביום הראשון לא היה נס כיון שהיה בפך להדליק יום אחד - דהנה מבואר במנחות (כח:) דמלכי בית חשמונאי עשו את המנורה שפודים של ברזל וחיפום בבעץ, העשירו עשאו של כסף, חזרו והעשירו עשאו של זהב. ומבואר בתוס' שם ד"ה שפודים, שלא היו בה גביעים כפתורים ופרחים, וכדאמרינן לעיל באה זהב באה גביעים כפתורים ופרחים עיי"ש. נמצא דאע"ג דהמנורה היתה כשרה כיון שלא היה להם של זהב, מכל מקום לא נעשה בענין של לכתחלה, דהא ודאי דלכתחלה צריכין לעשות את המנורה מקשה זהב עם גביעים וכפתורים ופרחים ככתוב בקרא. ועיין רמב"ם (ה' בית הבחירה פ"א הי"ח) ושם (פרק ג'). ונעשה נס שהמנורה של ברזל נעשה לה דמות מנורה של זהב עם גביעה כפתוריה ופרחיה, כי הקב"ה רצה שיקיימו את המצוה באופן

נתן

קונטרס ימי שמונה

פריו

תבג

במקום אחד ולא יטלטלוהו, אבל כשמטלטלין את המנורה מן החצר אל המקדש, הנה על ידי זה מטה את השמן אל הפתילה ובוער יותר והשלהבת גדלה, וצריך שמן יותר כדי שידלק יום אחד, ונעשה נס ודלק יום אחד בשלימות אף ביום הראשון, ואף שלא היה להם שמן להוסיף ולהשלים מה שבער יותר על ידי הטלטול, ונמצא דגם ביום הראשון היה נס.

ברוך רחמנא דסייען

